

બનામે ખુદા

રમતા પંચી.

નાટક ત્રણ અંકી.

ધી પારસી ઇમપીરીયલ નાટક મંડળીને સાર્વજનિક
રચીને જોડનાર—

રતનજી ફરામજી શેઠના.

“જ્ઞાનચક્ર યાને ગુજરાતી સાહકલોપીડિયાનાં ૯ વૉલ્યુમ.” પાકળદ
પરીન, ખુદાપર સમર, કાયાની લોહી, દીનદાર દીના, ભૂઝથાપ,
ગુલખુશરો, ચારબાજ, વગેરે નાટકો તથા જોપાન
જોપાનીજ, આઘને અકબરી, લૅંડે જોકનના
નિબંધ વગેરેનો કર્તા.

ડાયરેક્ટર—મીં જોસફ ડેવીડ.

આ નાટક બજવી ખતાવવાનો હક ધી પારસી ઇમપીરીયલ નાટક મંડળીને માન
તેના લખનારે આપ્યો છે.

રામદાસ કલ્યાનદાસે ધી પારસી ઇમપીરીયલ નાટક મંડળી, કોરનર
ગ્રાન્ટરોડ મધે પ્રગટ કર્યું છે.

ધી ફાર્ટ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં હોં તેં અંકલેશરીઆયે નં ૧,
પારસી બજાર સીટ, કોટ મુબઇ મધે છાપ્યું છે.

મુબઇ.

૪૦ સં ૧૯૧૬ માહે સપ્ટેમ્બર.

કિંમત આના ૮.

સંક્ષેપ શાહનામું

ફીરદોસીના શાહનામાને આધારે

રચનાર:-ડી. એન. પટેલ, જી. બી. વી. સી.

ડી. એન. પટેલે ૧૯ વરસની મુદત દરમિયાન રચુ કરેલાં શાહનામાનાં સ્વધર્મ દાસ્તાને તમામ એતખાજ તથા જખ્યાનીની ધખારત સાથે પુસ્તકનાં આકારમાં હાલ પ્રગટ કર્યાં છે. એ અરસામાં એ દાસ્તાને પારસી કામના મોટા ભાગે ઉલટ અને ઉમંગે સાંભળ્યાં છે અને આજેખી તે સાંભળવા માટે ઠઠમાર મીજલસ ભેગી મલતી હોવાથી એ દાસ્તાનોની ધખારત માટે વધુ સીફારસની જરૂર રહી નથી.

એ શાહનામું એક દલદાર અને લાખચેરીમાં રાખવા લાયક સુંદર ચીત્રોવાળું ફાકડું પુસ્તક બની રહ્યું છે. પારસી ન્યાગાનો અને તેમના પાદશાહોની તસ્વીરો ઉપરાંત શાહનામાના દાસ્તાનોના બનાવનાં ૨૩) સુંદર ચીત્રો એ કેતાબમાં છાપેલાં છે. એવી સુંદર કેતાબ પારસી સાહિત્યમાં આજ સુધી છપાઈ નથી. દરેક જરથોસ્તીએ આ કેતાબની એક નકલ પોતાના કુટુંબ માટે લાખચેરીમાં રાખવી જોઈએ.

પુસ્તકની કીંમત નકલ દીઠ રૂ. ૨-૦-૦ ટપાલ ખર્ચ ૪) આના વધુ.

પેગમબર અશે જરથોસ્તના જનમારાનો એહવાલ
(અવસ્તાને આધારે)

બનાવનાર:-મહુમ શેઠ ખરશેદજી રૂસ્તમજી કામા.

“મીઠ કામાજીની યાદગારી તે તેમનાં પોતાનાં એક પુસ્તક માફતે રખાઈ છે. બીજી કેમેમાં તેમના પેગમબરોના સંબંધમાં અનેક જનમ-ચરીત્રો પ્રગટ થયેલાં છે, પણ પારસીઓમાં તેવું કશું હતુંજ નહીં. જે કંઈ હતું તે પેગમબર સાહેબને લગતી કહપીત કથા અથવા કાહણી જેવું હતું. ફારસીમાં રચાયેલાં જરથોસ્ત નામાની તે કાહણીના ગુજરાતી તરજુમા સીવાય બીજું જીવનચરીત્ર પારસીઓ કશું ધરાવતા ન હતા. પણ શેઠ કામાજીએ તેમને એક નવુંજ જરથોસ્ત નામું લખી આપીને એવા ઉપકારી કર્યા કે અગર જો એવો ગ્રંથ ઇંગ્રેજીમાં લખાયો હોત તો તેનું મુળ નહીં થાત અને તેની પ્રસંસા એટલી થાત કે મીઠ કામાજીનું નામ યુરોપ અને અમેરીકન વીદવાન મંડળોમાં દીપી નીકળી તેમને નામીયી પદવીઓ એનાયત થાત. આ ગુજરાતી જરથોસ્તનામું તેમણે અવસ્તા વાણીને આધારે લખ્યું અને તે એવું લખ્યું કે જેમાં તેમનાં સર્વ અવસ્તાઈ જ્ઞાનનો અરક સમાઈ ગયો.” પારસી તા. ૩૦-૮-૧૯૧૯.

પ્રગટ કરનાર:-મહુમ એર્વંદ તેહમુરસ દીનશાહ અંકલેશરીઆ.

કીંમત રૂ. ૧-૮-૦.

પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું:-હોશંગ તેહમુરસ અંકલેશરીઆ.

નં. ૧ પારસી બજાર બીટ, કોટ, મુંબઈ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિદ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૨૭૮- વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૨૫૦૧ ૫૨૧

વિષય ૬-૨

અનામે ખુદા.

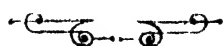
રમતા પંચી.

નાટક ત્રણ અંકી.

ધી પારસી ઇમપીરીયલ નાટક મંડળીને સાફ ખાસ
રચીને જોડનાર —

રતનજી ફરામજી શેડના.

“જ્ઞાનચક્ર યાને ગુજરાતી સાહિત્યોપીડિયાનાં ૯ વૉલ્યુમ.” પાકમ્મદ
પરીન, ખુદાપર સગર, કીયાની લોકી, દીનદાર દીના, જૂલયાપ,
ગુલખુશરો, યારખાજ, વગેરે નાટકો તથા જોપાન
જોપાનીજ, આઈ અકબરી, લોડ એકનના
નિબંધ વગેરેનો કર્તા.

ડાયરેક્ટર—મીં જોસફ ડેવીડ.

All Rights Reserved.

રામદાસ કલ્યાનદાસે ધી પારસી ઇમપીરીયલ નાટક મંડળી, કોરનાર
ગ્રાન્ટરોડ મધે મગટ કર્યું છે.

ધી ફાઈ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં હોં તેં અફલેશરીઅલ્સ નં ૧,
પારસી બજાર સ્ટ્રીટ, કોટ મુંબઈ મધે છાપ્યું છે.

મુંબઈ.

૪૦ સં ૧૯૧૬ માંડે સપ્ટેમ્બર.

રતનજી ફરામજી શેઠનાના

રચેલા ત્રીસ ગ્રંથો.

નાં.	પુસ્તકો.	કિંમત.
૧—	જ્ઞાનચક્ર પુસ્તક ૧ હું ...	રૂ ૩-૦-૦
૨—	જ્ઞાનચક્ર ,, ૨ હું ...	રૂ ૩-૪-૦
૩—	જ્ઞાનચક્ર ,, ૩ હું ...	રૂ ૩-૦-૦
૪—	જ્ઞાનચક્ર ,, ૪ હું ...	રૂ ૩-૦-૦
૫—	જ્ઞાનચક્ર ,, ૫ હું ...	રૂ ૩-૦-૦
૬—	જ્ઞાનચક્ર ,, ૬ હું ...	રૂ ૩-૦-૦
૭—	જ્ઞાનચક્ર ,, ૭ હું ...	રૂ ૩-૦-૦
૮—	જ્ઞાનચક્ર ,, ૮ હું ...	રૂ ૩-૦-૦
૯—	જ્ઞાનચક્ર ,, ૯ હું ...	રૂ ૩-૦-૦
૧૦—	આપને અકબરી ...	રૂ ૨-૦-૦
૧૧—	લૅડી બેકનના નિબંધ ...	રૂ ૧-૮-૦
૧૨—	પાકાનદ પરીન નાટક ...	રૂ ૦-૮-૦
૧૩—	ચામનીજ ટેલસ વાર્તા ...	રૂ ૧-૪-૦
૧૪—	જેપાન અને જેપાનીજ ...	રૂ ૧-૮-૦
૧૫—	જેપાની ભાષા ...	રૂ ૧-૦-૦
૧૬—	જેપાની શિક્ષક (મરાઠીમાં)	રૂ ૦-૧૨-૦
૧૭—	પાશાકની દક્ષીન ...	રૂ ૦-૧૨-૦
૧૮—	ફોટોગ્રાફી ...	રૂ ૦-૧૨-૦
૧૯—	કાય કામનો હુજર ...	રૂ ૦-૧૨-૦
૨૦—	ગુલ ખુશરો (નાટક) ...	રૂ ૦-૪-૦
૨૧—	મેરીકોરેલીના નીતિ વચનો	રૂ ૦-૮-૦
૨૨—	સંજ્ઞા દર્શક કોશ ...	રૂ ૧-૦-૦
૨૩—	દીનદાર દીના (નાટક) ...	રૂ ૦-૬-૦
૨૪—	મેસમરીઝમ ...	રૂ ૦-૬-૦
૨૫—	સુંદર હેલન ...	રૂ ૦-૬-૦
૨૬—	સામાન્ય હુજર જ્ઞાન ...	રૂ ૧-૦-૦
૨૭—	હકદારનો હક વાર્તા ...	રૂ ૧-૦-૦
૨૮—	કીયાની લોહી (નાટક)...	રૂ ૦-૬-૦
૨૯—	ખુદાપર સખર (નાટક)...	રૂ ૦-૬-૦
૩૦—	રમતા પંચી (નાટક) ..	રૂ ૦-૬-૦

રમતી પત્રી.

પાત્રોનાં નામઃ—

પુરુષ.

- ૧-વીકાળ વહાડીયા--દમણનો એક ઉધોગી તવંગર ગ્રહસ્થ.
- ૨-બેજન--પેશુતનનો બેટો, પુતલીના હાથનો ઉમેદવાર.
- ૩-પેશુતન--બેજનનો આપ.
- ૪-મનજી પટેલ--ગામડેનો મુખી, ભોલો પણ ભલો.
- ૫-નાદીર--મુંબઈનો પોશાગીર, ગ્રહસ્થના સાલ્યામાં બદમાશ.
- ૬-પીલુ--નાદીરનો બેટો.
- ૭-દાદીબા દમોરી--નાદીર જમારપનો રમુજ દોસ્ત.
- ૮-જમારપ જંબુસરીચો--એક લોકર રમતો પત્રી.
- ૯-બેહેરામજી બેંકર--એક તવંગર પરગણુ ગ્રહસ્થ.
- ૧૦-સીયાવક્ષ--તેમનો બેટો.
- ૧૧-અદી પતંગીચો--ચપરખંદો જીવાનીચો, દાદીનો દોસ્ત.
- ૧૨-નજર--નાવારેસ ભલો છોકરો.
- ૧૩-એનટોનીચો--કુક, લુસીનો ઉમેદવાર.
- ૧૪-પીટર--લુસીનો ખીજે ઉમેદવાર.
- ૧૫-કાસમ--કમનસીય સખસ.

સ્ત્રી પાત્ર.

- ૧-પુતલી--વીકાળની સદગુણી, ગુણસંપન્ન બેટી.
- ૨-પીલાં--મનજી પટેલની બેટી.
- ૩-હમબધ--મનજી પટેલની ધણીયાણી.
- ૪-નાજ--બેહેરામજીની બેટી.
- ૫-મનીજેહુ મેહેરમસ્ત--તુંકાની છોકરી.
- ૬-લુસી--વીકાળના ઘેરમાની આયા.

તે ઉપરાંત

ગામડીયા મોશીશીમલ તથા મુંબઈના સ્ત્રીપાંચગ્યો, નોકર, બટલર વગેરે.

સ્થળ

દમણ--મુંબઈ.

૧ લા અને ૨ જા અંક વચ્ચે ૧૦ વર્ષનો ગાળો. ખીજા ને ત્રીજા અંક વચ્ચે ગાળાનેવું ચોકસ નથી.

બનામે ખુદા.

દીબાઓ.

પારસી સંસારી ખેલો રજુ કરવા માટે મુંબઈનો નાટક તખ્તો જાણીતો છે. આગલી પારસી માલેકીની કુંપનીઓ એવા ખેલો અવાર નવાર બજવી લોકોને રીજવતી, પણ હાલમાં ફરી લાંબા વર્ષોના માળે વહી ગયા છતાં તદ્દન નવા લખાયેલા પારસી સંસારી ખેલો કરનાર “પ્રોફેશનલ” કુંપની મુંબઈમાં નહિ હોવાથી મુંબઈની શાકીન તમાશાખીન આલમ તો ટીંગાઈજ રહી હતી, તેટલાં અત્રેની જાણીતી “ધી પારસી ઇમ્પીરીયલ નાટક મંડળી” ના માલેક મીં રામદાસ કદયાબુદાસ તથા હાયરેકટર મીં જસદ્ર ઉવીડ એઓ સાહેબોને એવો અખતરો જે તદ્દન નવો લખેલો પારસી સંસારી ખેલ મળી જાય તો પોતાના પારસી ખેલાડીઓના “બેચ” મારફતે બજવી અજ-માવવાનો શોખ થયો. આ કુંપની આજ વેર પોતાના લોકપ્રિય ઉર્દુ ખેલો માટે એક દાહેકાથી નામના પામતી આવી છે, તેમ આ કુંપની પારસી એક્ટરોનો ધરખમ બેચ ધરાવતી હોવાથી પારસી સંસારી ખેલ પુરતા જોશ અને તેના રંગ રૂપમાં રજુ કરવાની ખાતરી ધરાવવાથી આ પેહેલો પારસી સંસારી ખેલ પોતાની કુંપની તરફથી રજુ કરવાની વાજખી કાશેષ કરી છે.

મારા આગલા લખેલા ખેલો તદ્દન નવા ‘પ્લેટ’ ધરાવનાર ખેલો તરીકે જે ફોલ્ડમંદી સાથે રજુ થઈ તમાશાખીન આલમની એકે અવાજે પ્રસંશા પામવા નસિબવંત નિવડ્યા હતા, તેથી જ્યાં આ ખેલ ફોલ્ડમંદ પુરવાર થશે એવા યકીન સાથે રજુ કરું છું. મારા “પાકીસ્ટાન ખરીન” નાટકે જે આગલા પારસી સંસારી નાટકોના ‘રેકૉર્ડ’ તોડી નાટક તખ્તોને નવાજ રૂપમાં ફેરવી નાખવાની પહેલ કરી હતી; તેટલાજ બલકે તેથી જ્યાં નવાંજ ‘પ્લેટ’ સાથે આ રમતા પંચી ખેલ જાહેર માન જીતી શકશે એવી ખાતરી છે.

આ મારો લખેલો ખેલ ઓરીજનલ હોવાનો જૂઠા દાવો કરતો નથી. મારા જેવામાં આવેલા ઇંગલીશ ખેલ ઉપરથી મેં આ આખો

ખેલ મારી તરફથી બીજો તદ્દન નવો પલોટ આમેજ કરી ઉપજાવ્યો છે; તેમ એમાં દાખલ કરેલું કૌમીક વળું “*Les Amours de Cleopatre.*” ઉપરથી ઉપજાવી દાખલ કરેલું હોવાથી એમાંનું કૌમીક જરૂર લોકપસંદગી જતી લેશે તેમાં શક નથી.

રમતા પંચી ખેલમાં કર્ણારસિક તેમજ હાસ્યરસિક બનાવો તાણી તોડીને પીજન પાટલા રૂપે આમેજ કર્યા નથી, પણ અક્કલમાં ઉત્તરે તેવાજ સંજોગથી ઉપજતા બનાવો સીલસીલાબંધ વધતા જોવામાં આવશે. લોકોની સમજદારી દિનપરદિન વધુ ખીલતી જતી હોવાથી જોનારમાં કાંઈને ત્રેલક યા કૌમીકનો કયો ભાગ રચશે તે કહેવું મુશ્કેલ છે. માનવી જીવંતી સુખ-દુઃખ વિનાની હોતી નથી તેમ એક ખેત્રમાં સુખ દુઃખનાં સામટા ચિતાર આમેજ કરવાની ફરજ પડે છે. તેમાંથી કાંઈને કયો ભાગ પસંદ યા ના પસંદ પડશે તે દરેકના સ્વાભિક વિચાર ઉપર છે. છતાં મેં બંને પક્ષને સામટી રીતે મોજ સાથે જ્ઞાન મળે તેવા વિચારથીજ આ વેળાની કોશેશમાં કાંઈક વધુ ધ્યાન આપ્યું છે. કૌમીક ખેલથી જીવું ન હોતું જોઈએ એ જાણીતી લોક માન્યતા છે, અને તે મુજબ આ ખેલમાં સંજોગો જાળવી નાટકના અંબનોજ એક ફાર્સ રૂપી ભાગ દાખલ કર્યો છે.

એક ખેલ જે કામના સાજમાં રચાયેલો હોય તેમની નીતિ રીતી કે રીવાજને કાંઈક અતિશયોક્તિ જરીયા બનાવેથી દોષ ન લાગે એવો લખવાની લખનારની ફરજ છે એવું મારું માનવું છે, અને તેથી મારા આ ખેલમાં પુત્રહીની નીતિ, ધીરજ, સહનશિ-જતાની હદખહાર કસોટી કરવામાં ખરાજ બનતા બનાવોના ચિતારોની નકલ આમેજ કરેલી જણાશે પુતલી પોતાપર પડતા કુદરતી સંજોગથી આફતોને કેટલી સહનશિજતાથી સહન કરી પોતાને તેમ પોતાનાં જાહાંજોને હદ સુધી દિલાસારૂપી થઈ પડે છે; તેમ પોતાની નીતિને સંસારી દુઃખો વચ્ચે પણ સચોટીથી સાચવી કાંઈખી લાલચને વશ થઈ ભૂરા ખ્યાલ વટિક કરી શકતી નથી, અને પોતાની હદખહારની ધીરજના ખ્યાલમાં પોતાના ધણી તથા બચ્ચાં તરફની દરેક ફરજ જે બળવે છે તે નાટકના તમામ પલોટ દરમ્યાન એક ધડો લેવા લાયક છે. નાદર જેવો એક વઠેલ ધણી ભૂરી સોહજતમાં ફરી પોતાની ફરજ કેટલી હદ સુધી ભૂલી છેક ભૂરાખમાં ઉતરી શકે છે

તેના ચિતાર નાદર પોતાનાં પેહલેથી છેલ્લે સુધીના કામોથી બતાવી આપે છે. અદી પતંગીયા જેવા જેન્ટલમેન લોકર સંસારમાં સડા રૂપી કેવાં કેવા કામો બજવી કેવા ફજેત થાય છે તે આયજ ખેલમાં આખેહુબ નજરે પડશે. મનીજેહુ જેવી ઠરેલ પણ પાકટ વિચારવંતો નાર વઠેલ જેવા ધણીને કેવો ઠેકાણે લાવેછ તેના રમુજ સંજોગોથી ઉપજતા બનાવો જરૂર જેવા ભેગ થશે. ન્યારે બેજન જેવો નેક દિલ જીવાનીયો પોતાનું લુટાયતું સુખ છતાં દિલાવર દિલથી જીલી, તે જીલેલી અબલાને તેને તેના દુઃખમાં મદદનો હાથ પોતાની દરેક ઇજ્જતદારીથી આપે છે, એ તમામ નાટકમાં એક અતિઉત્તમ ભાગ રજુ થતો જેવામાં આવશે. દાદી દમોરી અને જામારૂપ જંબુસરીયા જેવા કોમીક પાત્ર પોતાના ઉત્તથાપીયા રમુજ ભાગથી તમામ ખેલના સજીગાર રૂપ પોતાને પુરવાર કરી રીજવી શકશે.

પારસી સંસારી ખેલોમાં અકસર કરી ગાયનો પ્રસંગોપાત મુકાતાં હોવાનો રવૈયો હોવાથી લગભગ દોઢ ડજન ઉત્તમ રાગ રાગણીનાં ગાયનો આ ખેલમાં દાખલ કરવાની સંભાળ રાખી છે. એમાં ગવાતાં ગુજરાતી ગાયનો મેં મારી અદના શક્તિ મુજબ જોડીને રજુ કર્યાં છે, અને તેમાં મુખ્ય મીં જોસફ દેવીડ જેવા કુશળ ‘ડાયરેક્ટર’ ની મદદ મને મળેલી હોવાથી ગાયનોની પસંદગી બહુ ચુંટણી માટે મને કશો દગદગો રહેતો નથી. એમાંનાં ગાયનો અહીં તહીંથી જોડેલા ઉપાડી લઈ આછતાંપર કોઠતું મારી ભરતીયું નહિ કરતાં નવાં નવાં ગાયનો રેળવવાની સંભાળ રાખી છે. જે મીં જોસફ દેવીડે પોતાની ઉંચી સમજશક્તિની મદદ નહિ આપી હોતે તો આટલાં ફતેહમંદ ગાયનો રજુ કરવા હું કદાચ નસીબવંત નહિ પણ થતે.

નાટકને દીપાવળી માટે તેને જેવ આપતી અને પેશ પડતી સીનેરીની મુખ્ય જરૂરત હોય છે, અને તે મુજબ આ ખેલનાં જુદા જુદા સ્થળોના દિલપઝીર દેખાવો તેમાં સમાયલી બાજતને બરના ખાસ આરટીસ્ટીક સીને કુંપનીના માલિકે રજુ કરવામાં ખર્ચની ક્યાસ રાખી નથી એ મને સંતોષ રેવા ભેગ છે.

ધી પારસી છમ્પીરીયલ નાટક મંડળી મીં જોસફ દેવીડના ડાયરેક્ટરપણા તળે એક દાહેકાથી જાણીતા ઉરદુ ખેલો કરી એકે

અવાજે લોક પસંદગી પામેલી ખીના જણીતી છે. આ કુંપનીએ એક મારગીપણે કોઈની સૂરતે પોતાનાં ઢોલ તાસા વજડાવી લોક પ્રસંસા ખેંચવાની કદી 'હાખી' બતાવી નથી, છતાં પોતાના ભેરાવર 'પલોટ' વાલા ખેલોની મદારત ઉપરથી પોતાની હસ્તી કાયમની કરી લખાવી છે, અને તેજ ધોરણે આ મારા નવા ખેલનાં ધરખમ પલોટ વિષેની પોતાની ખાત્રી યવાર્થીજ આ પારસી સંસારી ખેલ રજુ કરવાની હામ બીડી છે.

નાટકના શ્લોકગાર ૩૫ તેને રંગ ૩૫ આપનારા રંગારીઓ તેના એકટરો છે, અને તેમનીજ દરેક શક્તિ ઉપર તમામ ખેલની હાર-જીત ની બાજુ રચાયેલી હોય છે. પણ આ કુંપનીમાં જે પારસી એકટરોના ધરખમ બેંચ છે તે નવો કે અજાણો નથી. મારા મિત્રો મીંડ શ્રીરોજ જેહાંગીર મરઝખાન એમ એ. (પીજમ) તથા ભાઈ જેહાંગીર પટેલ (ગુલશામ) જેવા ધડાયલા, પાકટ, અનુભવી લેખકોના હાથે લખાયેલા એકથી અનેક ખીનહરીફ ખેલોમાં ભગ લેનારા તમામ એકટરોના ઝમેલો આ કુંપનીમાં હોવાથી આવા અનુભવી એકટરો મારા ખેલને દરેક જગ્યાએ અને કાર્તિ મેળવી આપશે એવો મને પુર વિશ્વાસ છે.

પ્રથમ આ ખેલનું નામ નેકદિલ પુતલી હતું પણ પાછળથી આ નાટકનું નામ—નાટકના પલોટને ઘણું બદલેલું જણાયાથી રમતા પંચી તરીકે આપ્યું છે. પાછળથી મારું ધ્યાન ખેંચવામાં આવ્યું કે, એજ નામ તબે એક વાર્તા થોડા વખતપર કેથે પ્રગટ થઈ છે; આથી ખાસ મને અંત્રે જણાવવાની ફરજ છે કે, કોઈની છપાયેલી ચા લખા-યેલી કોઈની વાર્તા સાથે આ નાટકને જરાખી સંબંધ નથી, તેમ કોઈ ગુજરાતી યા ઉરદુ નાટક યા વારતાનાં પલોટ ઉપરથી આ ખેલ ઉપજવી કાઢીયો નથી. તેમ કોઈના પુરાણા લખેલા ખેલ ઉપરથી લખી કાઢી પોતાનું નામ કાઢવાનો હલકો કસદ કીધો નથી; પણ તદ્દન નવાજ એક ઇંગ્લેંડ ખેલ ઉપરથી ઉપજવી કાઢ્યો છે, અને રમતા પંચી બોલ ચાલુ પ્રચારમાં હોવાથી એ નામ આપવામાં વાજખી કર્યું છે.

“ રામ ઝરખે બયઠકે સગકા મુજરા લેત,
જયસી છત્તા આકરી વયસા ઉનકો દેત.”

૪૦ સં ૧૯૧૬ સપ્ટેમ્બર.

ર. ફ. શેઠના.

વધારો.

અંક ૨ નો પ્રવેશ ૧ લો—(પાને ૪૨ જુઓ.)

ગાયન.

નજર—

મન ક્યોનસી રાહ તું દેખત હયે,
અબ ક્યોનસા યાર તુમહારા હયે.
માંત પીતા સૂત દારા ભગીની,
કોઇ કહે કે હમારા હયે.
સભી બર બર નીર પીલાવે,
સખસે તુમહારા કીનારા હયે.
સમય આને કુછ સમય ન જાના,
અબ સમયપે કયું પચતાના હયે.
કાલ આકે જબ કંઠિપે બચઠા,
ક્યોન સહારા તુમહારા હયે.

કબીર ભજન.

અંક ૩ નો પ્રવેશ ૧ લો—(પાનુ ૯૫ જુઓ.)

ગાયન.

નજર—

મન મેરે દીન તૃયા ગંવાયા અપની પુછબી ખોઇ,
અચ્છા ખનીજ કીયા પાતકકી ગઠડી અપને સીર ઢોઇ.
યાર અકેલા આયા મુરખ ચૌર અકેલા જાવેગા,
પ્રીર કીસકા મુંહ દેખ બરમતા નાહક કયું પચતાવેગા.
મએ મએ કહેતા અરે સોચલે તું હયે કૌન કહાં આયા,
કલ સોચેગા આજ સોચલે માયામે હયે બરમાયા,
ખેલ ખતમ હોગા મેલાબી એક સમય હેઠ જાવેગા,
ચીલ ચીતાકી રાખ રહેગી કર કરની બર પાવેગા.

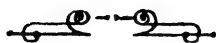
કબીર ભજન.

બનામે યજ્ઞદાન.

રતનજી ફરામજી શેઠના કૃત.

રમતા પંચી.

નાટક ત્રણ અંકી.

અંક ૧ લો—પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—વીકાજી વહાડીયાના બંગલાનો બગીચો.

[પુતલી વેલાઓપરથી પુલો ચુંડી બાસકીદમાં
ગોઠવતી દાખલ થાય છે.]

ગાયન.

પુતલી—

કુદરતની આ રચના ખીલી પુલવારી જગમાં,
જગતનું પાલણુ કરે જન તારણુ—કુદરતનીં
ખીલી રે શું રચના બહાર વહાલી,
ખલકનો જીવનહાર રે—પ્યારા મારા;
વેલીઓ પુલે સજી જુમી રહી કુદરત સારી,
દિલમાં રખની યાદરે પ્યારા મારા;
ખીલીરે શું રચના બહાર વાહલી—જગતનુંં.

[જમારપ કંગાલ દ્રેસમાં ચેંચો મેંચો થતો
આસપાસ ચોરી ચોરીને જોતો દાખલ થાય છે.]

જમારપ—જીવતી રેહજે મા ! વીકાજી શેઠ તો સારી પેઠે છેની !

પુતલી—હાજી તમુને દોઆ કરેછ.

જમારપ—(આસપાસ ધારીને જોતાં) આજે કંઈ ઘેરમાં બધુ

પરોણુ આવેલા દેખું ?

પુતલી—થોડાં દિવસ થયાં મુંબઈથી મારા આવના મળવા બે પ્રહસ્ય આવેલા છે.

જમારૂપ—હાસે બા. સારા માનસો તો છેની ? હું તો મુંબઈના એક એક પોસાગીર-અરે ભુલ્યો, પછોતા પુતોને ચોરખુંજ બે.

પુતલી—હાજી હાસે. એક તો નાદીરશાહ નવલખી ને તેમના દોસ્ત દાદીબા હમોરી આવેલા છે.

જમારૂપ—ધણજ સારા માણસ. (બાજી) હાથ ફેરે તો હાલું નહિ રાખે એવા એ રમતા પંચી અંહી કહાંથી પેઢા પડ્યા ? જોએ એમાં કંઈ તેમની બાજી હાસે, બંદાની મદદ પણ જરૂર લેસે. (નજરનો હાંસવાનો અવાજ સંભળાય છે.) એ કોણ હાંસે મા ? ઘેરમાં કોઈ ખીમાર છે કે ?

પુતલી—થોડા દિવસ પર રસ્તામાંથી આવતાં મને એક કંગાલ ખિમાર છોકરો ગટરની બાજીમાં પડીને સરદી વરસાદમાં થથરતો નજરે પડ્યો, મને દયા આવવાથી ઘેરે લાવી મેં તેને ફરતોહરતો કીધો, પન મને લાગેછ ખીયારો ઝઝા વરસ જીવે તેમ નથી.

જમારૂપ—દીકરા સંભાલજે, આજકાલના બીખારીઓ તરેહ-વાર સોંગ લઈ તમારા જેવા દયાળુ પરગજીનાં ઘેરમાં ધૂસી બધું સાફ કરી જવા ચુકતા નથી.

પુતલી—તે ગમે તેવો લોકો યા ભુડો હોયે, પણ મને તેની દુઃખી હાલતની દયા આવવાથી મેં તેને આસરો આપ્યોય.

[નજર ખોડાતો બહાર આવતો જણાય છે
જમારૂપ તેને ઓળખી ચોકે છે.]

જમારૂપ—(મનસે) અરે એ પોરીયો અંહી કહાંથી ? મને જોસે તો જરૂર ઓળખસે,

(ધીમે ધીમે ફરતો પીઠ ફેરવી સદી જાય છે,
નજર આવે છે.)

પુતલી—નજર આય સરદીપાનીમાં કલાં જાયછ ? જા અંદરજ રહી આસાયસ લે.

નજર—બાઈજી તમે કેટલાં બધા દયાળુ હોવ ? મારી દયા ખાનાર મારી જીંદગીમાં મેં તમુને એખલાનેજ જોયાંછ, મને કંઈ કશું

થવાનું નથી, મારી તમામ કંગાલ જીંદગી સરદી તાઢ તે તમકામાંજ ગુજરેલી છે.

પુતલી—છોકરા તારા કોણ વાલી નથી ? (તેનું માથું ધ્યાથી પસવારે છે.)

નજર—મારી માય મન તદન બચગામા મુકા નરા નહ, મારો આપ લક્ષ્મીઓની સોહજતમાં રહી તુરંગે તુરંગ રખડી મરી ગીયો, મારા આપના એક પારસી દોસ્તે મને દુકડો રોટી આપી રખડતી હાલતમાં મદદ કરીધી, પણ તેથી મને એક કંગાલમાં કંગાલ માનસ બનાવ્યો.

પુતલી—એટલે ? તેણે શું દુઃખ આપ્યું ?

નજર—તેણે મને પોતાના જુગારખાનામાં રાખી ઉછેર્યો, મને ખુરા કામે કરવાનાજ પાઠ બજાવવા માંડ્યા, તેથી હું તહાંથી નાહસી ગીયો, મારી કંગાલ જીંદગી બીજા માંગી ગુજરવા માંડતા એક મામડામાં હું ખેતરોમાં પડી બટકવા માંડીયું; તો ત્યાં આવી તેણે મને રખડતા તરીકે પકડાવી તુરંગમાં નખાવીયો, કે હું ચોર બનું, તે દિવસ પછી આય ખુરી રખડતી જીંદગી શરૂ થઈય.

પુતલી—આ ખુદા દુનિયામાં કેવાં કેવાં ખુરા માનસો વસેછ ?

નજર—પન બાછજી તમેજ મને તમારા આય ફરેસ્તાઇ દાથેથી જે માયા મમતાથી ફરી મને તનદરેસ્ત બનાવીયોછ તે અહેસાન હું મરતાં નહિ જીલસ.

પુતલી—છોકરા દુઃખી ના થા. તુંને ખુદી હવામાં ફરવા ગમેય તો સેહજ દુર ખેતરમાં ફરીને આવજે, પન દુર ના જતો.

નજર—ખુદા તમારા જેવા નેકને સદા સુખી રાખે.

[પુતલી તેને ફરવા લાઇ જાય છે. બીજી ગમથી જમારપ આવે છે.]

જમારપ—બચ્યા નાદીર તું બાજી અજમાવવા અહીં પેઠો પડીયોછ તો ખરો, પન આય તારો શાગરીદ જો તુંને જોશે તો તારી બાજીને ઉંધી વાળશે. હવે તો અં મારો ભોલો બલાઇનો બંડાર મલે તો એને ચેતાઉં, ન એ પોરીયાનો ઘાટ ધડું.

[પુતલી એક તરફથી આવે છે બીજી ગમથી નાદીર ને દાદીયા શેકારી રૂશમાં દાખલ થાય છે.

દાદીબાના હાથમાં ઉંધી બંદુક છે, જેની નળી મ્હો પાસે પકડેલી છે.]

નાદીર—સાહેબજી પુતલાં. દાદી એ શું કરી મરેય ? બે વખત તો બંદુક ઉંધી નાખી મરતો બચ્યો, બંદુક પકડતાં નહિ આવડે તો શેકાર કરવા જઈએ નહિ. જા સંભાળીને અંદર લઇ જઇ મુક.

પુતલી—બીચારા દાદીબા છેજ એવા; તેમાં વળી શેકારનાં શેકાડીન.

દાદી—હું તો બા બૈરાંનો શેકાર કરવાનો જરાબી શોખ નથી રાખતો જો; તે તો એ મારા દોસ્ત—

નાદીર—(તેનું મ્હોનું દાખી) ચુપ અંદર ગર.

પુતલી—દાદીબા ચાલો આજે નાસ્તાને ઘણું અવારું થઇ ગયું. બાવા પન કહારનાં વાર જોયા કરેછ.

દાદી—નાસ્તો તૈયાર છે કે ? (ધૂમ હસે છે) હા: હા: હા: ચાલો. આપુનેબી તેજ જોઇએય, કહારની ભુખ લાગીય પણ એ આવી નહિ મરતો તે ?

જામારુપ—(નાદીરને બાબુમાં) નાદીર અખારા બેહેદીન કાઉચ કરી જજો, મને મલી જજો, કંઈ ફાયદાનુંજ છે.

દાદી—(પુતલીને) ચાલો તમે મારી સાથે ચાલો જોઉં ?

નાદીર—હું આય આઉંય. તું પુતલીબાઇ સાથે જા.

(દાદી ગાંડા ઘેલાં કાઢતો પુતલી સાથે જાય છે.)

નાદીર—જામારુપ કેમ શું ખબર છે ? તું અંહી કહાંથી ?

જામારુપ—મારું તો એ વતન ગામજ છે, પણ બચ્યા સંભાળજો પેલો નજર પોરીયો અતરે આવી તુકડો રોટી ખાવા પેધા પડ્યોછ, તે તારો તરાપો દુગ્ધાડસે.

નાદીર—તેની શીકર ના રાખ. એવા રખડતાની હકીકત પુતલાં માનસેજ નહિ.

જામારુપ—પન તું આય પટેલીયાના ઘેરમાં કહાંથી ?

નાદીર—મુંબઇમાં મારો ધંધો ધાપો ધણો મંદો પડ્યા માંખાથી આપણે નવાજ સોંગમાં અત્રે પેધા પડ્યાછ. એ વીકાજી

પાસે સારો ડહોલો છે, તેના દોલતની વારસ ફક્ત એક આપ પોરીજ છે. સમજી જા-આગલ હું કેવો રંગ જમાવસ તે તું પામી જશે.

જમાવપ—તારા જેવા મેહેરખાન દોસ્તની મદદમાં હું સદા ખડોજ રહેવજા. હવે તો, હું એ પેલા નજીરને ગામમાંથી નાજુદ કરવા ગામડીયાઓને ઉશ્કેરું, એટલે તુને ઓળખનાર ને પુતલીને ઉંઘુ ભેરવનાર કોઈ અત્રે રહેશેજ નહિ. [જાય છે.]

નાદીર—(મનસે) હા: આપ પુતલી નકરી પુતલાં જેવીજ છે, હું એને ચાહું છ. હવે ફક્ત મને ચાહતાં તેણીને શીખવવી પાડી છે, એના પૈસા ને પ્યાર એ હવે બન્ને મારાંજ થશે.

[પુતલી નાદીરને શોધતી આવે છે.]

પુતલી—મીઠા નાદીરશા, દાદીબા તમારીવાર જેવા કરેચ.

નાદીર—તેને વાર જેવા દેવ (પાસે જઈ) પુતલાં તું મને મીસ્ટર કાંચ કેહેછ ?

પુતલી—(બોલાધથી) ત્યારે કેમ બોલાઉં તે બોલોની ?

નાદીર—નાદીર થું મારું નામ નથી ?

પુતલી—એવા લાડકે નામે બોલાવવાનો મારો હક નથી. જે તેમ બોલાઉં તો લોકો થું ધારે ?

નાદીર—લોકો કહેશે કે બન્ને એક મેકને ચાહતાં હોસે; પુતલાં હું અત્રે આયો તેવી તુને જોતાં ચાહતા શિખીયો, મારા સ્વપનામાં નહિ તેવા પાડીજેહ પ્યારથી હું તારી તરફ ખેંચાઈ બોચ, મારો હાથ થું તું કબુલ નહિ કરસે ? જે તું મને પરજુસે તો આપરે મુંબઈ જઈ મારા આલીશાન મકાનમાં વસી, ગાડી ઘોડે ફરી કેવા સુખ એનમાં વસી શકસું ?

પુતલી—(શરમાઇને) હું જેને ચાહવસ તેની સાથે મને ત્યાં હોવસ ત્યાં જન સુખી રહેવસ.

બેજન—(દાખલ થઈ) હં-હં-હં- સાહેબજી પુતલાં. વાર મીસ્ટર સારી કાની તો છેવની ?

નાદીર—(કચવાય છે) ઓહ ! (મોટે) સારીકાની છપ્પે.

બેજન—આજે ધુખર ધણું પરેચ તેથી બધાં ધુખરાયલાં બાગેછ. (બાજુ) નખોદ ગીયો એ મારી પુતલાં સાથે થું ઘૂસ ઘૂસ કરતો હોશે ?

દાદી—(ખંદુક સાથે ફરી દાખલ થાય છે) ચાલની નાદીર બહાર સાનો ગોતાં ખાયછ ? તુને ભુખ નથી તો શું મને પન નથી એમ સમજેછ કે ?

નાદીર—ચાલ હું આઉંછ, પન ખુદા ખાતર એમ ખંદુક ના પકડ; નહિ તો કોઇ દહાડે ટાલકી ઉડી જશે. [જાય છે.]

દાદી—મને પણ તેમજ લાગેછ.

[દાદી હસતો હસતો જાય છે તેને એક બેજન ધુમ હસે છે.]

પુતલી—બેજન એટલો બધો હસેછ કાંય ?

બેજન—એ આરાંગ ઉટાંગ જેવો ખંદુક પકડી જનતો નથી તે શેકાર શું કરતો હોસે ?

પુતલી—આપુને તેનું શું ? વારં આય તારા ‘બટન હોલ’માં કુલ કોણે મુકયુંછ ?

બેજન—આય કુલ કે ? હા છે તે કરીને ઘણું મજેનું છેની ? (શરમાઇ હસે છે) ખરું કેહું ? તે તારા સારં લાચેતો. (પુતલી પોતાના બટન હોલમાં જોસે છે.)

પુતલી—ઓ તમે કેવા લક્ષા છેવ ? ચાલો અંદર જઇને બેસીએ.

બેજન—(શરમાતાં) મને કંઇ કેહવુંછ માટે આય ખુલ્લી હવામાંજ બેસવું ખુશનુમા લાગસે. પુતલાં હું પેલા મુખમગરા જેવો ધણો ચખરાક હોશિયાર લાગતો નથી, છતાં ધીમો પણ ઠરેલ છેઉં એમ તારા બાવા મને હમેશાં કેહેતા આયાછ !

પુતલી—હાજી મને તે ખબર છે.

બેજન—પુતલાં આપરે બચપણથી સાથે ઉછરી સાથે ઉધરીયાંછ, હું તુને નાહનપણથી આજ સુધી ચાહતો આયોચ, પણ આજવેર શરમને લીધે હું ખુલ્લી રીતે બોલી શક્યો નથી.

પુતલી—(હંસતા) ઓ હું કેવી નસીબવાંતી છેઉં ? અંકેક કરતાં બખ્ખે જણાં મને ચાહેય ? ને તેમી આજેજ ? એકી વખતે ?

બેજન—(અધીરો પડે છે) પુતલાં ! પુતલાં ! ખરું બોલ તુને બીજું કોણુ ચાહેછ ? મારા જેવા નિખાલેસ ઉંડા પ્યારથી કાઈ તુને ચાહી શકનાર નથી.

પુતલી—હમણાજ પેલા નાદીરજા મારા હાથની માંગણી કરતા હતા, તેટલાં તું આવો.

બેજન--એ મુંબઈગરો ? જેને કોઈ પચાનતું નથી, જેની ધન નસલની કોઈને ખબર નથી, તે તુને ચાહે ? એ હું કેમ સાંપું ?

પુતલી--પન તેમાં તમારું આછું શું થઈ ગીયું ? બેજન તું જાણેછ તો ખરે, તારા બાવા ને મારા બાવા વચ્ચે આપરા જનમ અમાઉની કેવી દુશ્મની છે ? તેવણુ મને તારી સાથે પરણવાના બ્યાલમાં બોધ બણા નારાજ થશે.

બેજન--તે માટે તું શીકર ના કર. તારા બાવાને સમજાવવાનું મેં મનજી પટેલને કહી રાખીયું, જે તું મને તારો હાથ આપસે તો આપરે જરૂર સુખી થઈશું.

પુતલી--હું વિચાર કરી જવાબ આપસ.

બેજન--એમાં વિચાર કેવો ?

પુતલી--કાંય નહિ ? લગનની જુસરી માટે સો વખત વિચાર કરવાની જરૂર છે.

ગાયન.

પુતલી--

જગમાં લગન સમ અંધન કઠન નથી કોઈ

હોએ પતીનાં મુલુ જે સારાં, તો જીવન સુખમાં પ્યારાં,

સુખ સંપન્ન વીણુ ભવ જાએ રે,

ધૂલ જીવન તેમનું થાએ;

મલે ન જીર જે આપસમાં બે પ્યારાં.--જગમાં.

સુખ સાગર ત્યાં ભવ પારજ રે,

વીનદિલથી ધૂલ સંસાર રે;

સદ્ગુણ જીવનનું સદગુણથી પ્યારાં.--જગમાં.

[અંદરથી મામડીયાઓ જુમે પાડતા આવે છે.

નજર મસરાતો દોડી આવી પુતલીની બાજુમાં સંતાય છે.]

નજર--બાપ મને બચાવો, આય લોકો મને મારી નાખસે.

બેજન--જે સું શીતનો છે ? આપ ગરીબ ડોકરાના દિલપર સાના ખસી આયાં ?

૧ ગામડીયો--આપ કોઈ રખડતો રઝડતો બદમાશ અમારા ગામમાં આવી બરાએલો. લોકોનાં ઘરમાં ચોરી ચોરીને જોતો ફરે-હઉવે ? કે રાત પડતાં ધાડ પાડી ચાંઉં કરી નહાસે-હઉવે.

પુતલી--બેજન એ છોકરો નિરાધાર નાવારેસ ને ગરીબ છે. એઓ બધા ગામના પોશાગીરો છે, એને બચાવો.

બેજન--દુરજ રહેજો, નહિ તો અંકડી લપડાકથી બધાનાં થોબરાં, રંગી નાખશ. કોઈ નાચાર નિરાધારને ગામમાં ફરવાની પથુ તમારી ચોરી છે કે ? ચાલતા થાવ નહિ તો મારી સાથે કામ છે.

૨ ગામડીયો--એ ચોર છે. અમુને સારા માનસે આવીને કહેલું, કેમ બાપ ખરંની ?

બધા--હઉવે, હઉવે.

નજર--સાહેબ હું ચોર નથી.

૧ ગામડીયો--એ હવડાંજ તુરંગની જતરાએથી ચોખ્ખો થઈને આવેલો છે.

બેજન--છોકરા એઓ શું ખરં બોલેય ?

નજર--શેઠજી હું બેચુનાહ છેઉં. એક બેકુતના ખેતરમાં જઈ તેની ધાસની ગંજીએને એથે રોજ રાત્રે સુવા માટે મને ગુન્હે-ગાર ઠેરવી તુરંગમાં નખાવીયો; હું નિરાધાર હોવાથી મારો ખુદા શિવાએ કોણ બચાવ કરે ?

બેજન --ખેતરમાં સુવા માટે સજ ? એવા કાયદા ધડનારને ને કાયદાપર અમલ કરનારને પથુ શરમ હોજો. તમો મુગા મુગા ચાલી જાવ, નહિ તો ખુદાના કસમથી કેહું છ કે દરેકના થોબડાં રંગી નાખસ.

[બધાપર ધસી હાંકી કાઢે છે.]

નજર--(પુતલીના બન્ને હાથો પકડી ચુમે છે.) બાપજી મારાપર ચુસ્સે ના થતાં હું નિરદોશ છેઉં. હવે હું વધુવાર તમુને બોળ સમાન થવા અત્રે પડી નથી રેહવાનો. હું હમણાજ આપ ગામ છોડી જવા માંગુછ.

પુતલી--તું સાજો થા ને પછી જજે.

નજર--બાઈજી હું તમારો આભાર કદી નહિ જુલસ. મરસ લાં સુધી તમારી બલાઈ યાદ કરસ, તમારા સુખ માટે દોઆ કરસ.

પુતલી--નજર જ્યારે તું જવા મગેછ તો આય આપું તે લે (પર્સ કાઢે છે).

બેજન--(પોતાના ગજવામાંથી રૂપિયા આપતાં) છોકરા આય રાખ, તુને મુસાફરીમાં મદદ લાગશે.

નજર--તમારો ધણો આભારી છેલું (લે છે. પુતલી આપેછ તે લેતો નથી.) બાઈલ તમે મારીપર એવા તો આભાર કીધાંછ કે હું ઉપરથી વધુ તમારા પૈસા મેળવવા આહતો નથી. ખુદા તમુને સદા સુખી રાખે. સાહેબલ.

[રડમસ એહેરે જવા કરે છે. દાદીબા સાથે નાદીરને હેઠે આવતાં જોઈ ડરી જાય છે. નજર પાછો ધૂજતો ધૂજતો પુતલીની બાજુમાં દોડી આવે છે.]

નાદીર--આલ્લો ! તમે લોગ હજી અહીંજ છેવ કે ?

દાદી--(બાજુ) જોયું ? તારો પકાવેલો મલીદો એ લાંડો પોતે બાઈ જવાનું તો નથી કરતો ?

નજર--(પુતલીની સોડ બાજુમાંથી ખેંચી) બાઈ બાઈ મારું સાચું માનજો, આય પેલો શખ્સ ચોર બદમાશ છે, એમનાથી સંભાળજો, અડાસે ના જતાં.

[નાદીર નજરને ભરાઈને બોલતાં જોઈ ચેતી જાય છે. પાછળથી આવી નજરને આંખો કકડાવી બાજુથી લાત ઝાડી જવા ફરમાવે છે.]

નાદીર--નાપાક દૂર જઈ મર. જરાબી બોલીયોછ તો હમ રૂંધઈ જશે.

[નજર બીહિને દોડી જાય છે. પુતલી વિચારમાં પડે છે.]

નાદીર--કેમલ એ શું કેહતો તો ?

પુતલી--એ કેહતો તો કે તમે લોક ધણા ખરાબ માનસ છેવ.

નાદીર--(હસીને) એક રઝડતા બદમાશના બોલવાની કેટલી

કિમત કરવી એ આપરા જેવા ગ્રહરથ માનસનું કામ છે.

પુતલી--(બોલાઈમાં) હું તેનું કેહેવું માની શકતી નથી.

નાદીર--કેવી મેહેરબાની ? કેવો આહ ? પુતલાં હવે મારી વાતનો જવાબ ?

બેજન—પુતલાં આજે આપરી વાતમાં કંઈ કંઈ વધન પડ્યાંય પન હવે મારી માંગણીનો જવાબ ?

પુતલી—(અચ્ચવધને બન્ને ગમ જોતાં) હું થું કેહું ? તમે બન્ને તરફ મને માન છે, મારા ભગનની વાત મારા બાવાને હાથ છે, છતાં બેજન હું તમારી સાથે અચ્ચવધથી મ્હોટી ચંપ હવે કેમ દુર રહેઉં ?

[પુતલી બેજનને હાથ આપે છે.]

બેજન—(પ્યારથી હાથ પકડી) મારી માંગણીનો આ મુજો જવાબ છે. મીઠા નાદીરશાહ સાહેબજી.

[બન્ને જણા ફરતા અંદર જાય છે.]

નાદીર—(ચાટ થતાં) પન યાદ રાખજો કે આય ડહાવાલી છોકરી તારે હાથ કદી જવા નહિ દેવસ. આજે નહિ—કાલ—પરમ યા બ્યારેખી તક મળશે તારે હું બાજી અજમાવી ગામઢીયા બોચ તુને તો ધૂલ ચાટતોજ બનાવસ.

[આ ફાર્સ ફરમીયાન દાદીબા હસવું દાખી રાખેલું છોડે છે.]

કાદી—હા-હા-હા-હા-કેવી મજાહ પડી ? એક બેરી ને તેને બખ્ખે ચાહનાર ? મારાં માય રે હું તો હસતાં હસતાં મરી જવસ.

નાદીર—(ધખ્યા મારતાં) મુજો મરી રેહ હમણાં તો બખ્ખા હસેછ, પશુ હું કેવાં રડાઉંછ તે તો જોજો.

આચન.

નાદીર—

સમજાસે ચન્દ અરસામાં તમને,
કે મારી છે કેવી યુગાલ.
ચાલ ચાલીને બાજી હું રમતાં,
જોત જોતામાં બનાઈ હું કંગાલ.
બાધ બધીના દાવપેચમાં,
ઉલટાવી કરે હું બેહાલ-હાં,
સીફતથી બિછાવી જાલ-હાં.

કોરસ

રમતો પંચી હું નાદર દીલાવર,
જાહેર મીઠો—ખાતીન કડવો;
હબ હબ બહલીને ફન્દા શીતુરથી,
કરે વાર હું, દુશ્મનના જનપર.—

અંક ૧ લો—પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—વીકાળ વહાડીયાનું મકાન.

[વીજળીનાં ગગડાટ સાથે વરસાદ વરસતો જણાય છે.

એક તરફ મોટું ખાલી પીપ પડેલું છે.

વીકાળ વહાડીયા ડગલીની બાંહે ચઢાવતા દાખલ થાય છે. હથીયારો બરાબર ગોઠવે છે, પછી હેઠ ઉતરે છે.]

વીકાળ—આજે મારમારના વરસાદે જરાખી દમ ખાધી નથી. વરસ મારા મેઘલા એમજ વરસ ને દુનિયામાં બધે આપ્પાદ આપ્પાદાની ફેલાવી મુક.

[મનજી પટેલ બહારથી છતરી ઓઢીને આવતાં છતરી બંધ કરી વીકાળ પાસે આવે છે.]

મનજી—સાહેબ મેહેરબાન વીકાળ કાકા આજે વરસાદે તો ફેહેર કરી મુકેલો. મને તો બા આવી સરદીમાં નાક બીજવેલું ને બીજવેલું રાખીયા વગર એક ડમ્બું પણ નહીં ચલાયે જો. જીવાનીનો જોશ ને જોર આપ દેહમાં મલે નહિ, કે તાહારી કાની સરદી ચંડીમાં જર સદરાપર ખુલ્લી હવામાં ફરી શકું. પન આવા વરસાદમાં બીનઈ તણાઈને ઠઠાં જવા નીકળ્યો ?

વીકાળ—થું કશંબા ? આજે દસ્તુરજ સાહેબનાં ખાસ અમ તના કામસર જવાની કબુલાત આપેલી, તે કામપર જવાનું કરતો તો.

મનજી—પન આપ બધાં નદીનાલાં ઉભય ચાલ્યાં તે તહાવેર કેમ જશે ?

વીકાળ—કેમખી કરી જવુંજ પડે તો ? મે આજે દસ્તુરજનું કામ પુરું કરી આપવાનું વચન આપેલું તે મારો બોલ કાઠખી રીતે પાલવોજ જોઈએ.

મનજી—વીકા તેની મને ખબર છે. તું જેને વાચેદા આપેલ તે નિભાવવા વીના રહેતો નથી.

વીકાળ—ખરું છે ભય. હું કોઈનો વાયદો જીલતો નથી, તેમ કહી કોઈને વચન આપી નાસીપાસ કરતો નથી.

મનજી--તું બોલેય તેના અર્થ સમજેય વીકા ?

વીકાજી--હા. કાંય નહીં ?

મનજી--(ઠરેલપણે એહેરા તરફ જોઇ) જો તું કોઇને નાસીપાસ કરવા આહતો નથી, તો મને નાઉમીદ તો જરૂરજ નહિ કરસે.

વીકાજી--એટલે ?

મનજી--તારી પોતાની બેટી અને તેણીને ખરાં દિલથી આહનાર ને તું આજના નરોજના મુઆરક દિવસે તો જરૂરજ નાઉમેદ ના કરતો.

વીકાજી--(અજબખીથી) મનજીઆ, એનો અરથ ?

મનજી--વીકાજી વહાડીયા માઈં પુરં સાંભળી લે. આજે ૧૮ થી ૨૦ વરસ થયાં તું હમેશાં આય સામે દેખાતા મકાનના તવંગર ધણી તરફ દુશમનીથી જોતો રહી તેને ધીકકારતો આયોજ, કારણકે તમો બન્ને જણાં એકજ આરત સાથે પરણવાની અદેખી હરીકાષ વચ્ચે દુશમન બન્યા. ખુદા તેના રહને ગરોથમાન બેહેસ્ત બક્ષે. તે પોતાના ધણીના છાપરાં તલે આવી વસ્યા પછી એક બેટાનો જન્મ આપતાં ઝાઝા દિવસ જીવી નહિ. સુનઈ તેના ધણી પેશોતનની દોલત નહિ પણ ખાસ તેના થકી તેને આહીને પરણી હતી, અને ખુદાએ જાણે તારી દુશમનઈને લીધે તુને પણ સગા કરેલી જણાય છે. કેમકે તું પણ થોડા વરસમાં બધરી વીનાનો થઇ ગયો. હવે ખુદાએ તમો બન્નેને અકેક અચ્ચાનું સુખ તમારો બુઢાપો સુખી કરવા બખશ્યું છે છતાં એ શું હજીખીં સારં લાગેજ કે તમો ગઇ ગુજરી માટે દુશમનઇ કર્યા કરો ?

વીકાજી--(ચુસ્સાથી ઉશકેરાઇ જાય છે) મનજી મને એ વાતની યાદ ના આપ, તેણે મારી ઉમેદને કચડી નાખીને પોતે સુખી થયો. ખુદાએ મને પણ એક બલી મોહોરદારનું થોડા વરસવેર સુખ બખશ્યું હતું, છતાં તેણે મારી પેહેલ્લી ઉમેદને કચડી હતી તે કદી ભુલનાર નથી. એ બીનાને બે દાહેકા થઇ ગયા, પણ હું માઈં વેર ભુલીયો નથી.

[ચુસ્સાથી બીજગમ જાય છે. મનજી તેની સાથે સાથે ફરે છે, પુતલી દાખલ થતાં બાપને ચુસ્સામાં જોઇ પાછળથી દુર ઉભી રહી સાંભળે છે.]

મનજી-હજી મોકું થયું નથી. તું ગઈ ગુજરી જુલો જઈ તેને માફ કરી શકશે. તારા હૈયાને, તેના ખાતર નહીં પણ તારી એક પુરી બેટીના સુખને ખાતર તેને દોસ્ત બનાવી શકશે.

વીકાજી-મારી દીકરીને ખાતર કાંય ? કેમ ? શું શબ્દ ?

મનજી-કારણ તારી બેટી પુતલી પેશુતનના બેટા બેજનને ચાહેછ.

વીકાજી-(મનજીને ખભામાંથી પકડી થથરાવે છે) મારી પુતલી ? તેના બેટાને ચાહે ?

મનજી-ખુદાની તેવીજ મરજી હોશે કે તમે બન્ને દુશ્મનોનાં ફરજદારોએ એક મેકને ચાહવાં.

વીકાજી-(હાથેડાઈ) ત્યારેતો હું ખુદાના કસમથી કેહવસ.

મનજી-(હાથ પકડી અટકાવે છે) સખર ! ખુદાની ઇચ્છા કેટલી બધી બલવાન છે ? ઇનશાન તેને કદી રોકી શકનાર નથી. ખુદાની મરજીથી બનેછ તેની સામે ના થા, દુશ્મનાઈ જુલો જા તેને માફ કર, અને બન્નેને સુખી કરી તું પોતે સુખી થા.

વીકાજી-મનજી પટેલ ! એટલી બધી શીખામણુ તેં મને નહીં આપી હોતે તો ધણું બેહતર થતે. મારી દીકરી તેને ચાહે ? આ નહીં ? તારા બોલવામાં કંઈ જુલ છે.

મનજી-હું કદી કોઈની મશકેરી કરતો નથી.

વીકાજી-હું જેને મારા જીગરથી ધીકકાઈંછ તેના બેટાને મારી બેટી બે ચાહતી હોસે તો હું શું કરસ ? (ઉશ્કેરાટમાં ફેરા ખાય છે.)

મનજી-(અટકાવતાં) તારા દુશ્મનની સાથે દોસ્તીનો હાથ લાંબાવી દુશ્મની જુલો જા. બવીપ માટે દોસ્ત બનો, ને પોતાનાં બચ્ચાંનાં સુખ પર સદા શુકર કરો.

પુતલી-(વચમાં ધસી જઈ) બાવાજી મને માફ કરી તમારી બલી દોઆ આપો.

[પુતલી બાપના ગલામાં હાથ ભેરવી માફી માટે ચેહેરા તરફ આજુજીથી જુલે છે. પ્રથમ વીકાજી તેણીને દુર કરવા વિચાર કરે છે પણ તરતજ વિચાર ફેરવી છાતીએ દાખી તેના માથાપર ફીસ લે છે. મનજી ખુશાલીથી ખુશનો આમાર માને છે.]

વીકાળ-વહાલી દીકરી તું મારા દુશ્મનના બેઠાને આહેય ? ખરું બોલ ?

પુતલી-(શરમાઇ) બાવા હું તેને આહુંછ, અને બેજન પણ મારી પર તેટલોજ શીદા છે.

વીકાળ-(થડેપણે દુર કરતાં) બસ ! પ્યાર શું ચીજ છે તેની મને ખબર છે અને તે કેમ તોડવો તેની મને સમજ છે. પણ તેવું ભુદાઇનું દુઃખ હું મારા બચ્ચાંને આપવા ચાહતો નથી. જો તારી એવી જ મરજ છે તો બેજનને તારો હાથ આપ, પન જો તેનાથી સુખી નહીં થાય તો તે માટે મને બદનામી ના આપતી.

પુતલી-(તેમના બંને હાથ પકડી) ઓ બાવા, તમે કેટલા ભલા છેવ ? મારે ખાતર તમોએ તમારો વરસોનો કીનો પન દુર કીધો ? તમારા આશીરવાદથી અમે બંનેને સુખી કરશો ?

વીકાળ-દીકરી જો તું તેને આહેછ તો હું તારી વચ્ચે નડતળ નાખી તુંને તેનાથી દુર નહીં કરસ.

પુતલી-બાવા મારા સુખને માટે નહીં, પણ વરષો થયાં તમે અને પેશુતનજી વચ્ચે જે કુટુંબી વેર છે તે ભૂલી જઇ મારા અને તેમના દીકરા ખાતર તમે બંને દોસ્ત બનો.

મનજી-અને મારું પણ તુંને એજ કહેવું છે, હવે તું તેની ગઇ ગુજરી માફ કર, પેશુતન પણ આગલી દુશ્મની ભૂલી જશે.

વીકાળ-(પુતલીને પાસામાં દાખી) ખ્યાલ પણ નહોતો કે કોઇ એવી રીતે દુશ્મની ભુલવવા મને લલચાવશે ? મારાં બચ્ચાં તારા સુખ ખાતર હું એ મારા મુદ્દને દોસ્ત બનાવસ, પન જો—

પુતલી-પન તે શું ?

વીકાળ-પેશુતન જો મારે ઘેર આવી પોતાનો હાથ લંબાવી આગલી પાછલી ભૂલી જવા કહેશે તોજ હું તેને માફ કરસ.

મનજી-તુંને સમજવવા આગમંજ આય બાબતપર મે પેશુતન સાથે વાત કીધી હતી, અને તે આગલી પાછલી ભૂલી દોસ્તીનો હાથ લંબાવવા તક્યાર છે. અમારી એવી જોડવણ છે કે આજે તમે અને પેશુતને આપણી પાક અગીયારીમાં આવવું ત્યાંજ તમે વચ્ચેની દાહેકા ઓની દુશ્મની સદાની દુર થઇ જશે.

વીકાલ-પણું બહેતર. હું એક કલાકમાં અગીયારીમાં આવી મલસ.

મનજી—અને ત્યાં પેશુતન તુને મળી આવકાર આપશે તેની હું હમણાજ ગોઠવણ કરું છું. સાહેબજી (જાય છે.)

પુતલી—આ બાવા ? તમે તમારી દીકરીનું ભાગીજતું હમણું સદાનું સાધી ખુશહાલ કરીશું છું.

વીકાલ-દીકરી, ખુદ તુને સદા એવીજ હસતી રમતી રાખે એજ મારી દોઆ છે. (જાય છે.)

પુતલી—આજના દિવસ જેવી ખુશહાલી બરી લાગણી મને મારી છાન્દગીમાં કદી થઈ નથી. હવે હું આપ ખુશ ખબર મારા બેજનને જઈ કેહવું તો તે પન મારા જેટલોજ ખુશ થશે.

[બહાર જાય છે. બીજી તરફથી કુક પીટર એકાકી લીબાસમાં ધીમે ધીમે આવે છે.]

પીટર—કોમખખત બેરસાતને આપણા ડરેસ અમલીદેલ બના કાલા. અબ આપણા સ્વીટ લુસીકો કયસા મીલેંગા ? ડીયર લુસી ? લવલી લુસી ? આપણુ તુમકો મીસીસ પીટર બનાએગા. જબ હમ આપણી સાદીકા બિચાર કરતા હએ, તોબ આપણા મસ્તક ગોર્મ ગોર્મ બનતા હએ.

[ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં પગ લપસતાં પાનીમાં પડે છે. લુસી ઘરમાંથી બહાર નીકળતાં પીટરપર નજર પડતાં હસે છે.]

લુસી—આ લૉર ! કાણુ પીટર ? તુમ જેમીનપર કયા કરતા હએ રે ?

[પીટર લુસી તરફ દોડી જઈ ચુકને પડી તેણીનાં હાથ હમઆપર દાખે છે તે ઝીટકારે છે.]

પીટર—કાંએ કરતાં હએરે પુછતા ? લવલી લુસી તેરા લવલી ફેસ હમકો મેડ કરતા હએરે ? હોમ તોકો કએસા માલુમ હોતાં હએ ?

લુસી—એ ડરટી પાનીમે ગધીકા જેએસા તો દીખતા હએ.

પીટર—એંહા ! લુસી આપણુકો જેબ તેરા ખ્યાલ આતા; તબ આપણા કુંકીંગ સબ જલ જતા. તબ આપણા બોધ શેઠ ખુબ

મારતા, ઔર નોટીસ દેતા. મોગર હમ નો નોટીસ કરકે તેરે પીછે દોડતા તોખી તુમકો આપણા લવ નહીં હૈયે ?

લુસી—પીટર દેખરે મેરા પુતલીબાઇ તુજકો દેખેગા તો માર માર કે નીકાલેગા. આજ આપણા ઘરમે બડી ગોડબડ હૈયે, બોત બોત કામ કારનેકા હૈયે.

[તે જવા કરે છે પીટર તેણીને કમરમાંથી પકડે છે.]

પીટર—રટોપ ! લીટલ લુસી રટોપ ! આપણુ આજ તુમારા અમારા એનગેજમેન્ટ શીલ્ડ કર દેગા.

ગાયન.

પીટર— શેકહેન્ડ લવ્હલી ઓ લુસીલી લવ ! પીટર પટકે જનન; દિલ હોતા હૈયે બાગ બાગ, સાથ સાથ આવ.—શેક૦
ગોવેકો તું ચલકર આપણુ બનાવેગા શાદી ઉધર.—શેકહેન્ડ૦
મીસ હે મીસીસ પીટર.

લુસી— બાઇગો ! તેરા એહ ફેસ જયસા અગલી હેલ,
બટરકે બદલે હૈયે બોપરેલકા તેલ,

પીટર— કયસી એ બાત ?

લુસી— ચુપ માફંગી લાત.—

[લુસી તેને લપડાક લગાવી દૂર કરી ઘેરમાં જઈ
બારણું ઢાંકી દે છે]

પીટર—આપણુ જએસા દુનિયામે કોઇ અનલકી નહિ હૈયે. સબકો એક એક રિવટ હાર્ટ મીલતા હૈયે મગર આમ બીલકુલ કામનસીબ હૈયે ! આમ જેન્ટલમેન હૈયે. સોબ લવ્હલી ગર્લ આપણુકો આહતા હૈયે, મોગર લુસી આપણુકો સતાતા હૈયે. આપણા હરીફ એનટોનીયો બડા છાકટા હૈયે. ઉસકો એ નોટી ગર્લ પોસન્દ કારતા હૈયે, મોગર આમ દેખેગા વો ડૂનકાર્ડ એનટોનીયો દસદા ખર્ચ કયસા ચલાવેગા ? હમ લુસીકો અવચ્યા અવચ્યા નેકલેસ ચેરીંગ પ્રેએન્ટ દેગા, તો શીર વોહ આપણુકો લવ્હ કરેગી, શીર આપણુ એનટોનીયોકો લાત મારકર આપણા લુસીકો બગલમે લેકે ગોવેકો જાએગા. [જય છે.]

[વીકાળ કપડાં પહેરતાં બગલમાં છતરી મારી
બહાર જવા નીકળે છે.]

વીકાળ—હુસી જોજો ઘેર તપાસજો, હું ઝોપ આઉં છ. પુતલી આવે તો તેને બહાર થંડીમાં ફરવા ના દેતી. જોજો ઘોંટાઈ ના જતી.

[જાય છે.]

હુસી—હું કોઈ દિવસ બપોરનાં સુતી નથી છ. (મનસે) બાઈ પન ગીયાં, ને શેઠ પન ગીયાંય. હવે ઘેરમાં કોઈ નથી, ને મુવું કોઈ આવે વખતે આવીને શું લમ જવાનું છે? મારો એનટોનીયો મારી બાઈ લેવા હજી સુધી કેમ નથી આયો? મુવો વધી રખે પીઠામાં બરફ નાક મોહતું બીનવતો હોસે? બાઈ-શેઠ આવે તે આગ-મજ તેને જઈ મતી આઉં તો કોણ પુછનાર છે?

[હુસી બહાર જાય છે. એનટોનીયો દાખલ થાય છે, હાથમાં બુટ, મોજા ઉતરી ગયલાં, ટાઈ હવા ખાતો, ટોપી ફરી ગયેલી એવી છાકટ હાલતમાં આવી બુટ અંદર ફેંકી દે છે.]

એનટોનીયો—એ એ એ એ એ એ એંડ ! જમીન હાલતા હાએ, આપણા પાંડે ફરતા નહીં. જયસા જયસા આગુ ચલતા હાએ, વચ્ચેસા વચ્ચેસા પીછું હટતા હાએ. ચેંહરું ! એ સોળ લોગ એસાજ ચલતા હોગા ? લોગ બોલતા આમ બોલ દાર પીતા (પીએ છે) બુટ ખાત. દાર કાચેકો પીતા ? એ કોનકુલી માલુમ નહીં. જખ આમ પ્યાર કરને જતા તોખ પ્યારકો ગોરમ બનાને દાર પીતા. દાર નહીં પીએગા તો પ્યાર કચેસા કરેગા ? દાર બીગર પ્યાર નહિ, બૈર પ્યાર બીગર દાર નહીં. (પીએ છે) ઇધર કોઈ નહીં-ઉધર કોઈ નહીં. પુતલીબાઈ આપણા લવર કે સાથ ઉધર શીરતા હાએ, બુટા સેઠ બહાર ગીયા, આખ આપણા હુસી લવલી કયા કરતી હાએર ? (ફરવાજો ખુલ્લો જોઈ) ફરવાજા ખુલ્લા હાએ મોગર આપણા હુસી નજર નહીં આતા, (અંદર જઈ શોધે છે) કોઈભી નહીં-હુસીભી નહીં, અખ આનતુન તું કયારે કરેગા ? કોઈ ઇધર આતા દીખતા હાએ. આપણા હુસી હોગા તો બોડા અચ્ચા ! પુતલી બાઈ હોગા તો બોડા ખરાખ. વો બોલેગા આપણ કોઈ ચોર હાએ. હમ પીપમે છીપ જતા હાએર.

[પીપમાં બેસે છે. બીજી ગમથી કાસમ કેદીતા-પોશાકમાં દાખલ થાય છે. વરસાદ વરસવા માંડે છે.]

કાસમ—(સામે ખીજગમ પેથુતનના ઘર તરફ જોતાં) હજી વરસ પાણીનાં રેલા માફક વહી ગયાં, મારો હમનબર્દ પેથુતન સુખાં શાન્તીમાં રાજ કરેય !, અને હું જેલમાં સખત વહીતરૂં કરી આય નળેહતર હાલતે પુજોય. મારી ખુટ્ટી અમ્મા આ ગામડાનાં કબરસ્તાનમાં ભાંગેલે દિલે દફન થઇ, મારી ઘેરી મારી નામોશીથી મરી ખુટ્ટી. તેઓ બધાં મરી ગીયાં, એ ઠીકજ થયું. જે મારાં અજીજે જીવતાં હોતે તો હું કદીજ આય કંગાલ હાલતમાં તેમને માફ કાલું મોકલું ખતલાવવા અહીં નહિ આવતે. (ઉશ્કેરાય છે) પેથુતન તેં મારી ઉજા-જલી બદમાસ ચાલને સજ કરી, મને જેલમાં નખાવીયો, તે કરતાં મારી કાકલુદીપર દયા કરી મને સુધારવા તક આપી હોતે તો આજે હું ચોર બદમાસના કલંકિત નામ હેઠળ આવી રીતે જીરાતો છુપાતો ફરતે નહિ; પણ કદાચ એક કુટુંબ કખીલાવાલો મજદુર બની હલાલ મેહેનતે ગુજરાન કરતો થતે. બસ ખુદા કરેને તારી કાલીસુરત હવે મારી સામે નહીં થાય તો સારું, નહિ તો મને કંઈ એવું થાયછ કે આપણા બન્નેના હકમાં કંઈ ખુરું થસે. આય તુફાની વરસાદ મને થયરાવી રહ્યાછ, મને કાંઈ ગુજરાનનું સાધન હાથ લાગીગયે તો આ નેહસ્ત ગામમાં એક પલખણુ થોણું નહિ.

[દરવાજો ખુલ્લો જોઇ અંદર જાય છે. એનટોનીયો ધીમેથી પીપમાંથી મ્હોડું બહાર કાઢી જોતાં બહાર નીકળવાની કોશિસ કરે છે.]

એનટોનીયો—(મનસે) એ કોઇ રશીયન દીખતા હાએરે ? એ પીપમે યોત યોત પાણી હએ, આપણુ ખીલકુલ થંડા હો ગયા. જરા ફલારક મુઠકો લગાએગા તો બદન જોરમ હોગા (જાય છે).

કાસમ—(એનટોનીયોના ખુટ તરફાવી લાવે છે.) ઘેરમાં કંઈ હાથે ચઢે તેવું મધ્યું નથી, પણ આવા થંડા પાણીમાં આય ખુટ ઠીક કામ આવશે (પેહેરે છે). છતાં કંઈ વાસણુ કુસન મળે તો તપ્રરાવી લઉં, કે રસ્તામાં ખરચી માટે કામ લાગે (અંદર ફરી જાય છે.)

એનટોનીયો—એંહ ! આજકા દિન યોડા ખરાબ. બાહલ મર-જતા હય, ખીજલી ચમકતી હએ ચોર જોરસાત પડતા હએ. એ દુસરા કોન આતા હએ ? આજ આપણા નસીબ યોડા અનલખી હએ, હુસીકા પ્યાર કરને જતા હએ તો સોબ લોગ ખીચમે આતા હએ.

[ફરી પીપમાં ભરાયે છે. સામી ગલીમાંથી પેશુતન છતરી ઓઢેલો દાખલ થાય છે. તેટલાં કાસમ હથીયાર વગેરે ચોરી બહાર આવતાં બંને એકમેકને ઓળખતાં ક્રોડકરાય છે. કાસમના હાથમાં હથોડા જેવું હથીયાર છે]

કાસમ—(ઓળખી) કાણુ પેશુતન છ ?.

પેશુતન—કાણુ કાસમ ? ચોર બદમાશ ?.

કાસમ—બપરદાર ! તમારી કાલી સુરત બતાવી મારા દુખી જીગરને ઉશ્કેરીને મને ભૂત બનાવતાં ચેતજે.

પેશુતન—તારી બદમાસ આજને લીધે તુને મેં વાજખી સજા કરી તે તું કબુલ કરતોજ હોસે, પણ હુબખી કંઈ સુધરજે; આય આસપાસના ઘેરમાં દરોરો પાડતાં સંભાલજે, નહીં તો પોલીસને હવાલે કરસ.

કાસમ—તમે મને ઉશ્કેરી નીવાનો બનાવીયોય. હવે તો હું પણ તમારા જેવોજ દયાહીન થયોછ.

પેશુતન—જેલમાં દસ વરસ સુધી સખત મેહેનત મજુરી કરી એવુંજ બોલતાં સિખીયોછ કે ? હવે તો આય ગામમાંથી સદાનો દુર કરવા હું આજને આજ પગલાં ભરસ.

કાસમ—પેશુતન મારા રસ્તામાંથી દુર થા. આજે વરસતો વરસાદ લોહીની ગાયા સેર વરસાવતો હોય તેવું મારી આંખે દેખાય છે, માટે મારાથી જેમ બને તેમ દુર થા, નહીં તો મારા કામ માટે હું જવાબદાર નહિ રેહવસ.

પેશુતન—(પકડીને)તારી જવાબદારી હું પોતે માથે લઇ તુને હવે એવી જગે મોકલવા માંગુંછ કે તું ફરી આય ગામને તારી હાજરીથી સતાવે નહીં.

[પેશુતન કાસમને ગલીચીમાંથી પકડવા જતાં તે તેમને જમીનપર પટકે છે ને છાતીપર ચઢી બેસે છે; વરસાદ જોરમાં વરસે છે.]

કાસમ—આય કામ કરવા તેંજ મને ઉશ્કેર્યોછ. તું મને પોલીસને હવાલે કરે તે આગમજ હું તુને આજે જમને હવાલે કરી છોડસ.

પેશુતન—શયેતાન તું શું કરવા ધારેછ ?

કાસમ—(ઝનુનમાં) દયાહીન હું મારા ગરીબ કુટુંબનું વેર લેઉંછ.

[કાસમ પેશુતનના માથામાં વીકાળની ચોરેલી હથોડી મારે છે, આથી પેશુતન અવાચક થઈ મરી જાય છે. કાસમ પોતાના આ ધાતકી કામથી સાવધ થાય છે.]

મે આય શું કીધું ? એ મરી ગીયોય ? મને ખુન કરવા કેણે ઉશ્કેર્યો ? તે ! પેશુતન તેજ મને ખુની બનાવીયો. મારા કિસમતમાં આવું બનવાનું હતું તેથીજ હું આય તરફ આયો તો હવે એનેજ પછસે દુર નહાસી છુટું. (પેશુતનનાં ગળવામાંથી પૈસા, ઘડીયાળ છેડો, રૂમાલ વગેરે કાઢી લીએ છે.) મારું આય કરમ કોઈએ જ્યું નથી. (અનતુન આંખો ફાડી પીપમાંથી જોય છે.) તુંફાની વરસાદ મને નહ-સાડવામાં જરૂર મદદ કરશે, ને એનાજ પૈસા મને ગુજરાન કરવાનું સાધન શોધી આપવા તક આપશે.

[કાસમ બધું ઉઠાવી નહાસે છે. એનટોનીયો ધબ રાયલો પીપમાંથી નીકળવા જતાં ઉઠલાઈ પડે છે બહાર બધું પાણી ઢોળાય છે.]

એનટોનીયો—બોપરે ? ઉસને એહ કયા કીયા ? અગ્યા હુવા આપણુ સામને નહિ ગયાં; નહીં તો આપણુકોબી સુલા દેતા. આખ આપણુ બોમ પાડકે સોજકો બુઝાયગા. પન ચેહેરે એ પાંઉકો કયા હુવા ? આજ આપણુકો કોઈને મદદ કર દીયા હએ ? તોબી આપણુ બુલાયગા.

[દોડવા જાય છે પણ લપેરા ખાતાં સામી ગલીની ગટરમાં પડે છે. બહાર પગ દેખાયા કરે છે. વીકાળ ખીલ મમથી ગુસ્સામાં દાખલ થાય છે. વરસાદ તદન ખુલી જાય છે.]

વીકાળ—મારા જેવાને તેઓએ મુરખ બનાવીયો ? મને હુલકાવી અમીયારીમાં તેડ્યો. અને પોતે તેમ મનજી કોઈ ત્યાં આયું નહિ ? મારું આવું અપમાન ? હું કદી પણ માફ નહિં કરશ. હવે કદીબી પેશુતન અને હું દોસ્ત બની શકનાર નથી. આજ પછી વીકાળ અને પેશુતન અગાઉ કરતાં પન કદા વેરી ઠંડવાસે. (દરવાજા પાસે જતાં

પેશુતનનું મુરદું જાય છે.) ઓ ખુદા એતો પેશુતન પડીયોછ ? એને શું થયુંછ ? એને કાણે મારી નાખીયોછ ?

[વીકાળ તપાસે છે તેટલાં મનજી, નાદીર, જામારુપ, દાદા દાખલ થઇ વીકાળને આવી હાલતમાં જોઇ ગભરાય છે.]

મનજી-(શકમંદીથી) વીકાળ વહાડીયા એ તેં શું કીધું ?

જામારુપ-અરે એ તો પેશુતનજીનું ખુન થયુંછ ?

વીકાળ-(હાથ ધુળવતાં) ઓ મારા ખુદા ! તમે એમ કહી નહી માનસો કે મેં આવું નીચ કરમ કીધું હોયે ?

મનજી-(તેને બાળુમાંથી થથરાવી) હમો શું કરી શકીયે ? તું તેમ પેશુતન અમુને અગાંયારીમાં નહીં દેખાયા ત્યારેજ અમે ધાર્યું કે તમો વચ્ચે રખે કંઈ ફોશાદ થયો હોયે, છતાં એટલી હદ સુધી ખુરં તમો વચ્ચે થયું હોયે એવું તો સપનું પણ ન હતું. તમારા એહેરાપરથી તો હવે ખુદા જણાયછે કે ખુની તો તુંજ છે.

વીકાળ-(તેમના શકથી પેશુતનનું માથું જમીનપર મુકી ઉભો થાય છે.) હું બેચુન્દા છેઉં. તમે મારી પર આવું નીચ કામ કરવાનો આંખો શક વટીક લઇ જઇ શકશો નહીં !.

[લુસી દાખલ થતાં બધાને ધભરાયલાં જોઇ ધભરાય છે.]

લુસી-મારા શેઠને શું છે ?

મનજી-પેશુતનજીને કંઈ ઇજા થઈછ. એમને ઘેરે દોડતી જઇ બેજનજીને જલ્દી અત્રે લઇ આવ.

લુસી-માએરે ! આજે મને કંઈ થયાજ કરતું તું. મુઝું આખરે કંઈ ખુરં થયું ખરં.

મનજી-જા જલ્દી દોડી જા.

(લુસી દોડી જાય છે.)

નાદીર-વીકાળ શેઠ હું થોડાજ દિવસમાં તમુને આજખતાં શાખ્યોય, અને તમારા જેવા નેક માણસને આવા ગુન્હા માટે ફાંસીએ ચઢેલા જેવા હું ધણો દલગીર થવસ. હજી એક તક તમારા હાથમાં છે. જેમ બને તેમ અતરેથી નહાસી જાવ. એક વખત બધે જાહેર થયું

તો પછી કદી નહાસે નહીં. ખુદ તમુને તમારો ગુન્હા માફ કરે. (બાબુ દાદીને) ને મારી નેમ પાર પડે. (દાદી મુગી રીતે ડોકના લેહ-કાથી બાબુએ હા પાડે છે.)

વીકાલ—શું હું નાહતી ગાઉં ? નહીં કદીની નહીં ! એ નીરદોશ શખ્સ કદી પણ દનસાદની યુગલથી ડરીને નહાસવાનો ખ્યાલ કરસે નહીં. હું એ તરફથી શકમંદ આંખો વચ્ચે ઘેરાએલો કેદી હોવસ, પન આ નીચ કામમાં તો કદી નહીં. ખરા ખુનીની તપાસને હું કદી બી ગુન્થવણમાં નાખી ગુનહેગાર થવસ નહીં. હું તમારા જેટલોજ નીરદોશ છેઉં, તો નહાસીને ફાકટનો ગુનહેગાર કાંય ઠરે ?

નાદીર—જેવી તમારી મરજી.

મનજી—બુઓ, જેણે પોતાનો આપ ગુમાવ્યોછ તે પોતેજ અ તરે આવી રહ્યોછ.

[પુતલી એજન સાથે દોડતી આવે છે. પાછળ લુસી ને સીપાઇ ગામડીયા વીજેરે આવે છે]

એજન—મારા બાવાને શું થયું ? (બદન પાસે ગુડને પડે છે.)

મનજી—ભાઈઓ ! આપણા ગામમાં દલગીરી બરથું ધણું ખુર કરમ થયુંછ. ભલા પેશુતનજી ખુનીનાં હાથના ભોગ થઇ પડીયાછ.

એજન—(વચમાં ધસી)એ ખુન કાણે કીધું ? મારા બાપના ખુનીને મને બતાવી દો. (ધભરાયલી પુતલી બાપના પાસામાં જઇ દબાય છે.)

પુતલી—બાવાજી બાવાજી બોલોની એ ખુન કાણે કીધું ?

વીકાલ—ખુદ અને ખુન કરનારજ તે બાણતાં હોસે પણ બધા મને ગુનહેગાર ધારેછ.

પુતલી—(દધાઈને) તમુને ?

એજન—મારા બાપનો તું ખુની કે ? હા તુંજ હશે. એમનો છંદગીભરનો કુશમન એજ એક હતો. આજે દોસ્તી કરવાનાં બહાના હેઠળ મારા બાવાને આ એકાંતમાં ઘેરી તેમને ઠાર કરવાની તમારી એક બાજી હતી, પણ ખુદાનાં કસમથી કેહવસ કે આ ગુન્હા માટે હું સળ કરાવસ.

પુતલી—નહી ! નહી ! બેજન મારા બાવા બેચુન્હા છે. આવું નીચ કામ મારા બાવા સ્વપને પણ નહીં કરે. મારે ખાતર તેમને ચુન્હેગાર ના ધાર.

બેજન—ઓ ખુદા ! મારા બાપનાજ ખુનીની બેટીને હું ચાહતાં શીખ્યો ? ઓ પુતલી ! તારે ખાતર વખત પડવે મારા જીવનો પણ હું ભોગ આપતે, પણ હવે તો મારા આય બાપની આવો હાલત થકી તો હું તુંને પણ ધીકકારું છું.

(સીપાઇઓ લોહીથી ખરડાયત્રી હથોડી શોધી કાઢે છે.)

સીપાઇ—પેશુતનજીતું ખૂન આય હથોડીથી થયેલું જણાયછું. અત્રેજ લોહીના ખાળોચીયામાં પડેલું હતું.

બેજન—ખરી સાબિતી. એજ એમનું હથીઆર છે. મારા બાપના ચુન્હેગારને કેદ કરો. (સીપાઇઓ વીકાજની પાછળ ફરી વળે છે.)

[પુતલી ગમચી ઉશકેરાઇ વીકાજના પગપર ટુટી પડેછ, લુસી તેની પાસે ધુટને પડી ઉઠાડેછ. બેજન પોતાના બાપના રવાન પાસે ધુટને પડે છે.]

પુતલી—ઓ બાવા ! મારા બાવા !

ટૂંબસો.

અંક ૧ લો— પ્રવેશ ૩ બે.

સ્થળ—બેંગ્લોર.

[અહી પતંગીયો ગાતાં ગાતાં દાખલ થાય છે.]

ગાયન.

અહી—

ધું ધું અહી પતંગીયો
છકેલ એક જીવાનીયો, હું વીમાની કુપનીનો એજંટ-ધું.
તાલમાં ફરે ફરેક હાલમાં
નારને ધરે ફરેબ જલમાં
દામમાં આવતાં થાએ હરદમ ખુશી.—ધું ધું.

હું હું બહો મોજલો-સદા ફરબમાં પુરો
અમનમાં અમનમાં નથી કોઈ એવો શુરો.
એસકી ફાંકડો થઈ-વીમાનો એજન્ટ બની
ધરેધર જઈને મળી-ભાષણો કરું છું ફની
બડાઈ માંડું ઘંણી-હું હું અદી.

[નાનાં આસપાસ જોતી પેરેસોલ ફેરવતી હાથલ
થાય છે.]

નાનાં--માયરે હું તો લુટી પડી. ગીરદીમાં કોણ જાણે શીયાવક્ષ
મને કહાં સોધતો હોશે ?

અદી--એ અઃય કોણ ?

નાનાં--આંય સાંજ થશે ને હું એખતી ઘેરે કેમ જવસ ?

અદી--એ આંદ જેવી ચદન ચેરી આંહી કોઈ મારા જેવાજ
સોધતી ફરેછ દેખું.

નાનાં--એ કોઈ ચદન ચેડા જેવો આંહી તહાં શું ટીકતો ફરેછ ?

અદી--દીકરા અદી કંઈ પાકે તેવું હોય તો નસીબ અજમાવ
(માથા પરથી કેપ ઉતારી નમે છે.)

નાનાં--એ એમ ઇતરછ સાનો જતો હોશે ?

અદી--(પાસે આવી) બાનો-મીસ-મીસ-મીસીસ-

નાનાં--મીસ્તર હું કોઈની મીસગી નથી ને મીસીસગી નથી.
હું તમને એખખતી નથી.

અદી--ત્યારે તમે મને લુટીજ ગએલા લાગોછ. (યાદ કરવાનાં
ડાળથી) ને હું પણ તમારું નામ લુટી ગએલો લાગુંછ

નાનાં--મીસ્તર તમે કોણ ?

અદી--હું ? અરદેશર પતંગીયો તરબુમા તફરમચીમ માસીકનો
એકાંતીયો અધિપતિ, ને શોર્ટ લાઇફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપનીનો એજન્ટ.

નાનાં--હં ?

અદી--શું કરું ? અમારી કંપની બધરાંના વીમા ઉતારતી નથી,
નહી તો હું જરૂર તમને મારા એક ધરાક બનાવતે.

નાનાં--હોસે ? (આંખુ બાંજુ જોઈ) હજી તેવણ મળે નહિ.
કોણ જાણે કાંહાં મને સોધતા હોસે ?

અદી—તમારે શીકર કરવી નહીં, હું એક માનુ તરફ બનહા માન ધરાઉંછ, તેમની સંભાળ લેવાનું કામ તો હું જેટલેમનેની માફક કરુંછ.

નાજાં—મીરતર કોઈ બાધ મનીષ પુછે પરછે નહિં છતાં તેને બોલ બોલ કરી બોલાવીયા કરોછ ?

અદી—એતો મને લઢનજ પડી જેછછ. હું મારી લખેલી ચોપડીઓ મારા દોસ્ત બીરાદરોપર મોકલુંછ, તો તેમની પ્રણેલી યા અદરાયલી બેરી હોય તેમનેજ નામે મોકલુંછ કે તેથી મારા દોસ્ત ખુશી થાએ ને તેમની બેરી મારાં ફેન્ડ થાય.

નાજાં—ત્રણજ શેમપુત્ર. એપરથી જણાયછ તમે કોઈ છતરના હાલ્લાં, સલુકના બારદાન, નફ્ટામના અવતાર, ટીમલા ફરીરડા જેવા લાગોછ.

અદી—જરા ધીરે બાનુ. તમે દરેક એલકાળ ને માન ધ્યાન મને આપી ચુકા તે માટે તમારો આભાર માનુછ. (જમીન સુધી નમે છે.)

નાજાં—એ તો તમે કોઈ બરા નફ્ટ લાગોછ.

અદી—(આસપાસ જોઈ) અએ પરીપચકર પરી સુરત તારાં રપતું હું શું વર્ણન કરું ? ઉફ ! 'ક્યા કહું કહા જતા નુહી.' તમારી ખુશસરતીનું બયાન કરવા માટે એક કવિની કલમ સદા બુઢીજ રહેસે, એક ચિતારાની પીછી સદા બુઢીજ રહેસે. દુનિયાના સર્વે મશહુર ચિત્રકારો જેવાકે રશીયન મોનસ્મુર પેદરસકી બાવરી ચસકી બેવરા બિહરકી, જપાનીસ આરટીસ્ટ ટોલ્લામાર વિગેરે દુનિયાના સર્વે મશહુર આરટીસ્ટો દરેક જન અકેકી ખુશસુરત નાજનીનનું ચિત્ર પોતાની કલ્પના શક્તિથી દોરે તો એ સર્વે ચિત્રો મારી આંખ સામે ઉભેલી પરીચહેર આગલ પાની બરે.

નાજાં—(હસ્તાં) ઓ તમે બધું ફની બોલોચ ! અવાસ બધી ગીયાં ને કોયલા રહી ગીયાં દેખું.

અદી—(સ્વગત) હવે પોરીને શીસામાં ઉતારસ હું ? (મોટે) તમુને પેહેલી નજરે જોતાંજ મારા તનબદનમાં લાગેલા વિજળીના ઝટકાના ચટકાના ફટકાનું શું બયાન કરું ? તમુને જોતાંજ મારું છગર. ઉડીને ગલામાં ખુચી બેહુંછ, મારી છબ સુકાધને તમારા બુટની સોલ

જેવી કુટીરૂંસ બની ગ્રેષ્ઠ. હવે તમે મારો હાથ દોસ્તીની શેકહેડી ના પાડશો તો સેવક બાટીયા બાગમાંથી પાંચશેર તેલનાં બજાર્યાં લાવીને ખાઈ જઈ આપઘાત કરશે.

[શીયાવક્ષ દાખલ થઈ અદીની ચાલ પામી જઈ બોલીમાંથી પકડે છે.]

શીયાવક્ષ—બચ્ચા પકડાયો કેવો સરસ ?

અદી—(બાળુ) હાર્યાં માર—અરે માર્યાં ઠાર.

શીયાવક્ષ—એખલાં બાધ માનસ સાથે ગોતાં શું ખાયા કરતોતો !

અદી—હું જાહેર બાજત ઉપર જાહેર રસ્તાપર આ બાળુ સાથે તકરાર કરતો તો કે--

શીયાવક્ષ—બચ્ચા ઉભો રેહ—હું તારો સોદો કરુંજી. (પકડે છે.)

નાજી—ઓ શીયાવક્ષ તુને કેટલું અવારું ? જવાદે ખીચારાનું ચણકેલું જણાયછ.

શીયાવક્ષ—હું ધારૂં કે એ કેથો ભુલાયુકાનો માખાપ જણાયછ.

અદી—(બન્નેની વચમાં ઉભો રહી) મીસ્તર તમુને ઓળખવાનું મને માન આપશો ? હું કે નહિ શોર્ટ લાઇફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપનીનો એજન્ટ—

શીયાવક્ષ—તમુને આય મારાં પ્રેમીસ વાઇફ સાથે ગોતાં ખાવાની કંઈ જરૂર ?

અદી—ફક્ત ધંધાના તરીકાને લીધે હું ખીજનેસ લાઇફ વાત કરતોતો, તેલનાં તમે કુટી નીકળીયાં, આલરાઇટ બવિષમાં મળશું ત્યારે—

શીયાવક્ષ—(પકડે છે) મીસ્તર આજે મલ્યાછ તો મલ્યા, ખીજ વખતે એખલી અટુલી ખાઈ માનસ સાથે છુટથી વાત કરી, ધરધર કરતો જોવસ તો બોલીમાંથી એમ ઉભો ને ઉભો ઉચકી રસ્તામાં વચ્ચે નાખી દેવસ.

અદી—(નફટાઇથી હસીને) બલા માનસ મોટરગાડી આવતી જતી જોઇનેજ નાખજે જો.

નાનાં—જવા દે શીયાવક્ષ. એવા દેખાતા જંટલમેન લોહર સાથે લડવામાં ફાયદો નથી; ચાલ હવે આપરે ફરવા જતો. (બન્ને જાય છે.)

અદી—મયા ? કેવો 'લકી ડોમ' છે હં ? આપુને એવું પરી પચ્ચકર ગોરું ગોમટું મલતું નથી. એજ કમનસીબીની ? એતો—

‘હીણુ ફરમનો પારસી, ધક્કા મુકી ખાય,
ફરમમાં જો હોજરી, તો બોટાં કહાંથી ખાય ?’

[મનીજેહ પાછળથી દાખલ થઈ અદીના બરસપર પેરેસોલ મારે છે.]

મનીજેહ—એ મુઠ તમારી ટેવ નથી જવાની ? હું તહારની દુરવેરથી જોતી આઉં છ કે પેલા માટીડા સાથની ઘેરી સાથે કહારના ધરાંપરાં કરી મરડા જતાતા.

અદી—ઓ મારી મની ! મારી મનીજેહ ! તું તદન જુલેછ. હું તો તેમને જોઈ મનસે વિચાર કરતોતો કે આપરે એ પરમાને ક્યારે સાથે જોડાઈ એમ બગલમાં હાથ લાપ ચાલશું ! (હાથ લેવા જાય છે મનીજેહ બનકો કરે છે.)

નાનાં—એ તમારી લજાસ હું બધી સમજું છ. તમે તો લદન શોખ થએલા હતા પન મેજ સુધાર્યા.

અદી—હારે મારા કલેજાં, તે હું કહાં ના કહેઉં છ ?

મનીજેહ—તમે મને એપોલોપર મળવા કહ્યું ને અદી ! ધક્કામાં આવી થમ્યા હું રખડીને થાકી ગેમ.

અદી—સમજવામાં તારી યા મારી જુલ થઈ છે.

મનીજેહ—મારી જુલ કદી નથી થતી. તમેજ હંમેશાં મને ઉડાવવા બોલે ઠંકાંજી તેડી બલતે ઠંકાંજી સતકયા કરો છ.

અદી—એતો ડીયર માઈ બેબુ પડીયું જુલકણ, તેથી તું મને સંભાલી લે.

મનીજેહ—આજે કેવું મજેહેતું ચાંદરણ પડ્યું છ !

અદી—અને તેમાં તું મારી વહાલી કેવી સરસ શોભે છ !

મનીજેહ—અદી ડીયર, અદી તું મારી સાથે વહાદાર રહેજો એ.

અદી—ઠાંપ નહિ ડીયર !

માયન.

મનીજેહ—પારાં રહીશું જે સાથ—સુખ સંપમાં આપાદ—પારાં

અદી— મારી તું જન પ્રાણુ—એક ધરણુ ખીજે ચાંદ—પારાં

મનીજેહ—દંદ દરેખ ન મુજને બાવે,

કાજ મુજને કદી ન બનાવે.

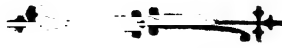
અદી— તું પારથી મને લલચાવે,

પણ થનનન તું રોજ નચાવે.

મનીજેહ—દિલમાં છે ચાહ સદાએ,

અદી— કરું છર યાદ—તને પુનમ ચાંદ—સે તું દાદ.

—રહીશું જે સાથ.

અંક ૧ લો—પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—ખેતર.

[નાદીર, જમારપ ને દાદી આવે છે.]

જમારપ—નાદીર તું તો નસીબનો જખરો બાગેબુલંદ
જો મો.

દાદી—નસીબનો બાગેબુલંદ પુછેછ ! અરે જ્યાં જ્યાં એ જલ
પાંથરેછ ત્યાં કદી માછલાંઓ પકડીયા વગર ખાલી જલ ખેંચતોજ
નથી.

નાદીર—ખીરાદરો જરા ધીરા પડો, મેં ધાર્યું તેથી વધારે
આસાનીથી તે પાક પરવરદેગારે મારું કામ આસાન કરી આપ્યુંછ. હવે
એક વખત વીકાણ ત્રણ લાકડે લટકાયા તો પછી પુતલીને બંદા એવી
નમાવસે કે ઊઠરી નહિ બેજનની થશે કે કાઢની.

જમારપ—પણ છે તે કરીને એમ પુછું વીકાણ બે ગુનાહ કરી
છુટી ગીયો અને ખુની કાઈ ખીજેજ જણાયોતો ?

દાદી—ત્યારે તો આપ હવામાં બાંધલા કીસ્તા હવામાંજ ઉડી
જવાના.

નાદીર—દીકરા જમારપ તું આટલો બધો હોશિયાર ચાલાક
ને મવંડરની કાઠી-સીલના જોનરેબલ મેખર જેવાઓને સલાહ આપ-
નાર તે એટલો બધો માફક કેમ બનેછ ?

જામારુપ--મને જરા સમજાવતો ખરો.

નાદીર--એ સમજ, પુત્રી કાંઈ બીજો જણાશે તે વીકાળ જુનના બાંકમાંથી નિરવોશ ઠરી છુટી ઝીખ તોળી આપુને મિલવાતું હું ?

જામારુપ--કાંય નહિ ?

નાદીર--કેમજે બેજને વીકાળને નાહકના બદનાચ કીધા, તેથી પુતલી બેજન સાથે પછુવા હરગીજ રાજ થશે નહિ.

દાદી--લે બેયું એના મસ્તકની સન્દુકની તન્દુરમાં કેવો પેહેલો નંખરતો અકકલનો ક્વાબ લુગાંધને તપ્પઆર થયો તે ?

નાદીર--તુને ખબર છે ? વીકાળ વહાડીયા ધણેજ દયાળુ દિલનો આદમી છે.

દાદી--હાં, ધણેજ દયાળુ માયાલુ જરદાલુ ને સાથે બાજો સાકરમાં આસ પાએલો બોખારી આલુ જેવો મીઠો.

નાદીર--તે પોતાની દીકરીની મરજ વિશ્વ હરમીજ વસ્તવાનો નથી, ત્યારે થશે એમકે બેજન સાથતું પુતલીનું કારજ પોતાની મેજેજ તુટી જશે, પછી તે બાપડી જશેજ ક્યાં ?

જામારુપ--હું એમકે ?

નાદીર--અને જો એકવાર પુતલી મારી થઈ તો તેની સાથે વીકાળની દોલત પણ બન્દાની સમજજે પછી તો બન્દાનું સીનેક-રાખ દિલ છે, ખુદાના આપેલા આમ સુપડા જેવા હાથ છે, દુખ વિચારાવનાર આમ પથ્થરથી નરમ કં જીવું છે, આમ આંખોમાં તમામ દુનિયાની સરમ ભરાયેલી છે.

દાદી--ને સાથે બાપદાદાની ઉતરતી આવેલી આખર છે.

જામારુપ--દીકરા નાદીર ખુદાએ પણ તુને સંપૂર્ણ બનાવીઆજ જો, ગળું રહેસવામાં પુરો કસાધનો છુરો.

દાદી--ને બધરાં બનાવવામાં શુરો.

નાદીર--તું જોતો ખરો ? શેતરંજની બાજનાં પાટીયાંપર એવું પ્યાદું રમસ કે ચોરજ રંગ જમાવી સહુને ડંમકરી આપારે છતસ, જરૂર છતસ.

જામારુપ--છતસે મારો નાદર છતસે.

દાદી--નહિ તો ચાંચડાં મારવા જરૂર જશે.

જામારુપ--દાદી મુજો મરની.

દાદી—જે ઈશ જમારપ હું મારી જખાનદરાણી ઝમકની
ઝમકમાં રમત કરતો હોઈ ત્યારે તું આમ વચમાં ડપક કરતો થપ
કરતી મુંડી મારસે તો જખાન બન્દ કરી ઝપ કરતો ચાલી જવસ,
પછી તમે રખડી મરસો સમજ્યા કે ?

નાદીર—લેવો દોસ્તો ચાલો ત્યારે બાકીનું અધુરું કામ પુરું
કરવા માટે ખુદાનું નામ જખાનપર લખ સરખાત કરીએ.

જમારપ—શું બોલ્યો ? ખુદાનું નામ જખાનપર લખએ ? (હસેછે)
હા હા હા.

નાદીર—કાંય હસેછ કાંય ?

જમારપ--અરે પન લખ મારા તારા કામો એવાં છે કે જેમાં
તું ખુદાનું નામ લખ શકેજ નહિ.

દાદી--જે આય પરહેજગાર બોલ્યો તે ?

નાદીર--ખચ્યા જમારપ ખુદાનું નામ લેવાનું કામ તે કંઈ
ફક્ત મોખેદોનુંજ સમજ્યો કે ? અરે મારા દીકરા-કસાઈ બકરાના
મલાંપર છરી ફેરવતાં બિસમિલ્લા કાંય બોલેછ ? પીંદારા લુટ કરવા
જવા આગમજ દેવીની બક્તિ કાંઈ કરેછ ? ચોર ચોરી કરવા જતાં
દાદારની દાદ કાંય ચાહેછ ?

દાદી--લે ચાલ ત્યારે ખુદાનું નામ લેવા માંડ અમે પણ તુંને
મદદ કરશું.

આયન.

ત્રણે-- હકનામ મુખારક લખ એ,

નીરબય થઈ જંગમાં જઈ લડીએ,

દાદી } સરખા બિરાદર છપએ,

જમારપ } ફિરતી સાગર તરીએ... ..હકનામ.

દાદી--લાવ મકસદ બરતું અય પરવર, હર મુશકીલ કર આસાન;

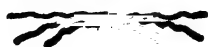
દાદી-જમારપ--મરદન રેહેસવાનો ધંધો લખ બંદા પડીયા મેદાન--

નાદીર--નાચાર જે કીધાછ તો આધાર તું થા,

દાદી-જમારપ--નાદાર જે કીધાય તો સાહુકાર તું થા;

નાદીર--છોટો જે કીધાછ તો વડીલ તું થા,

દાદી-જમારપ--બંધવા જે થઈશું તો વડીલ તું થા--હકનામ.

અંક ૧ લો-પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ-વીકાળના મકાનનો અંદરનો દેખાવ.

[વીકાળ એક સોફાપર બેસી પાસામાં પુતલીને દાખીને અફસોસ કરે છે. બારી બહાર સીપાઇ ચોકી કરતો જણાય છે.]

વીકાળ--મારી વહાલી બેટી તું જરા શાંત થા. આય આસ-માની. આશ્તમાં તારું રદન મારા દુઃખમાં વધુ ઉમેરો કરેછ.

પુતલી--બાવાજી હું કેમ શાંત થાઉં ? તમારા દોસ્તો તમુને ખુની ઠેડવી સજ કરાવવા તખયાર થયાછ અને હું ચુપકીદીથી બેચા કરું

કોઇ કરે સરપર જખમ, ને ચુપ રહી કોઇ ખમે ?

સાંપ ડંખી જાય તોબી, ચુપ રહીને કેમ ખમે ?.

ઇંગારમાં નાખી બદન, કહે ચુપ રહી ના કર રદન,

આફતો વરસે છતાં, કહે દિલમાં તું થા મધન ?.

વીકાળ--ખરું છે મારી બેટી, બાપના સાચા પ્યાર થકી અને હવે પછી તેનાથી હમેશના માટે વિખુટી પડવાનાં ખ્યાલથી તું નાહિમત બની માહેતમનો વરસાદ વરસાવેછ ? પણ યાદ રાખજે કે નિરદોષપર હમેશાં ખુદાની નિગેહબાની કાયમ રહેછ, તો તેજ પાકપરવર મહને કલંકથી ઉગારશે એવું મારૂં યકીન છે.

યકીન છે બાતીન, દિલ દહેશત ના રાખ,

સાહેબ છે માથે દિલ દહેશત ના રાખ;

ફના થઇ જશે કુલ દેવની જાદુઇ

સરોશ છે સાથે દિલ દહેશત ના રાખ.

[સીપાઇ સાથે બેજન, મનજી, નાદીર, દાદી, જમારપ દાખલ થાય છે,]

સીપાઇ--વીકાળ શેઠ હવે મારે મારી ફરજ બજવવી જોઇએ અને તેમાં આપ મામવાસીઓ પોતાની મદદ આપવા સાથે આયાંછ.

વીકાળ--મારા પડોસીઓ આસપાસના સંજોગો મારી સામે પુરતી સાબેતી તમુને બતલાવતી હોશે, પણ હું એક નિરદોષ બચ્ચાં

જેલોજ બેગુન હોઈ. આજે હું તમો વચ્ચે સુન્દેગાર તરીકે ઉભો હોઈ, પણ જ્યારે હું નિરદોશતા પુરવાર કરી છુટો થવશ ત્યારે મારી-પર બોહતાન જોડનારાઓ જરૂર પરીમાન થશે. ચાલો હું તમ્મર છું.

બેજન—ચાલો ત્યારે હવે વિલંબ સાનો !

પુતલી—હું મારા બાપને કદી જવા નહિ દેવસ. તમો કાષ્ઠી મને એમના પાસામાંથી ખેંચી શકસો નહિ. બાવા જ્યાં તમો જશો ત્યાં હું સાથે આવસ ! કદાચ મોત તરફ ! તો ત્યાંની હું સાથે જઈ મરસ !

વીકાળ—દીકરા દુર થા. આય તમારો જેતાં ભોકો સામે મને નાહિમત ના બનાવ. ભાઈ મનજી આપણે આખી જન્મગીત સાથે ઉધરી મોહોટા થયાછ, અને મને ખાતરી છે કે તું તારી ફરજ પુરેપુરી બજાવશે.

મનજી—મારા દોસ્ત તારી જોખી ઇચ્છા હોસે તેને હું મારા મોત સુધી નિભાવી પાલસ.

વીકાળ—મારી નિરદોશ મરીબ બેટી તરફ જોજો, તેની બરદાસ્ત સેજો, અને ખુદા તેનો બદલો તુને આપશે.

મનજી—તારી ખ્વાહીશ સરો. ચશમથી બજાવીલાવસ.

બેજન—ભાઈઓ ખરા જણાયલા ખુનીને હવે વધુવાર ના રોકો, મારા બાપના ખૂનનું વેર જ્યાં સુધી ધનસાદથી નહિ મેળવશ ત્યાં સુધી મને આ ખાણું પીણું હરામ છે.

વીકાળ—ભાઈઓ હું ફરીથી કેહું છ કે ખુન બધું કમકામટ બધું થયું છે ખરું, પણ આય મારા સ્વચ્છ હાથોપર તેના કલંકનો એક પણ છાંટો નથી.

[એનટોનીયો પીટર સાથે ધીમે ધીમે દાખલ થઈ સામે આવે છે]

એનટોનીયો—જરાબી નહિ ! ઔર વોહ આપણુ સાખીત કરેગા.

બધા—ક્યાન ? તુમ સાખેત કરેગા ?

એનટોનીયો—હા આમ. આપણુ મોશાયો એનટોનીયો હાએ, આપણુ સાખીત કરેગા કે વીકાળ સૈક બીલકુલ નોટ ગીલટી હાએ.

પુતલી--એનટોનીયો ખરું જોલ મારા બાવા બેગુન્દા છે ?

એનટોનીયો--આપ મોત ધખરાવ.

નાદીર--(બલાધ લેવા તેને પસવારતાં) મોશીઆ અનતુન તું સાથેત કરશે ? અમે સાથે ઠગાઇ ના રમતો, જે તું માની શકાય મેલી સાથેતી આપશે તોજ વીકાળ્યા ખુનના આરોપમાંથી છટકી શકશે.

બેજન--મારા બાપનો જેખી ખરો ખુની હોય તે મારી મુંઝાલમાંથી કદી છટકી શકનાર નથી. મારા બાપના ખૂનીને ફાંસીને લાકડે ચઢાવવા માટે તેની તમામ દોલતની એક એક પાઇ પણ ખર-મજામાં કચાસ રાખસ નહીં.

નાદીર--બેજન તું ઉછાછલો છે, કીનો લેવાતું કામ તારું નથી.

પુતલી--(એનટોનીયોના બન્ને હાથ પકડી) આ બલા અનતુન જોખ શું તું મારા બાવાની નિરદોશતા સાથેત કરશે ? ખરા ખૂનીને જાહેરમાં લાવી અમુને નામોશીમાંથી બચાવી શકશે ?

એનટોનીયો--આપણુ જોલતા હાએ વીકાળુ શેઠ ખીલકુલ નોટ ગીલટી હાએ. આપણા હકીકત તુમ સોખ સોમજેગા તખ આમકો જોડા મધા બેબેગા.

નાદીર--જોલ શું હકીકત છે ?

એનટોનીયો--દેખો આપણુ કલ સાંજકો આપણી લબ્દલી લુસીકો મીલને આયા, રાસ્તેમે જોડા જોરસાત ગીરા, આપણા ફેશ-નેખ ડ્રેસ સોખ સોખ ખરાખ હુવા, તો શીર આપણુ આપણા ન્યૂ ઇંગલીશ બુટકો બમલમે મારકે પીઠેમે ગીયા. દાર પીકર સરદીકો બગ્યા, ઐર ધખર આયા. ધરમે દેખા તો કોઇ નહિ મીલા. આપણા હુસીની નહિ મીલા, આપણુ ગુસ્સા હુવા, આપના ઇંગલીશ બુટ ધરમે ફેંકા ઐર જોરસાતમે બીજતે ખડા.

બેજન--તમામ વાહિયાત । આવા છાકટાની જુડી બનાવટી વાતથી નિરદોશતા કેમ જાહેર થશે ?

એનટોનીયો--જરા સોખરતો કરો ? આપણુ અખ સોખ જોલતા હાએ.

નાદીર--ચલાવ, આમજ તારી વાત ચલાવ.

એનટોનીયો—ઇતનેમે આપણ કાઠકો આતે દેખા, આમ સમજ લુસીસે લઘ કરને ઇડીયટ પીટર તો નહિ આયા? ઉરસે આપણ પીપમે છુપ બએઠા; તો એક રફીયન બેરી દાઢીલાળાકો દેખા, આમ ઘોબરાયા મુઠ છીપાકે પીપમે બએઠા, ઇતનેમે બેજનજી શેઠ કે કાધરકો સામનેસે આતે દેખા—પેશુતનજી જયસા ધરકે સામને આયા ઉતનેમે વોહ દાઢીલાળા રફીયન ધરમેસે કુછ ચીજ ચુરકે બહાર નીકલા, ઉસકો પેસતનજી શેઠને પહેચાના, રફીયનને ઉનકો ગાલી દીયા. દોનો બીલગ પડે—રફીયનને પેસતનજી શેઠકા સીરમે હથોડી મારા, સીર પુટગયા, વોહ મરગયા—રફીયન ભાગ ગયા, આમ બોત ડરા—દાર પીકર બોમ મારને બહાર દોડા તો ગટરમે ગીરકે આપણ સારી રાત સો ગયા, ઔર ઇધર વીકાજી શેઠ ફસ ગયા.

બેજન—એતો એક છાકટનો ખ્યાલી સ્વપનો છે.

એનટોનીયો—એંહરે? આપણ મોરકેબી કબી જુઠ આત બોલનેવાલા આદમી નહિં હએરે.

પુતલી—બેજન હજી તું મારા બાવાને ખૂની ધારેય ?

બેજન—પુરાવાની ગેર હાજરીમાં હું તેમજ ધારસ.

નાદીર—પણ હું તેમ ધારતો નથી. પેલા રફીયનને એણે નજરો નજર બેયો એમ કહ્યું તે હું માતુંજ; જો એ જુઠો હતો તો રફીયનનો દેખાવ અને ખુનીના હથીઆરતું વર્ણન કેમ આપી શકતો ?

પુતલી—એ તમે કેવાં બક્ષા છો ? કે મારા બાવાને નિરદોશ ધારોજ ?

વીકાજી—તેમજ એના બોલવાની સચ્ચાઇની સાબેતી અહીંઆ પડેલા યુદ આપી શકશે.

મનજી—એબી ખરું, તે પેહેલાં તપાસીએ (મનજી એનટોનીયો અંદર જાય છે).

નાદીર—ભાઇ બેજન ખુલી સાબેતી છતાં જો તું વીકાજીને નિરદોશ ધારશે નહિ તો હું એમ કેહવસ કે તું નિરદોશપર ફક્ત કીનો લેવા માંગે છે.

બેજન—મને ઇનસાફ શિવાએ કશું જોઇતું નથી, ને તે હું મેળવશ.

નાદીર—(સ્વગત) ત્યારેજ, મને પણ લાગ મળશે ને આય છાકરી ને તેના પૈસા મારા પંખમાં આવી પડશે.

મનજી—(દાખલ થતાં) બધે તપાસ કીધી પણ એના છુટ કંચે જડતા નથી.

એજન—હું ધારતોજ હતો કે આય છાકટના સ્વપનામાં બનેલી હકીકત હતી.

એનટોન્યો—ચેહરે ! તુમ આપણુકો છાકટા બનાતા હએ ? આપણુ છાકટા હોતા એ સચ ખાત, મગર હોશીઆર હોતા. વોહ આદમી દાઢીવાલા હોતા, કાલી ટોપી પહેના હોતા, જાતકા મુસલમાન હોતા.

નાદીર—એનટોનીયોના કહેવા મુજબનો શખસ જે કોઇની નજરે પડે ને મલી જાય તો આપણુની મેહેનત બચે ને નિરદોશ છુટે.

પીટર—અરે તિનચે ? તોખ તો આપણુ આયસા આદમી કલ રાતકો દેખા.

નાદીર—તુમને કીધર દેખા.

પીટર—એક ધરકે બાજુમેં છુપતે દેખા. આપણુ સોમજ, કોઇ બરસાદમે બચને છુપતા હાએ.

મનજી—ખીરાદરો ત્યારે તો દોડો, એવા કોઇ આદમીની તપાસ કરવા બધે ફરી વળો.

જમારુપ—ગઈ કાલના બારે વરસાદથી આપણા ગામ આસપાસ એટલી તો રેલ ફેલાયલી છે કે ગમે તેવો ખુની વટીક ખીજે ગામ નહાસી શકસે નહિ, માટે ચાલો આપરે બધે તપાસ કરીએ.

[પીટર, જમારુપ, દાદી વગેરે ખીજ જાય છે.]

એજન—હં હં : આવા છાકટાઓની ફુલકાવણીઓથી હું સહેજમાં ઠગાઇ ફેકટ રખડવામાં વખત કાઢવાનો નથી.

પુતલી—એજન, એજન તું કટલો બધો ફેરવાઇ ગયોય ? મારો આપ નિરદોશ છતાં તેની નિરદોશ છન્દગી બચાવવા તું તારા હાથ પગ હીલવવા પણ ના પાડેય ? તારી આંખો શું એટલી બધી આંધળી બનીય કે મારા બાવાના ચેહરાપર જે નિરદોશતા ચમકી રહીય તેખી શું તું જોઇ શકતો નથી ?

બેજન—જે ઝરાના પાણી ઉપરથી સ્વચ્છ ને નિત્યાં વહેતાં જણાયછે ત્યાં તેની નીચે કાળા પથરા પડેલાં રહેછ.

પુતલી—નહિ બેજન તું તારા બાપ તરફના અમામ પ્યારનું અંધાપાના લીધે ખરા ખોટાનું તોલ કરી શકતો નથી.

બેજન—તેમ તું તારા બાપ તરફના પ્યારને લીધે તેને ગુન્હે-ગાર ધારી શકતી નથી.

પુતલી—નહિ નહિ બેજન મારા બાવા તદ્દન બેગુન્હા છે, આવું નીચ કરમ મારા બાવા સ્વપને પણ નહિ કરે. મારે ખાતર તેમને ગુન્હેગાર નાધાર. બે હું બોલો પાંચરીને તારી પાસે માંગી લેઉંછ કે એક બેગુન્હાપર સીતમ કરવાની ખોટી જીદથી તું બાજ આવ.

[સાડીનો બોલો આગળ ધરે છે.]

બેજન—ઓ હું કેમ સાંખી શકું? મારા બાપના ખુનીને દેખતી આંખે છોડી મુકું? મારા હૃદયમાં પ્યાર અને ફરજ વચ્ચે કેટલી દુઃખદાયક લડાઈ જગી રહીછ? ઓ નહીં નહીં! બે ઘડીની પ્યારની લાગણી કરતાં હવે જે કદી આય જહાનમાં ફરીથી જીવતો થઈ શકનાર નથી તેવા મારા મારીયા ગયેલા બાપ તરફની ફરજ મને પોતા તરફ વધારે ખેંચી રહીછ. નહિ પુતલી હું નાચાર છું કે તારી માંગણી ખર લાવી શકતો નથી.

પુતલી—કાંય? સખખ?

બેજન—એ મારા બાપનો ખુની છે.

પુતલી—એ તમારો વેહેમ છે.

બેજન—મારી પાસે મજબુત પુરાવા છે.

પુતલી—અને તે પુરાવો?

બેજન—મારા બાપનો એ વીસ વરસનો મુદ્દમ છે.

વીકાજી—એટી તું કાણુની પાસેથી દયાની આરજી રાખેછ? કાણુની આગળ તું રહેમને માટે દસ્ત લાંબાવેછ? એક સંગઠિલ કસાઈ આમલ? દીકરી મારી, જહાલી એટી બસ, તારી દિલ સીધલાવનારી આજેજ બંદ કર.—

‘તરસથી મર, નાતરસ પાસ ના માંગ
હકને ધનસાફ, બેકદર પાસ ના માંગ.
આફતની ઘડી વેઠ તું સખરથી
રંજમાં મદદ બેગરજ પાસ ના માંગ.’

પુતલી—ઓ ખુદા કેવો ઇનસાફ ? જે કમળને હું સાચ્યા
ખારથી માહતાં સીખી તેજ મારો કદો વેરી થઈ પડ્યોછો ? આત્મમાં
મદદનો હાથ આપવાને બદલે મને પોતાની ઠોકરથી પાંચેમાથ કરવા
તક આર થયોછ ?

વખત તો ફર્યો, પન ઇનસાનબી ?
વિચાર તો ફર્યો, પન ઇમાનબી ?
શાસ્ત્રો છે સવાઈ ને નાસ્તિકનો દોર;
રનેહી તો ફર્યાં પણ દિધ જનબી ?.

બેજન—પુતલાં, પુતલાં તું મારી તરફ એવી ધિક્કારની
નજરે ના જો; મારી વર્તણૂક, મારી ચાલ અને હું મારા બોલેલો
બોલો સારી રીતે સમજી શકુંછ; મને મળેલી સામેતીપરથી ફક્ત
કીનો લેવા તજપી રહ્યોછ એમ ના સમજતાં, તારા બાવાને બેગુન્દા
સામેત કોઈ કરે તો તેની પુરવારી માટે હું મારા પાપની તમામ
દોષત પણુ બરબાદ કરવા ચુકશ નહિ. (પાસે જાય છ.)

[કાસમને બધા પકડી ધસડતા લાવે છે.]

કાસમ—મારા હાથ છોડો નહિ તો દરેકનું માથું બાંજસ.
આમ જામમાં હું મારી મુસાફરીની આખરી કરવા આયોછ, તે મને
નાહક કાંય પકડોછ ?

નાદીર—(ધુળવતાં) કદાચ તું ધારતો હસે તેથી વધુ આખ-
રીમી મુસાફરીનાં છોડાપર તું પુજો હશે.

કાસમ—મારી સાથે તમે ભોગને કામથું છે ?

નાદીર—ગઈ રાતરે આમ જગ્યાએ એક બ્રહ્મનું ખૂન થયુંછ.
તેનો ખુની તુને ધારવામાં આવેછ.

કાસમ—ખુનીની વાત હું શું જાણું ? મારી છાંદીમાં મે
આમ જગ્યા કદી જોઈ નથી.

વીકાછ—(ધારીને જોતાં) તમે કોઈ આમ કસનસીય ને
હજી પચેછાનતા નથી. એજ ૧૦ વરસની સેન્ટેન્સ પામેલો કાસમ
બદમાશ છે. પેશુતનછના મહાનને આમ લખાડવાનો ચોર્ન એનીપર
પુરવાર થયો ત્યારેજ એણે અદાલતમાં પેશુતનછનું ખૂન જોઈથી છુટી
આવા પછી કરવાના ભરથી કાસમ થઈ પુદાન મચાવીયું હતું તે કોઈને
યાદ હશે.

મનજી—હા મને તેની ખબર છે,

એનદોનીયો—એહી સચ્ચા ખુની હયે, તુંમ પેહેલે નહિ માતા, એખબી દુસરી બોત બોત સાબેતી મીલેગી. દેખો ધસને આપખુ નયા બુટ ચોરકે પહેના હયે.

પુતલી—(વળગી પડી) મારા બાવાને આખરે ખુદાએ બચાવીયા !

કાસમ—(બાબુ) ફર્યો ! આખરે ફર્યો !

બેજન—(પકડી) બદમાશ તેજ મારા બાપતું ખુન કીધું ?

કાસમ—બધા જુઠા છે. આય મુરખાઓની જખાની મને કદી શંસીએ લટકાવસે નહિ. એક કુતરાનેબી ફાંસી દેવા જેટલી કાઠ પાસે સાબેતી નથી.

નાદીર—ત્યારે આપરે ઝડતી લઇ એની પાસેથી એવી ધણી સાબેતી મેળવશું (ઝડતી લે છે) જુઓ આ સુન્નાતું ધડીયાળ, આય પાકીટ, આય ગીનીઓ, આય રમાલપર નામ. આવી ચીજે કદીજ એવા બદમાશની હોઇ શકે નહિ.

બેજન—(બધી ચીજે જોતાં) મારા બાપની એ મતા છે. ખુદા મને સાફ કરે ? મેં એક ખરા ખુનીને બદલે તદન નિરદોશને દોશીત ઠેરવીયો.

વીકાજી—બેજન તેં તારા બાપ તરફની ફરજ બજાવી. દોસ્તો હવે ખરું બોલો મારી સામે હવે કાઠખી એવી સાબેતી બાકી છે કે જેથી હું ગુન્હેગાર ઠરું ?

બધા—તદન નિરદોશ.

વીકાજી—ખુદાનો પાડ માનુંછ.

સીપાઇ—બેજનજી શેઠ-હું આ બદમાશ ખુનીને મારા તાબામાં લેઉંછ. તમે આવતી કાલે કોરટમાં હાજર થઇ જાઓ. (કાસમનો કબજો લે છે.)

બેજન—મહુ સારું.

પુતલી—બાવાજી તમને બેજનજીના શક ઉપરથી એક રાત એક વરસ જેટલી દુઃખભરી નામોશીમાં ગુજરવી પડીછ, તેથી હવેથી હું મારા બાપ તરફના પ્યારને ખાતર એવા એક શકમંદ સખસ સાથે ભવીશની પાળ કદી પણ બાંધી શકીશ નહિ.

વીકાળ—દીકરી, તેણે પોતાના મુલેલા બાપ તરફની ફરજ ઉપરાંત કશું વધુ કીધું નથી.

બેજન—વીકાળ શેઠ તમે મને ઇનસાફ આપો છો તે માટે આભારી છું, પણ પુતલાની મરણ ઉપરાંત હું તેમને કદી હંધ પુછસ નહિ.

નાદીર—(સ્વમત) હવેજ લાગ મારે હાથ છે, નહિ તો પોરી સદાની છટકી જસે. (મોટે) વીકાળ શેઠ તમે તમારા ઉદાર છબરને જેમ આપે તેવું બોલ્યા છો, પણ ખરું કેહેઉં છ કે ગમે એવો મુનેહગાર પણ ઇનસાફની અદાલતમાં સામેલીઆથી મુનેહગાર હ્યાં શિવાય ખુની ફરતો નથી. ત્યારે તમારા જેવા એક બુનેર્ગ માનવંત બધા મહસ્થને પોતાની બચગીથી આજખતાં શિખ્યા છતાં એક નાપાયદાર શક ઉપરથી એણે તમને સતાવીયાં, લોકોમાં હલકા પાડીયાં, તે માટે બેજનજીને શરમ બર્યું છે.

પુતલી—અને તેથીજ મારી આમલી લાગણી પણ સદાની મરણ પામી છ.

વીકાળ—મારી વહાલી બેટી તારું જેથી સુખ સધાવું હોએ તેમાંજ હું પણ મારું સુખ સમજું છ.

નાદીર—વીકાળ શેઠ હું પણ તમારા જેવોજ એક મહસ્થ માનસ છેઉં.

દાદો—(બાબુ) મનબાવાના કુવાપર બેસનાર.

નાદીર—મને દોલત કે ધનની ત્યાકરી બાર પરવા નથી.

દાદો—(બાબુ) હોએ સ્ત્રી? તીજેરી ફાડવાનાં હથિઆર તો મજવામાં છે.

નાદીર—કેમકે ખુદાએ મને બેહદ આપેલું છે.

દાદો—(બાબુ) ફક્ત ખીચડી પાટીવાના વાંધા છે.

નાદીર—હું તમારી બેટીને ચાહું છ. જે માટે મે અમાઉ એવધુ પાસે એમના હાથની માંગણી કરી હતી, પણ એક મહસ્થ તરીકાથી વરતી આપ શકમંદ શખ્સના વચમાં પડવાથી ખસી ગયો હતો, હવે પુતલી જે મારો હાથ કબુલે તો તમે જરૂર મને રજા આપસો.

બેજન—મારી સારી નિષ્ઠા અને મારા બાપ તરફના ફરજના બેજમાં મે જે કાંઈ કીધું તે માટે જે તમે લોગ મારી તરફ નારાજ

મયા હોસો તો મને તમારું જીવન વધુ કુખી કરવા મનનું નથી. પુતલાં મારાં કરતાં આપ શાખને ચાહી જો સુખી મનસ થિમ તું ખરતી હોસો તો પછી તારા હાથની ફરી માંગણી કરસ નહિ.

વીકાલ—મારી દીકરીની જો મરજી તેમાંજ હું મારી ખુશી સમજસ.

પુતલાં—માલાજી તમારી રજા અને મારી ખુશીથી હું નાદરજાની માંગણી કમુલ કરુંજ.

વીકાલ—ખુદા તુને સુખી રાખે.

બેજન—થિજ મારી પશુ હોઆ છે, પશુ માલ રાખજો પુતલાં કે હું મરતાં સુધી તારા શાખ્યા હોસ્ત તરીકે તારી બાલુમાં સદા ખડો રહેવસ.

પુતલી—એ તમારી લાયકા છે.

[વીકાલ પોતાની બેટી અને નાદીરને પાસે બોલાવી બન્નેની વીટી અરસપરસ બેટ કરેજ. બેજન દિલગીર થાયજ. તેટલાં કાસમ છુટવાની વેતરજી કરી છુપાવેલી જરી કાઢી બધા વચેથી નહાસવા જાય છે, પશુ બેજન તેને રોકે છે. આથી કાસમ પોતાની છુરીથી પોતાને જખમી કરી આપધાતિક મોતે મરજી પામે છે.]

હંબસો.

અંક ૧ લો સમાપ્ત.

અંક પેહલ્લા અને બીજા વચ્ચે

૧૦ વર્ષનો ગાળો સમજવો.

બનામે મજદાન.

અંક ૨ જો—પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—નાદીરનું કંઝાલ મકાન.

(ડાબી મમ બહાર ઉઘડતી બારી, વચમાં અંદરથી ઉઘડતો દરવાજો દાખલ થવાનો, બાબુશી સળીયાની બારી. ઓરડાની વચ્ચે એક કંઝાલ ટેબલ, ચાર કંઝાલ ખુરસી, સ્ટુલ અથવા બાઝટ. ચારીપર હેરીકન લેખ. એક તરફ નાદીરનું બેંચેપર સુવાનું બીછાનું. બીજી મમ ટેબલપર દાર પીતો જામરૂપ કંઝાલ હાલતમાં બેઠેલો જણાય છે.)

જામરૂપ—જામડેની એકાંત ખુંપતી ઝાંપતી કાન્દગી કરતાં મુંબઈના તરોતાજીદાર ધરપચી છાંડગી ધણી સહી. જ્યાં જોઈએ ત્યાં ધમચકરી, ધંધા રોજગારની લીલાલેહેર. જ્યાં ધરપચ સરપચથીજ દરેક કારોબાર ચાલે ત્યાં અમારા જેવા મચાલી ચપરખન્દાનાં ધન્દા રોજગારની તો એ રાજધાની કેહવાયે. (બારણું ઠોકાયે છે.)

હાદી—(બહારથી) કોણ છે કે બાવાબન ?

જામરૂપ—કોણ છે ? અંદર આવી મોહનું તો બતાવી મર !

હાદી—(દાખલ થઈ) ડુ ડુ ધણીજ કંઝાલ જગ્યા ? ધણીજ ડરડી પ્લેસ.

જામરૂપ—કોણ ? હાદી ખીરાદર કે ?

હાદી—નાદીર ક્યાં છે ? તું અહીં સાનાં ગોતાં ખાપછ ?

જામરૂપ—મને મારા ઓરડામાં સોફવાયું નહિ તેથી સેહેબ મન વેરાવવા અહીં નાદીરના ઓરડામાં આવી બેઠો.

[પુતલી પોતાના દીકરા પીલુ સાથે કંઝાલ ટ્રેસમાં કપડાંની પોટલી સાથે દાખલ થાય છે. પછવાડે નજર આવે છે.]

પુતલી—ફરી તમે લોગે મારા ઓરડામાં બરખ-સું કાલેપિરાં બો કરાછ ?

જામારુપ—ધીરી ચારે મા. અમે તો અમસતા આવી બેઠાછ, કે નાદીર આવે તો તેને કંઈ નવાં કામકાજ ને કંઈ વેપલાની ખબર આપીએ.

પુતલી—તમે લોગ મારા ધણીનો પીછો નહિ છોડશો ? તમારીજ જુંડી સોઢાવતે મારો ધણી તદ્દન બદમાશ વઠેલ થતો જાયછ.

દાદી—હં: હં: હં: બાકી તો નાદીરશા રાજ તો અસલથી નીતરા બીલોર જેવા હતા કે ?

પુતલી—ખુદ ખાતર અમે માએ દીકરાપર તો કંઈ દયા કરો ?

જામારુપ—(બાજુ ઠેસ મારી) દાદી હવે અમારા કર. ચાલ મારા રૂમમાં આવી બેસ. પછી નાદર આવે તો જોઈ લઉં.

(બન્ને નારાજ થતાં જાય છે.)

નજર—તમારો ધની અને આય તેના લોકર દોરતો કદી મુઘરવાના નથી.

પુતલી—શું કરું ? મારી દરેક સમજાવટ તેવણુપર અસર કરવાને બદલે ઉલટા તેમને ઝનુની બનાવેછ.

[પીલુ નીસોસ થઈ માથું ટેબલપર નાખી પડેછ.]

નજર—પુતલી બધ.

પુતલી—મને બાધ ના કેહ. હવે હું પણ તારા જેટલીજ કંગાલ રખડતી ચોરત બનીછ. કંગાલોને હાથ ચોરતાં બુકબાયક ખાવાનું મળતું હોય, પણ મને તો છતે ધણીએ ખાવાના વટીક વાખા પડેછ.

નજર—તમે એટલાં બધાં કાંય નિરાશ થાવોછ ?

પુતલી—મારી બચગીના આગલા સુખના દહાડા યાદ આવેછ, ત્યારે મને મારી આય કંગાળ જીભે મરતી હાલત જોઈ કંપારી છુટેછ.

નજર—બાઈ હું તમારા આભારમાં દબાએલો એક સાચા દોરત જેવો છું. જોકે હું ફેરીફરી પેટ જોઈ કમાઉં છું, છતાં મારા એખલા જીવને માટે તે વધારે છે. મારા કેહવામાં અપમાન ના સમજતાં (પૈસા ટેબલપર મુકે છે) મારું આય થોડું ઘણું એકઠું કરેલું તમારી પાસે રાખ્યો. જ્યારે મને જરૂર પડે ત્યારે લેવસ; હાલમાં તમે એ ખરચજો.

પુતલી--અચ્ચાં તું પરગત છે, પણ મારી હમગત કરતાં પણ વધારે બલો ને દિલસોજ છે. તારી સકમાઇના પછસા હું કહી નહિ લેવસ.

નજર--તમારે ખાતર નહિ તો આય નિરદોશ પીલુજને ખાતર ઉછીના સમજ હમણા રાખો. જે દિવસે હું તમારે ખારણે આવી પડ્યો, તે દહાડે મને જો ખખર હતે કે આય બદમાશ નાદીર સાથે તમે પરણનાર છોએ; તો હું જરૂર તેમ થવા નહિ દેતે.

પુતલી--નજર ગદ ગુજરીની મને ના યાદ આપ.

નજર--તમારા ચેહેરાપરથી શું હું જોઈ નથી શકતો કે તમે રાત દહાડે ભરી સીવીને જે પેદા કરોજ, તે એ બદમાશ પીઠામાં જઈ ગુમાવેછ, અને જે દહાડા જશે તેમાં આય નિરદોશ અચ્ચાંના બવિષને પણ કંગાલ બનાવશે ?

પુતલી--નહીં, નહીં! એવું અપમાનભયું બવિષ ના બોલ.

પીલુ--માયજ મને લુપ્ત લાગીય. આજેળી કંઈ ખાવાનું નહિ આપશે ?

પુતલી--(પાસામાં દાબી) મારા કલેજાં ધીરજ રાખ; જોઈજ કંઈ વધીયું સીધું હોય તો (બાણુ) ખુદા ? શું કરે ? પાડોશીઓ રોજને રોજ ક્યાં સુધી મદદ કરસે ?

[ટાંકાખારી બોળીને રોટલી તથા પાંઉના સુકા કટકા કાઢે છે.]

નજર--(બાણુ) પીલા ? હું તુને કંઈ મજેહેનું ખાવાનું બાવી આપશ. પણ જો તે તારા પપાની હરસે ખાજે, નહિ તો તે ખાવા નહિ દેસે.

પુતલી--દીકરા હાલ તુરત તો એપર શુકર કર.

પીલુ--(પીલુ રોટલી પાંઉ કરડી પાછાં મુકે છે) રોટલી તો તદન લાકરાં જેવી છે મમા ? તે કેમ ખાઈ ?

પુતલી--શીકર નહિ દીકરા, આજે તો પાનીમાં બોરીને ખા મરું.

નજર--(પોતાની બેગમાંથી કંઈ સોણું ખાવાનું કાઢી આપતાં) પીલુ ચાલ ડાહો થા, તારા સારું હું કંઈ બેટ લાચોચ. લે ભઈ ખા જોઈ ? પુતલીમા તમે પણ સાથે આવો.

પુતલી—નજર નજર તું કેટલો ભલો ? તારો ઉપકાર માનુંછ, તું મન સાથે ખા.

નજર—મને માફ કરો. તમુને પેટ ભરી જમતાં જોઇ મને ઘણી રહત મળશે.

પુતલી—તારો આભાર માનુંછ.

[બન્ને ખાય છે, નજર તેમની કંઝાળ હાલત જોઇ ઘણો દલગીર બનેછ.]

નજર—(સ્વાગત) અય ફક્કે નાહનજર ? તુંને અપના જુદમો સિતગકા દરવાજા ધન ગરીબોંપર કયું ખોલ રખા હય ?

તુજકો ન ડુંક ડાલે, એહ આહેઃ ગરીબકી,
તકતી હય આજ તુજકો, નિગાહે ગરીબકી

ગાયન.

મશહુર થે જહાંમે, જે ધજજે શાનવાલે
તોહ ખાકમે મીસે હંએ, ઉંચે દુકાન વાલે.
અય ગરદીશે જમાના, એહતો મુઝે બતાદે
કયું જે નિશાન શીરતેં, નામો નશાન વાસે ?
સદ આક હંએ ગીરેખાં, દામન ફટા હુવા હંએ
દર દર બટક રહે હંએ, યું ખાનદાન વાલે.
મજલુમ દિલપે બલીમ, ચોંટે લમા રહે હંએ
હમસે હંય તેરે ઘરપર, અય આસમાન વાલે.

[નાદીર દાખલ થઇ બંધાને જાય છે; કે નજર તેને જોતાં ચોકીને દુર થઇ બાઝટની બાજુમાં ભરાઇ બેસે છે.]

નાદીર—માએ દીકરાં ઠીક ઝોખરવા બેઠાંછ ? કેમ આજે કંઈ સારું સારું છે કે ?

પુતલી—નાદરશા તેવું તો કાંઈ પકાવેલું નથી, પણ જે છે તેમાંથી તમો પણ ખાઈ શકસો.

નાદીર—(રોટલી ઉચકી કરડી ફેંકે છે) આય શું ? બાકડા જેવી રોટલી હું ખાઉં ? કે હજી એવું વાસી ખાવા લાવકની હાલતે હું

પુત્રો નથી. પન હા—આપ કંઈ સોજળૂં સોજળૂં ઠીકંબનાવેલું છે. (પીલુ પાસથી છીનવી ખાય છે.)

પીલુ—બાવા મને જીખ લાગીછ ને તમે તો માફ બહુ ચપાટી જવોછ ?

નાદીર—તદન માએના જેવોજ નાપાકનો ખાધો મુવોચ. ચુપ થઈ નહિ ખાઈએ, નહિતો મોરચી થશે, હવડાંથી જીખે ઠોકાવા સીખ કે આગલ જતાં તેવી આદત ધણી કામ પડશે.

પુતલી—પસૂ બચ્ચાને ના ધમકાવો; એની તખીઅત સારી નથી જો.

નાદર—બાવળની ગાંઠ જેવો તો છે. એટલી ઉમરમાંતો એને પાંચ પછસા કમાતાં શીખવવો જોઈએ; નહિ તો ઉજખખ જેવો રહી જશે.

પુતલી—એની કાયનાત નાહના બચ્ચાં કરતાં જરાખી વધારે નથી. એનાથી કામકાજ તે શું થાએ ?

નાદર—પૈસા કમાવવાનાં ખીખાં ધણા રસ્તા છે, તેની તુને શું સમજ ? એ તો હું જ એને શીખવસ.

પુતલી—(ધબરધ) નાદર એમના બોલો ? તમારા મુવા બુરા ધંધાનો એને વા પણ નહિ જોઈએ. એને જો સારી કેળવણી આપસું તો જો જો ખુદા તેનું ફળ કેવું સારું આપસે ?

નાદીર—કેળવણી આપવાથી નતીજો શું મળશે તે કેહું ? જીખમરો ને કંગાલીયત.

પુતલી—ખુદા ખાતર એવું અવર ના બોલો. પેટ ભરવા પ્રમાણિકપણે ધંધો કરવા છતાં ભલે ગરીબ કંગાલીયત ને જીખ મરનાં હાંદેસા પડે, પણ જીગરને તો તેથી સુખ મળશે ? ચોરી ચપાટી કરી પેટ ભરનારને જ્યારે અધકારમાં સજડવું પડેછ, ત્યારે પ્રમાણિક માણસ ખુદલી રોશનીમાં રહી શકેછ.

નાદીર—મર મર હું જાણુંછ; તું ડાહી કાગડી છે તે.

(હાદી સાથે જમારપ દાખલ થાય છે.)

દાદી—આહો મારા દીલાવર દોસ્ત તું અંહી કયાંરે આયો ?

જમારપ—ખીરાદર દાદી આય સંપીલા કુટુંબને એક સુદરે બેસી ખાણું લેતાં જોવાં—ગોયા બેહેસ્તનો ચિતાર નજર સામે જોવા જોવો છે. (દાદી આસપાસ ચકકર ફરી ઉપર જોય છે.) એમ ઉજળખની કાની શું જોયછ ?

દાદી—હું તો બેહેસ્તનો ચિતાર કયો છે તે જોઉંછ.

હં : હં ; હં :

નાદર—કેમ દોસ્તો શું ખબર લાયાંછ ?

જમારપ—તું જરા બહાર આવે તો ઘણાં અગતનાં ધંધા વેપલાની વાત કરવીછ.

પુતલી—(ખાણુ) હું પણ તેવીજ તક માંગતીતી. પેલો બલો મહસ્થ આય પાપોની સામે નહિ આવે તો સારું.

નાદર—પુતલાં તુંને કંઈ કામકાજ હોય તો જા, જમને આટોપી લે.

પુતલી—આજે તો કેટલું કામકાજે નથી જવું. ઘેરવું વહીતરું તો જીવે જાગે ચોટલુંજ છે તે જઈ કરુંછ.

[પીલુને લઈ ખુણામાં પડેલા સ્ટુલપર જઈ બેસી સીવવા ભરવાનું લઈ બેસે છે.]

જમારપ—નાદર હવે તું શું કરવા ધારેછ ?

નાદર—કાંઈની ગરદન મરોડવાનો વિચાર થાયછ ખીણું શું સુઝે ?

જમારપ—ખાપા મારા ! મારીપર સાની અજમાએશ કરેછ ?

દાદી—મારું દાનેશમંદનું માનતા હોવ તો બહાર જઈ કેથે વાત કરો. નહિ તો ખીલાડીને પગલે એની બધરી પછવાડેથી બધું સાંભળી લાંબુ લય લેકચર આપસે.

જમારપ—હા મને પન તે ઠીક લાગેછ, મારીજ ચોરડીમાં ચાલો.

[ત્રણે જાય છે. પુતલાં છુટકારાનો દમ ખેંચે છે નજર ભરાયલો બહાર નીકળે છે.]

પુતલી—એઓ કહાં ગીયા હોશે ?

નજર—કેથે વળી હાથી દાંતના ધંધામાં ઉચલપાથલ કરવા ગયા હોશે.

પુતલી—ઓ ખુદા (નીસાસો નાખે છે.)

નજર—શું કરું ? પુતલીબધ તમારા લીધે એમનાં કાળાં કરતુક પોલીસને બતાવી નથી શકતો; નહિ તો આ ત્રણેને ક્યારનો ધંટી દળવા જેલની જાત્રાએ પોંદ્યાડતે.

[બારણું ઠોકાય છે]

પુતલી—હા તેવણુજ હોશે. પીલુ દીકરા જે બહાર કોઇ મહસ્થ ઉભા હોશે, તેમને અંદર લઇ આવ (પીલુ જાય છે. નજરને) આય લલા મહસ્થે મને અને મારા બેટાને દરેક મદદ કરવા ઘણી આસા આપીછ, ખુદા તે બર લાવે.

પીલુ—આવોજ, સાહેબજી મોટા બાવા. (બેહરામશા બેંકર દાખલ થાય છે.)

બેહરામશા—આય તમારો ચેકુસ કે ? ઘણો હોશીયાર થશે.

પુતલી—આવો બાવા તમારો ઘણો આભાર માનુછ, મુજ જેવી કંગાલની ઝુપડી વેર તમુને ઘણી તસદી પડીછ.

બેહરામશા—દીકરી એમાં તસદી સાની ? ખરેખરા હાજત-મંદોની હાલત જાતે જઇ જોઇ તપાસી મદદ કરવાની હું મારી ફરજ ખુદાનાં બારવેર સમજુંછુ.

પુતલી—(આવરણું લઇ) ખુદા તમારા જેવાઓને સદા સુખી રાખે. મારા આય બચ્ચાંપર દયા કરો, એને સારી કેળવણી ને એક વખત પેટભરી ખાવાનું મળશે, તો એ જીન્દગીભર તમુને દોઆ દેશે.

બેહરામજી—કંઇ શીકર ના કરો. અત્રેની ઓરફનેજનો હું પણ એક તસ્તી છેઉં, તેથી તમારા દીકરાને મારી તરફથી હું ત્યાં રખાવી દરેક કેળવણી આપી મારી નજર રાખશ.

પુતલી—ઓ તમારો કેવો આભાર ? (પગે પડેછ, બેહરામશા શેકે છે)

બેહરામશા—આય મારો કાર્ડ રાખો, કાલે જુયાને લઇ મારે બંગલે આવજો. એના દીને બંદબેસતાં થોડાંક તપ્પાર કપડાં બજારમાંથી ખપજોગાં લેવા આય પં રૂપીઆં આપુંછ તે રાખજો.

[પોકેટ કાઢી નોટોના ચોડામાંથી એક પચાસનો
કટકો પુતલીને આપે છે. પુતલી આભાર સાથે
બે હાથે લે છે, બારણાનાં જાલીયામાંથી જમારપ
ડોકાવી જોઈ, રૂપીયાની નોટ જોતો લલચાઈ
અંદર આવી બરાબરને જોય છે.]

પુતલી—ખુદા તમુને તમારી બલાબનો અદલો આપસે.

માયન.

પુતલી—

કરી હમ પાલન સખી દસ્ત આપી
રહેમી આજે દીઠાં મહા પ્રતાપી.—
ખુદા પાસે અરજ છે અમારી
સદા રહો તમો સુખ માહે;
હમને નવાજ દઈ કીધી મદદ આજ.—કરી.

પીલુ—

દુહો.

સુખમાં સાથી સહુ બને, સુખ સંપત સહુ ચાલ
દુખમાં દવેશી દોસ્તબી, પડતીમાં પત જાય.

પુતલી—દુવા દઈ દિલથી મન વાર, કીધું સુખી જીવન હમારું.—

બેહેરામજી—(ગજવામાંથી સુન્નાનું વૉચ કાઢી જોતાં) ટાઇમ
ધણો થયો, હું ટ્રેન ચુકી જવસ, સાહેબજી.

(સેકહેન્ડ કરી મળીને જાય છે. જમારપ બાજુએ
ખસી જાય છે. પુતલી બેહેરામજીને મુકી આવે છે.
નજર જમારપને જસુસી કરતો જોઈ ધબરાય છે.)

જમારપ—હં: હં: હં: પુતલાં પેલાનું ધડીઆળ જોયું કે ?
ખાસ્સો પાનસો છસોનો માલ હોશે. વારં દીકરાં એણે તુંને શું આપ્યું ?
મને જરા જોવા દે.

પુતલી—જે કંઈ આપ્યું છે તે મારા દીકરા પીલું માટે આપ્યું છે.

જમારપ—પણ હું તો જનું મારીમા ? કે કેટલા બધા છે ?

પુતલી—(નોટ બતાવી) આય પચાસ રૂપીઆની નોટ. એવણ
મારા પીલુને સારી કેળવણી અપાવવા પોતાની ઓરફનેજમાં રાખવા
માગે છે.

જમારપ—ધણું બેહેતર મારી મા. ધણું વાજખી, પણ મારા
નાદીરને એ ગોઠવણ રચશે કે ?

નાદીર—(દાખલ થઈ) એ શું ગડબડ છે ?

જામારૂપ—કંઈ નહીં રે બાવા જન, એ તો કાંઈ પરગળુ મહસ્થ તારા ભલાં જૈરી છોકરાંને મદદ કરવા આવેતો, તેની વાત કરતોતો. ધણેજ હાતમદિલ જરથોસ્તી દેખું, ભલા માનસે ઝટ દેતી પચાસની કકડતી નોટ કાઢી આપી.

નાદીર—(અધીરાધથી) પચાસ રૂપીઆની નોટ ? બેઠું બેઠું મને બતલાવ પુતલાં ?

પુતલી—એ કંઈ મારે કે તમારે માટે નથી આપ્યાં, મારા પીલુને માટે આપ્યાં છે.

નાદીર—(ઝુટવી લઈ) ચાલ લાહેરી ના કર મને આપ. જે દીકરાનું તે તેનાં બાપનુંજ કહેવાય, તેમાં નહિ મારું ને નહિ તારું સાનું કરેછ ? કેમ જામારૂપ હવે શું વિચાર બિહસ્કી. ઝેન્ડી કે ખીલીયડ ટેબલ ?

[પુતલી ધભરાધને રડમસ બની પીલુને પાસામાં દાખી બાઝટપર બેસે છે.]

જામારૂપ—દીકરી પુતલાં, તારા ભલા દિલે દિલાવર ખાવીન્દ માટે તુંને તો મગર થવું બેઠ્યે. એનું જીગર સદાનુંજ એવું હાતમ દિલ છે.

નાદીર—(નજરને બેતાં ટપલો ઝાડે છે) પન આય રખડેલ અહીં સ્નાનાં બેતાં ખાયા કરે છ ? કદી અહીં આવતો જતો બેવસ તો ગલચીમાંથી પકડી બારી બહાર નાંખી દેવસ, ચાલ નીકળ કુતરા.

[લાત મારી નજરને કાઢે છે. ત્રણે દોસ્તો બગલમાં હાથ લઈ બહાર જાય છે, પુતલી ભરાઈ આવેલો દીવો છોડે છે, નજર પાછો ભરાતો દાખલ થાય છે.]

પુતલી—ખુદા ! ખુદા ! મારી નાદાન અકકલથી હું છુંડા માટીને બસ પડી દુખી થઈ. (પીલુને છાતીએ દાખતાં) પન મારાં નિરદોષ બચ્ચાં તેં શું પાપ કીધાં કે એવી અભાગણીને ત્યાં જન્મ લીધો ? મારાં કલેજાં ખુદા તુને તારા બાપનો વા નહિ આપે તો સારું; નહિ તો મારે માટે તો આય જીંદગી જીવતાં જીવતનું દોજખ થઈ પડશે.

પીલુ—માયજી તમે ના રડો, હું બાવા જેવો નહિ થવશ. તમુને બાવા મારેય તે મને નથી ગમતું. હું બાવાને નહિ ચાહવસ તમુનેજ પ્યાર કરશ, તમે ના રરોની ?

નજર--આઘ ખુદાપર સખર કરો.

પુતલી--ઓ નજર હવે મારી જાંગી શા ખપની ? હું તદન કંગાલ બનીય. મારું હૈયું ભાંગી ગીયુંછ, મારાં બચ્ચાં હવે આપરા સારું મોત શિવાય કોઈ રસ્તો બાકી નથી રહ્યો.

[માય દીકરા વળગી રડી પડે છે. નજરનું જગર કપાય છે.]

નજર--(સ્વગત) હેં શું સાંભળ્યું ? પુતલીઆઘ શું બોલી ? મોત શિવાય કોઈ રસ્તો બાકી નથી રહ્યો ? ઓ ખુદા એ હૃદયહારની નિરાશાથી સું આપઘાત કરશે ? ઓ નહિ ! નહિ ! તે કરતાં પેલો બદકારજ મુવેલો લલો [કંઈ ખ્યાલ આવતાં બહાર જાય છે. નાદીર જમારપ, દાદી પીધેલી હાલતમાં દાખલ થાય છે. જમારપના હાથમાં બેહેરામશા બેંકરનું ધડીઆળ છેડો છે.]

નાદીર--અહાહાહા આજે તો કોઈ સખકતાનું મોહનું જોએલું તેથી આએ શિકાર મળ્યો.

જમારપ--દીકરા નાદીર તું જો દુનિયામાં નહિ હોય તો અમારું શું થાએ ?

દાદી--કુતરાને મોહોતે રખડી પડીએ.

જમારપ--મારા બાપ તું સવાસો વરસ જીવતો રહેજો.

દાદી--કે આછી મેહેનતે અમારું હોજરું બરાય ને ગુજરાન ચાલે.

નાદીર--લાવ પેલું ધડીઆળ લાવ, તું છાકટ વલી વેચવા જતાં ઝીલધ જશે. એ મારી સીફતથીજ વટાવી નાંખસ.

જમારપ--લે મારું શું જાય છે ? (આપે છે) ચોરનાર કરતાં ચોરીનો માલ રાખનારની જોખમદારી વધારે હોય છે, તે સંભાળજો.

[પુતલી ધભરાય છે.]

પુતલી--ઓ ખુદા ? એતો પેલા ભક્ષા બુજેર્ગ બેહેરામશાનું સુન્નાનું ધડીઆળ ? [બહારથી બારણું થોડી અદી દાખલ થાય છે]

અદી--મીઠ દાદીઆ દમોરી અહીં છેવ કે બા ?

જમારપ--દાદી જો તુંને કોઈ પુછેછ.

દાદી--અલ્લો ? કોણ ? અદી પતંગીયો કે ? તું કહાંથી બૂલો પડ્યો ?

અદી—હું તુંનેજ શોધવા આયો.

દાદી—કેમ વાંરૂં ?

અદી—દીકરા બહુ અગતનું કામ છે. સાંજે જરૂર ઓરીસમાં મલને.

દાદી—પન કામ શું છે તે તો કેહે ?

અદી—તે હું પછી કેહવસ, પન મળવા જૂલતો નાં.

અદી—વાંરૂં ઠીક છે.

અદી--પન મને તારા આય દોસ્તો સાથે 'ઇન્ટરોડ્યુસ' તો કરાવ, કદાચ મારી ચાપલુસીથી કોઇ વીમો ઉતરાવવા માંગે.

દાદી—હં ? આવ. ખીરાદરો મારો એ એહસાન ફરામોશ દોસ્ત અરે જુલ્યો, એહસાન પરવર દોસ્ત મીં અરદેશર પતંગીયા, શોર્ટ લાઇફ ઇનસ્યુરન્સ કંપનીનાં એજન્ટ.

અદી—(એકદમ નમીને ઓળખાવે છે.)

જામારુપ—અરે ત્યારે તો બાપુ જીવતાજીવત પૈસા મળે તેવો મારોજ વીમો ઉતારની.

અદી—હવે બોલો તમારું નામ ?

જામારુપ--જામારુપજી.

અદી--તમારી ઉમર શું ?

જામારુપ--ત્રીસ વરસની આસપાસ.

અદી—તમારા માથાનું માપ શું ?

જામારુપ—અહારથી ૨૦ ઇંચનો ઘેરાવો, અંદરથી અરધો ઇંચ.

અદી—તમારી છાતીનું માપ કેટલું ?

જામારુપ--અઢાર ઇંચ.

અદી--તમારી છાતી કેટલી પુલી શકેછ ?

જામારુપ--એતો જેવો વખત તેવી વાત. જે ડરખી યા ગેવાની લોટરી લાગે તો બે ગજ છાતી ખીલે, પન જે કોઇ પોલીસનું બોરથું સામે આવતું દેખાય કે જે તસૂ છાતી અંદર દબાઈ ધપક ધપક કરે.

અદી—તમારા વડીલો મોટી ઉમરે મરથુ પામેલા કે ?

જામારુપ—બપાવા તો લાંબો વખત જીવતે પથુ એર ખાંધ

આપઘાત કરી મરી ગયેલા, ને બાવા તો જેલમાંથી નહાસી જતાં ખાધમાં ગબડી પડી મુવેલા.

અદી—આજ વેર કેટલી ખીમારીમાંથી જીવતા થયાં ?

જામારુપ—બચગીમાં ૩ વખત ઉપલીયું, ૪ વખત સસની, ને જીવાનીમાં એક ઘેરીનાં વરે એવી કેસરી ઝીલાવી કે ૪ માસ ડાં માસીનાની એસપીટલમાં મુકતનો ખીચડો ખાધો.

અદી—તમને એવી કેમ ટેવો છે કે જેથી તમારી જીન્દગી ટુંકી થવાનું તમે માનતા હોવ ?

જામારુપ—તમાકુ પાનતો આપદાદાથી ઉતરેલું. કોઈ દારૂ પાનાર મળે તો ગેલન વગર છુટક નહિ. બસ !

દાદી—અને એક ટેવતો ભુલી ગીયો.

જામારુપ—તે કંઈ ?

દાદી—કોઈ ભુલે ચુકે પછસાનું પોટલું લઈ જતું હોય તો તરત ધ્યાનત બગડે.

જામારુપ—હા ખરેખર.

અદી—તમારા ગુજરાનનું સાધન ?

જામારુપ—હાથ ચાલાકી ને મારવાડીની દુકાન.

અદી—તમારું રેહઠાન કહાં ?

જામારુપ—કંઈ ચોકસ નહિ કહેવાય. કોઈ ખીલુ વેતરાયો તો રેલવે હોટલ યા અમુગ્ગનનું મકાન, જો માંગનાર પાછલ પડે તો પીલાહાઉસની એકાદ નાટકશાળાની પીટમાં; ને જો એલીફ ડીકરી બળવવા આવે તો પછી ઉમરખાડીની જેલમાં—

[પાછળથી નઝીર સીપઇ સાથે આવી નાદરબાણી પછવાડેથી આંગળી બતાવી દુર ઉભો રહે છે.]

સીપઇ—(અંદર ધસી આવતાં) ચલ આતા ઉમરખાડીઆ! જેલ મધી.

જામારુપ—નહાસરે મારા બાપ ભોંસ્યા આયા. (ટેબલ તલે બરાધ બય છે.)

અદી—(બાજી) દીકરી દાદી વંજે માપ (બન્ને પાછલે પગે નહાસી બહાર બય છે)

સીપઈ—(નાદરને) એ સાહુકાર યા પારસી શેઠ્યા ધડીયાળ કુઠે લપવલા આહે ? કાઠ (ઝડતી લેતાં) હાત તુછ.

નાદીર—એધ શીપાઇ ખબરદાર એ મારી મતા છે, જંટલમેન માનસના ઘેરમાં દાખલ થઈ આરોપ મુકતા શરમ નથી આવતી ?

સીપઈ—અરે હો હો આલા આહે મોઠા ઝાઠલીમેન ? મી તુલા પળતાં પાહીલા, આણી ચોરી કરતાંના દુસરયાની પાહીલા. આતા તુમ પુલાસા ચાકીવર કર.

નાદીર—મને કાણે જ્યો ? કાણે ફસાવ્યો ?

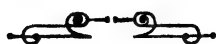
નઝીર—મેં ચોરી કરતાં જ્યો, ને તેથી સીપાઇને હાથ ઝીલાવ્યો.

નાદીર—(મારવા જાય છે) કુતરા તું પછી મલજે, પછી તારી વાત.

નજીર—હા મેંજ તુને પકડાવ્યો. તેં કંઈ ચોરી કીધી તે થકી તુને ઝીલાવ્યો નથી, પણ આય બતી નીરદોશ બધરીતું જીગર તેં પાચેમાલ કીધુંજ તેનું વેર લેવા (પુતલી પાસે ફરી) પુતલી ખાઇ મને માફ કરજે, મેં જુરું કીધું ખરું, પણ તમુને દુઃખથી છોડવવા થકી.

[પુતલી હેબત ખાઇ પીણુને પાસામાં લઇ હેબતઇ જાય છે. નઝીર પુતલી આગળ ચુકને પડે છે. નાદીર ઝનુતમાં આવે છે, પણ સીપાઇઓ તેને પકડી પરહેજ કરે છે. જમારપ ટેબલ તલેથી અવાચક થઇ જીવે છે.]

ટૂંબલો.

અંક ૨ જે—પ્રવેશ ૨ જે.

સ્થળ—મનીજેહુનો રેહવાનો ઓરડો.

[નેતરનું ફરનીયર, કબૂટ, ટેબલ લેંપ, કાચ, સ્ટેજ પર અંધારું છે. અદી દાદીબાને ધસડતો લાવેછ. મેચીસ સલગાવી જાયછે.]

અદી—આપુને કોઈએ ઉપર આવતા જોયાં નથી એ ઠીકજ થયું. ચાલ દોસ્ત દરવાજે બંધ કર.

દાદી—અંધારામાં કાંઈ સુજતું નથી. મેચીસ સળગાવી મરની (ખુરસીની આંટીથી પડી જાય છે)

અદી—જરા સંભાળી ચાલી મરની ? (બતી સળગાવી વોચ જોય છે.) પેલીતો મારી વાટ જોતી અચકાતી હશે. ચાલ હવે બંધ બંધ તપાસ કરીએ. (મનીજેહનો બહાર ગાવાનો અવાજ સંભળાય છે. અરે એતો અહીંજ કેથે છે. મારા બાપરે મારી તો કમબખ્તી (બતી જુગ્મવે છે, દાદી કાંસે છે) ને ફરીથી કાંસસે તો ગલું ચીપટાવી નાંખશ.

દાદી—જો હું કાંસસ નહિ તો મારું ગળું પોતાની મેજેજ રૂંધા જવાનું.

અદી—(ખેંચતાં) ચાલ કેથે બરાઈ સંતાઈ જ.

[બન્ને જન જુદી જુદી જગ્યાએ સંતાય છે. મનીજેહ ઠેરા મા દાખલ થઈ બતી સળગાવી કાગળ વાંચે છે.]

મનીજેહ—મરંરે, મુવું અવારં થયું કે સકારં ? દુક દહાડામાં જણાવુંજ નથી, જોઈ મારો વહાલો અદી શું લખે છે ? (વાંચે છે) “મારી મીડી મેની. આજે સાંજનાં સીનેમાં શોમાં આપરે સાથે જઈશું, મારી ઓરીસ પાસે મને જરૂર મલજે, મને ‘લેટ’ થાયતો મારી વાર જોલે. પણ થેરે જતીના મને ઘણી અગતની વાત તારી સાથે કરવી છે. તારો સદાનો સાચો વફાદાર તાબેદાર અદી ” મરંરે મરં કેવું મીઠું લખ્યું ? (ધડીયાલ જોતાં) માયરે છપ્પી વાગી ગીયા, રખે મારી એકી દસે વાર જોતાં મદદની આંખ પણ તનાતી હોસે.

[બહારથી દરવાજે બંધ કરી જાય છે.]

અદી—(બહાર નીકળી) સેહેજમાં બચ્યા જો (બારણાની કલમાંથી જોતાં) હવે આપરે સલામત છઈએ, ચાલ બતી સળગાવ.

દાદી—(ધુજતાં બતી સળગાવે છે.) અદી મને કહેસે નહી ? આય છાન પુતલાંનો નાચ શું કરી રહ્યોછ ?

અદી—(ધણે મારી) એ દાદીબા દમોરી મારા કલા પ્રમાણે ચાલ્યો તો સારં, આજે એક કલાક સુધી તું તારા તમામ તનબદન અને તે માહેલા આત્મા સાથે તાબે રહવાનું પ્રેમીસ આપી ચુકોછ.

દાદી—ત્યારે કેહવા શું માગેછ ?

અદી--ચાલ તારો ડગલો કાઢી નાખ, તારી બેંચને ઉપર ચઢાવ અને આય તમામ ચોરડાની ઝડતી લેવા માંડ.

દાદી--એ શું બકી મરેછ ?

અદી--એકએક ખુણું, દરેક ખાતું બહારવટીયાંથી તે મંગલીયાં સુધી દરેક ચીજ તલે ઉપર કરી નાંખ.

દાદી--હવે હું સમજ્યો ! તું ચોરીનો ધંધો કરવા માંગેછ. એવા હલકા કામમાં હું હરગેજ મદદ નહી કરશ.

અદી--દાદી ગધેરો ના થા, તુને ખાસ લાઇ આયો તે મને મદદ કરવા થકી નહી કે મને શીખામણ આપી છોડી જવા થકી.

દાદી--હું કંઈ ચોરી કરવામાં મદદ કરવા નથી આયો. તેમ આંચ છોકરી હમના આવી ગેઇ એની સાથે તુને શું સંબંધ ?

અદી--દસ વર્ષ ઉપર હું આય ઘેરમાં રહેતી મનીજેહ મહેર મસ્ત સ્કુલ મીસ્ટ્રેસ ઉપર મોહી પડ્યો, એનો ચેહેરો જો કે ફરેસ્તાઇ છે, પણ સ્વભાવ શેહેતાનનો છે. એક સ્કુલનાં મેલાવડામાં મને એની સાથે પિછાન પડી અને તે દિવસથી અમો ધગધગતા પ્યારના દેવતાના ભોગ થઇ પડ્યા.

દાદી--તું તારી આટલી ઉમરમાં આય દશમી વખતે પ્યારમાં પડ્યો હોસે.

અદી--નહિરે ફક્ત તેત્રીસમી વખતે. પાછળથી અમો બન્ને મરાયા, એથી મે સંબંધ તોડવાની વેતરણ કીધી, પણ આય શેહેતાનની જની મને છુટો થવા દેતી નથી કે કોઇ સાથે જોડાવા દેતી નથી.

દાદી--ખાસ્સી ! તારા જેવા ચકરબતીને લાયકનીજ એ કેહવાય.

અદી--અને અદેખીતો પેલા શેકસપીયરના એથેલ્લોને પણ બાળુએ બેસાડે તેવી. જો એ જાણે કે હું બીજી સાથે જોડાવાએલો છેઉં, તો જોઇ લો.

દાદી--તેં મનીજેહને ખુલાસેવાર લખી કાંય નહિ જણાવ્યું ?

અદી--મારી હિમ્મત ચાલતી નથી. આવતી કાલે તો હું બીજે ઠેકાણે અદરાવાનો છેઉં તેથીજ તારા જેવાની મદદ લીધીછ.

હાદી—ત્યારે અહીં સાના ધકેલા ખવાડેછ ?

અદી—ગઇ કાલે મને વીચાર સુઝ્યો કે જે મારા લખેલાં ‘લવ લેટર્સ’ હું બધાં પાછા મેલવું તો ‘બ્રીચ ગ્રોફ પ્રામીસ’નો એ કેસ કોઇખી રીતે મારીપર માંડીજ શકે નહિ ને સામો એને હું હંકાવું.

હાદી—ત્યારે શું તારા કાગલો શોધવા કપાટખાનાનો ધાણુ કાઢવા માંગોછ ?

અદી—તેથીજ તો આજે કાગલ લખી મારી ગ્રાંટીસ પાસે અથડાવા તેડીછ, તેટલાં વારમાં આય ઓરડાની ઝડતી ઝટપટ લેવા થકી તારી મદદ મેલવીછ.

હાદી—બાવાજન એ તો ધણુંજ ‘રિસ્કી’ કામ છે જે બા.

અદી—અરે તુંને એના સ્વભાવની ખબર નથી. એના જેવી સાથે કેમ કામ લેવું તેની મને દરેક કળ કુંચીની ખબર છે. જે. એના ઓરડામાંથી કોઈના હાથની લખેલી એકાદ કાપલી મળે તો કેવી મજાહે પડે ?

હાદી—તો તું શું કરે ?

અદી—(એકટીંગ કરતાં) તો હું શું કરસ ? હુઃ ત્યારે તો અમો વચ્ચેના ‘સીન’ ધણોજ ધૂળવનારો ને રૂવે રૂવાં ઉભાં થનારો થશે, હું કેહવસ “આય શું ? હવે વધુ એક બોલ નહિ. સદાની છેલ્લી સલામ. દગલબાજ ઓરત તેં મારા જેવા વશાદારનું બીલોરી જીગર ભાંજ નાંખીયું, હવે મારે તારા જેવી બેવફાથી સદા દુર થવું જોઇએ અને બીજી કોઈ છોકરીના બાપને જમ મેલવું જોઇએ.

હાદી—વાહરે તારી એકટીંગ.

[બન્ને જના બધુ ઉધું ચતું કરી તપાસેછ.]

અદી—આય કોઇનો પગલાંનો અવાજ સંભળાય છે. ઓ તેજ આવે છે.

હાદી—અચ્ચા સપડાયા હવે શું કરશું ?

અદી—ચાલ તું પેલા ઓરડામાં બરછ જ, અને જ્યારે તું બહાર આવે ત્યારે તું મને જરાખી ઓળખતો હોય એમ પેલીને બતાવતો ના.

હાદી—પણ એમ સંતાવાનો સખખ ?

અદી—તે તું નહી સમજે હું કેહુંછ તેમ કર, જ.

ઠાઠી--અચ્છું (જાય છે. મનીજેહ ફફડતી દાખલ થાય છે.)

મનીજેહ--મને વાર જોવાડી જોવાડી થાકવી નાખી, ને એના તો પતો મલે નહી. મુવાં બધા માટીડા વચનના જુઠા (તેટલાં અદી ઉપર નજર પડે છે.) ઓ અદી તું અહીં ક્યારે આયો ?

અદી--(ધુખરાયલે સાધે) હુંજ પોતે ! હુંજ આયો.

મનીજેહ--અંહી શું કરતાતા ? આય બધું વેરવીખેર કાંય કીધું છ ?

અદી--(ઠસ્સામાં) મીસ મનીજેહ મહેરમસ્ત કયાની ખાનદાનની, હું તારીપર અદેખો પડ્યો છ.

મનીજેહ--અદેખા પડીયા છ ? તેતો ધણું મજેહેનું.

અદી--મારો કોઇ હરીફ તારી પુઠે લાગો છ, મારી તરફ તું બેવફા થયો છ.

મનીજેહ--હમખગ (હસે છે) તમે એવું એવું બોલો છ તે મને ધણું ગમે છ.

અદી--બાઇ સાહેબ તમે હસો છ પણ હું ખરું કહેલું છ, મને આજે નનામુ કાગળ મલયું છ તેથી મારી આજે આંખો ખુલી છ.

મનીજેહ--લાવો જોઈ તે કાગળ બતાવો ?

અદી--(ચાટ થઇ) મેં તે વાંચીયા પછી ફાડી નાખ્યું છ.

મનીજેહ--મજેહેનું કીધું છ.

અદી--પન તેથી મારો વેહેમ બમણો વધ્યો. (એકટીંગથી) હવેથી હું એવી બેવફાપર છતબાર રાખી મારા ખીલોરના કાચ જોવા હમયાને લાંગવા નહિ દેવસ.

મનીજેહ--ઓ માયરે ! આજે તો અદી તું કોઇ 'એમેચ્યુરો'નાં 'રિહરસલ' માંથી કંઇ ધનક શીખી આવેલો લાગે છ, તેજ અંહી એકટીંગ સાથે બોલી બતાવે છે.

અદી--મને તારા આય છુપાતા ભરાતા ફરતા આશકની દરેક હીલચાલની ખબર મલીય, તેના દેખાવનું વર્ણન મધ્ય્ય (દાદીનું) આખેહુબ વર્ણન કરે છે.) હવે સમજ ? એથીજ તુંને મે આજે જુહું કાગળ લખીને બહાર ખરતી કીધી ને ઘેરમાં ધુસી તેની તપાસ કરવા માંડીય.

મનીજેહ—(થંડાધથી) ત્યારે તો તેવો કાષ મલ્યો ખરો કે ?

અદી—હજી નહિ, પણ હવે હું તેજ સોધુંછ. પછી ખાષ સાહેબ તમને છેલ્લી સલામ ! મારા એક પુરા સામ્ય્યા ખ્યારને આખરી સલામ. ખાનો મને હજી શક છે કે તમારો છુપો આશક પેલા ઓરડામાં બરાએલો હોવો જોઈએ.

મનીજેહ—ચપો ! મારાજેવી એક નિરદોશ નારપર જુહું ખોહતાંને જોડતાં શરમાવો, સાબેત કરો ને પછી બોલો. ગમે તો જમને જુવો તપાસો.

અદી—હું બારણું ખોલીને જોવસ અને ત્યાં દોષ જણાયો તો હું મારી લોખંડી મુકકીથી તેને ગરદાપેચ કરી મારી નાખસ. ગમે તો તમેજ બારણું ખોલી તપાસ કરો.

મનીજેહ—ઘણીજ ખુશી સાથે, લેવો જુઓજી ! (દાદીને ઓરડામાંથી બહાર આવતાં જોઈ ચીસ મારે છે.) માયરે ! કાષ માટીડો ?

અદી—(છાતીપર હાથ મારી) દુઃખ ! મારા હૈયાંએ ! આય મારા ખાલેસ જોરે મને કહ્યું હતું કે કાષ અંહી બરાયલો છે.

મનીજેહ—એ કાષ ચોર જણાય છે. પકડો એને.

અદી—(એકટીંગથી) હાઃ એણેજ માફ સુખ લુટી લીધુંછ !

દાદી—(મનીજેહને) મને જો સાંભળસો તો જરૂર માફ કરશો એ તો જીલ.—

અદી—(ચુસ્તથી તેનું મોહોતું દાખી) ચુપ થા. એકખી સુખન ના બોલ. તારું કાળું મોહતું અહીંથી એકદમ કાળું કરી ચાલી જા. એક નિરદોશ ઔરતના પવિત્ર કેબલા જેવા ઓરડાને તેં ડાઘ લગાડીયોછ. (ખાજી) બહાર જ પછી મળજે, મુઝો ગગડજે.

દાદી—(ખાજી) પણ મને ખુલાસો તો કરવા દે ?

અદી—ચુપ ! મને તારી દક્કીરીના ઓથા તજેના પેતરા જોઈતાં નથી. (મનીજેહને એકટીંગ કરી) મની ! મની ! જો આંખ ખોલીને જો ! મેં આપેલાં વર્ણન મુજબનો આવ તારો ખીન્ને આશક મેં કેમ પકડી પાડ્યોછ ?

મનીજેહ—વહાલા અદી, હું ખુદાના કસમ ખાષ સામ્યું બોલુંછ

અદી—અસ કરો જાનો ! મારી જીંદગીનો સુખી સ્વપ્નો નાજુદ થયો. ઓરત જાતની વફાદારીમાં મને જે યકીન હતું તે હવે સદાનું દુર થઈ દફન થયું છે. હવે છેલ્લી સલામ ! (ખાજી) મુગો મુગો સટી જાતી ? મહેના સાનાં જોયછ !

મનીજેહ—(દાદીને દોદરો કરી) ઓ તમે કામ ખરા અહસ્થ હોવતો ખરું જોલો. બસી મરો ?

દાદી—જે મને જોલવાની રખ હોએ તો—

અદી—મને કશું સાંભળવું નથી. ચોર ચોરી કરી કદી કબુલ થતા નથી. તેથીજ સરકારને પોલીસનું ભોર્યાં ખાતું નિભાવવું પડેછ. તારા જેવા કોરગા લોશરનું કદી માનનાર નથી. (ખાજી) હવે નાહાસવા માંડતી ? (મારીને) નહિ જતો તો લે ચાખ !

દાદી—(ખાજી) હવે ધણીજ હદ કરેછ જે ?

અદી—પણ સખર ! જવા આગમજ એક અહસ્થ તરીકે મને તારો કાર્ડ આપ.

દાદી—આપ લે ખા; (કાર્ડ આપે છે, ખીજે કાર્ડ નીચે પડી જાય છે, મની ચુપકીદીથી ઊંચકી લે છે.)

અદી—હવે ચાલી જાતી બદમાસ લોશર, જે ફરીથી તારું મોહનું જોવંસ તો મારાં લેડી લાઈક ખુટતી હીલતળે તુને કચડી નાખસ. (ખાજી) ભાકુતી ગાડી કરી નીચે તેમાં વાર જતો જેશી રહેજે.

દાદી—(જતાં) તેં તો મને આજે પકકો ગધેરો બનાવિયો. (મનીજેહ તરફ હસીને નમતાં) સાહેબજી. મને આશા છે કે બવીષમાં કામ દિવસ—

અદી—(ધકકો મારી) ખામ માનસ સાથે જોલવાની હિમ્મતજ કેમ કરેછ ? ચાલી જા. (તેને બહાર કાઢી વાંચ. જોએ છે) ભગભગ સાડા આઠ થયા. હવે શું કરું ?

મનીજેહ—(હરસે કાર્ડ વાંચે છે) ઓ ! આપ તો દાદીબા દમોરી. અદીનો દોરત ? હું સમજી. (મોટે) વહાલા હવે થોડી રિહરસલ કીધા પછી તમે ધણો મજેહનો પાર્ટ બજવી શકશો જે.

અદી—હવે મારી સાથે પ્યારનાં નામે જોલવાનો તમુને હજી નથી.

મનીજેહુ—તમારો આય દોસ્ત એકટીંગ કરવાનું બરાબર શીખ્યો નથી.

અદી—મારો દોસ્ત સાનો?

મનીજેહુ—(કાર્ડ બતલાવી) આય દાદીબા દમોરી તમારા એક દોસ્ત થાયછીની?

અદી—(કાર્ડ જોઈ ચાટ પડે છે) મુવો એ મદદનો કરતો.

મનીજેહુ—હવે હું સમજી તમે બીજી કોઈને ચાહતાં શિખ્યાંછ, તેથી આપરા વચ્ચેનો કાલ તોડવા માંગોછ.

અદી—એ તે કેમ પારખ્યું?

મનીજેહુ—મેં તમને કેવાં પીછાન્યા?

અદી—પણ ખરું પુછે તો હું તુને ને તુનેજ ચાહુંછ, અને બીજીને તો ફક્ત તેના પરસા ખાતર.

મનીજેહુ—(બાજુમાં ઉશકેરાઈ) આ જો તે છોકરી મારી સામે હોતે તો હું એક વાઘનની માફક ઉછલી મારાં નખોવડે તે બીલાડીની આંખો ખેંચી કાઢતે.

અદી—(વંચ જોઈ) સવા આઠ થયા.

મનીજેહુ—જો અદી મને તમે બધું સાચ્યું કેહવાનું વચન આપસો તો હું તમને તેની સાથે પરણવા દેવસ.

અદી—સાચ્યું કેહું? આવતી કાલે હું અદરાવાનો હુતો.

મનીજેહુ—એ કાણુની છોકરી સાથે?

અદી—પીરોજ મનજી પટેલ સાથે.

મનીજેહુ—કેવું મીઠું નામ? (નકલ કરી) પીલાં? પીરોજ? પીલી?

અદી—પેહેલી ઓળખાન અમારી વીક્ટોરીયા ગાર્ડનમાં થઈ હતી.

મનીજેહુ—સરેદ બાલવાળા વાંદરાનાં પીંજરામાં કે?

અદી—નહીરે તુંબી શું જો? પણ જો સમજ તેનો બાપતો ખુબ ડભાવાલો છે જો?

અદી—ત્યારે તો આવો ગબર સસરો મળવા માટે તમને ઘણીજ મગરૂરી ઉપજતી હોસે.

અદી—વહાલી મનીજેહ મને બીહીક હુતી કે તું આય મારી વાત સાંભળી તુફાન મચાવશે, પણ તુંને ડાહી થએલી જોઈ હવે હું ખુશહાલીથી કામ પાર પાડસ.

મનીજેહ—(જોરથી પીઠ ઠોકે છે) શાખ્વાસ દીકરા.

અદી—વળી મહારી જોન જીવુ ગોરાણી મારી ભલામમાં ભાગ લેવા આવનાર હતી પણ તેના જીયાને સંડીયડ આવવાથી તે રોકાઈ ગઈ.

મનીજેહ—એમ ?

અદી—મારા ભવિષ્યનાં સસરાએ આજે રાતના મારા માનમાં પારટી આપીય.

મનીજેહ—ત્યારેજ તમે ક્યારનાં અકર વકરમાં પડી નહાસવા માટે ટપુ ટપુ થઈ રહ્યા છ કે ?

અદી—હાજતો. (વૉચ જોઈ) બાપરે સાડા આંઠ પન થયા, હવે મને જવાની રજા આપશે ?

મનીજેહ—હજી જરા થોભો વહાલા મને તમુને વહાલા કેહવાની તો રજા છેની ?

અદી—ફક્ત બે મિનીટ સુધી.

મનીજેહ—(સ્વગત) એણે મને ફગીછ તો હવે હું એનાં માથેની થઈ એને તોળા પોકરાવસ. (મોટે) અદી હમેશાં જોમ અંહી બેસોછ તેમજ બેસો, વહાલા.

[તેને જાપટ મારી બેસાડી પોતે ભરવા ગુંથવાનું લઈ પાસે બેસી ગાનું લલકારે છે.]

અદી—એ એમ શું કરતી હોસે ? (વૉચ જોઈ) આ; નવ થયા (અદી ઉઠવા જાય છે તેમ તેમ મનીજેહ તેને ભરવાનો સુધયો ભોકે છે.) આ બાપરે.

મનીજેહ—વાઈ અદી તારી થનાર બધરી ઘણી ખુશસુરત છે કે ?

અદી—નહીરે ! પણ તેને વરસ દહાડે પાંચ હજાર રૂપીયા મળશે, એવું ટ્રસ્ટ છે. એનો બાપતો દમજીનો રહેનાર તદ્દન ગામડીયો મુવોછ. (બાળુ) અને તે મારી વાર જોતાં જોતાં ચોપરવાદી કરતો હોસે.

મનીજેહ—એઓ ક્યાં રહેછ વાં ?

અદી—એઓ મુ'બઇ આવી સ્ટેશન વીલામાં ઉતરીયાંછ (બહારથી સીસોડી સંભળાય છે.) (સ્વગત) એ તો દાદીની સીસોડીનો અવાજ ? એ પણ મારી કાતી અકસ્વકરમાં પડ્યો હોસે. મની મને હવે જવાની રજા આપ જોઈ ? મારા દરેક લક્ષા આશીરવાદ તને આપતો જાઉંછ. જો તુંને મારા જોવો કાંઈ લાયક ભરથાર મલે તો જરૂર મને જણાવજો.

મનીજેહ—(સ્વભાવ ફેરવી) તમે એમ સમજેછ કે હું હવે કદી પણ ખીજ સાથે પરણીશ કે ? તેમ તમુને ખીજ સાથે પરણવા માટે જવાળી દેવસકે ?

અદી—એટલે ?

મનીજેહ—મને જે બધી ખાતમી જોઈતી હતી તે તો તમે આપી ચુંકાછ. છોકરીનું નામ ઠેકાણું મને હવે બરાબર જણાયુંછ માટે આ જે તમે તેમને ત્યાં જમવા જઈ શકશો નહીં, તેમ કદી ખીજ સાથે પરણી શકસો નહીં.

અદી—(ગુસ્સાભેર ઉભો થઈ) બારણું ઉઘાડી આપો બાનો, હું હુકમ કરુંછ મારા રસ્તામાંથી દુર થજો.

મનીજેહ—હરગીજ નહીં. (દરવાજા લણી પીઠ ફેરવી સામી ઉભી રહે છે.)

અદી—પારે હું જોવસ-

[મનીજેહના હાથ અદી પકડી તેને દુર કરવાની વેતરણ કરે છે તેણી બારીએથી કુંચી બહાર ફેંકી દે છે. કુંચી બહાર પડતાં કાંઈ ચીજ લાંગવાનો અવાજ આવવા સમેત દાદીની જોશથી ચીશ સંભળાય છે.]

મનીજેહ—હવે કેમ નહાસસો ? કુંચી તો બહાર નાંખીછ ?

અદી—એમ ગાંડી ના થાનીતો મની ? (બાજુ) પેલાઓ મારા માટે શું ધારતા હોશે ? હવે આવ બલાના હાથમાંથી કેમ છુટું ?

મનીજેહ—હવે આપરે બન્ને જણા સાથેજ મરસું. (કબટમાંથી નાહતી શીશી કાઢેછ.) લેવ આવ પડસીક એસીડ છે, પી જવ.

અદી—ઓ આપરે.

મનીજેહુ--એનાં થોડાં ટીપાં બન્ને માટે પુરતાં થશે.

અદી--હું બહુ જોઈને આપઘાત કાંચ કરું ?

મનીજેહુ--જ્યારે તમે મારી સાથે પરણી શકતા નથી, ત્યારે હું તમને પણ બીજી સાથે પણવા દેવાની નથી.

અદી--અરે પણ મેં પંચોપાખ્યાનમાં વાંચેલું કે ‘જે શખસ આય ભવમાં આપઘાત કરે તે આવતા ભવમાં કાંતો સાત દીકરીનો બાપ થાય, નહિં તો ન્યુનપેપરનો અધિપતિ થાય.’

મનીજેહુ--માટીડા છતાં બાપલા છેવ ? તો લેવ હું પીછને દેખાડું છ.

અદી--આહા ! શાખાસ મની પી જા. શાખાસ.

મનીજેહુ--બસ હું એખલીજ મરસ, તમે પીલાં મનજી સાથે પણવા સદાના છુટા થશો.

અદી--ચાલ વેક પી જા. મારી પાળેલી કુતરીનાં તુંને સમ છે.

મનીજેહુ--છેલ્લી સલામ વહાલા, છેલ્લી સલામ. (પીને ઢોંગ કરી સોફા ઉપર પડે છે.)

અદી--(એકટીંગથી) ઓહ ! છેલ્લી સલામ. વહાલી લએલી તુંને આય તારા મજનુનની આખરી સલામ.

મનીજેહુ--(બાજી) બેકદર મને થડે કલેજે મરવા દે છે.

અદી--(નાટકી હાવભાવથી) મારાં એક વખતના વહાલીના તનબદન તને છેલ્લો સેજદો. મુવા પછી પણ એક વખત તારી મરોડદાર ગરદનથી સલામ નહિં કરશે ? (હાથ ચુમે છે) મરતાં મરતાં તો જરા આંખના પલ્લકારાથી સલામ કર ? તારું આવું કકલાટ વગરનું મોત જોઈ મારી છાતી ચીરઈ ફસઈ જાયછ. તારા રવાનપર કાંઈ માહેતમપોશી કરનાર કોલી સોલીબાઈએ મળે નહીં, તેથી હું દિલગીર થાઉંછ. મારા જન ખરું બોલ તું કાંઈ સાચ્યે સાચ્યી મરી તો નથી ગેઈ ? જો તું મરીજ ગેઈ હોસે તો હું તુંને જરૂર પરણુસ.

મનીજેહુ--(ધીમે અવાજે) વહાલા હું હજી મરી નથી ગેઈ. ધપકારો ચાલીયા કરેછ.

અદી--ચાલ ત્યારે હું હવે મારી પીલાંને જોઈને કેહેતે કે--

મનીજેહુ--(ડગલો ખેંચી) નહીંરે વહાલા ત્યાં તો જતોજ નાં,

હુંજ બધું થંડુ પાડસ. તારે ખાતરતો જીવતી જાગતી તંતનખાર ઉભી રેહવસ.

અદી—ઓ મારી કંબખતિનાં જીવતા મસાલા ? (વૉચ જોઇ)
સાડા નવ થયા, હવે શું કરું ? (ઢોંગ કરે છે) ઓહ ! ઓહ ! ઉફ !
ઉફ ! મને તો થંડીનું લખ લખું થતું જણાય છે.

મનીજેહ—(હાથ પકડી) પણ તમારા હાથતો ઉના ઉના છે.

અદી—અરે મારા પગના તલીયાં તો તદન આપસ જેવા થંડા ગાર થવા માંડ્યાછની ?

મનીજેહ—વહાલા ત્યારે તો વેકા કાચ ઉપર સુઇ જાવો, હું ગરમ ગરમ રાઇના પાર્ણથી પગ ઝાડી નાખુંછ.

અદી—અરે અરે અરે મને એકાએક મેલેરીયસ શીવરનો ઝટકો લાગેછ ત્યારે એમજ થાય છે (મનીજેહ તેને કાચપર સુવાડી તેની ઉપર આવરકોટ વગેરે ઓઢાડી દાખીને સુવાડે છે.)

મનીજેહ—(દાખીને) વહાલા હવે ઠંડી જરૂર નરમ પડસે.

અદી—(ઢોંગથી) અરે નહિરે ! મારા પેટમાંતો લખલખાં ઉઠેછની ? ઓ મારા માયજીરે હાથપગ થંડા થઇ ચાલીયાં.

મનીજેહ—ના બીહવો, હું ઓય ગરમ ગરમ પાનીની યોગ લેતી આઉંછ તે પેટમાં દાખસો તો લખલખું દબાઇ જશે. (બીજા રૂમમાં મની જતાં અદી નહાસવાનો લાગ શોધે છે.)

અદી—હવે કાઈબી રીતે બારી કુદાવી આય બધાનાં હાથમાંથી છુટસ તો પારટીમાં જઇ શકસ, નહિ તો મુવો છુટો. (બહારથી બારણાની કળ ઉઘાડી દાદીબા બારણું ખોલી અંદર આવે છે. દાદીનાં નાકમાંથી લોહી પડે છે તે નુછતો નુછતો આવે છે.) કાણ બીરાદર દાદી કે ? તારી પાસે કુંચી ઉતી કે ?

દાદી—બળી તારી કુંચી. તમે લોક મરાયા તેમાં કુંચી આવી ને ધપ દેતી મારા નાકપર એવી અથડી કે નસકોરી પુટી ને લોહીની સેર છુટીછ.

અદી—અરે અરે અરે એમ ? ‘આયમ કવાઇટ સૌરી.’

દાદી—છતાં તુને પુછવા આયોજ કે હજી કેટલોવાર અહીં ગગડી પ્યાર કર્યા કરસે?

અદી—અરે દીકરા હું કેવો લકી છેઉં જો? તું અનીની ધીક વખતે આવી લાગોજ (દાદીને પકડી પોતાની જગ્યાપર સુવાડે છે) વેક અહીં સુધ જ, એકબી બોલ બોલતો નાં.

દાદી—પણ મને કાંય સુવાડેજ? કંઈ સમજ પડે?

અદી—ધભરાના, જરા પોઢીજ. પછી પોતાની મેજે સમજ પડશે, જેમ અને તેમ કાંસ કરાંજ, પણ બોલતો ના.

દાદી—અરે પણ કાંસુ કરાંજું સાને માટે? મને બહાર જવાદે.

અદી—હું કેહુ છ તેમ કર્યા કર, નહિ તો મુવોજ છુટો. પેલી આવીને તુને કાપીજ નાખસે. (અંદર જોઇ) નહાસરે મારા બાપ. [અદી બહાર નહાસે છે. દાદી કાંસે છે. મનીજેહ ગરમ ખખલતી પાણીની કાથલી લાવી દાદીનાં પેટમાં દાખે છે. દાદી વધારે કાંસે છે પણ ગરમ લાગતાં જુમ પાડી ઉઠે છે.]

મનીજેહ—જુઓ હું કેટલી બધી જલદી આવી? સારું થયું મારી આહેની કીટલી ચુહલાપર હુતી તેથી તુરત ગરમ પાણી મલી ગીયું. (સેક કરે છે દાદી કાંસે છે) વહાલા પોઢી જવ. (તે ઉછલી જુમ પાડી બહાર આવે છે.) ઓ! અદી ક્યાં ગીયો? એ તો પેલોજ ચોર છે, ઉભો રહે મુવા, તુને પોલીસનાજ હાથમાં સોંપુંછ, ને બન્નેનો ઘાટ બરાબર ધડુંછ.

દાદી—મારી માય કરું મને માફ કર. ખુદાએજ મારો ઘાટ એવો ધડીયાય તે તું શું કરસે? એતો પેલા અદીના કરતુકમાં શામેલ થતાં હું હાડમાર થયોજ.

[આવરકોટ, ટોપી વગેરે પોતાનો સરંજામ બગલમાં બધાવી નહાસે છે. મનીજેહ હસ્તી હસ્તી પછવાડે દોડી જાય છે.]

અંક ૨ બે-પ્રવેશ ૩ બે.

સ્થળ—મનજીના મકાનનો એક ઓરડો.

[સાદું ફરનીયર ને સળકતા દિવસને લીધે બેટ સોગાદ ટેબલપર ગોઠવેલી છે. એનટોનીઓ ઉંધ-રેટી હાલતમાં દાખલ થાય છે.]

એનટોનીઓ—એ મનજી કનજી ઓર કુંપણીકા સોળ સોળ આઠમી તમામ રાત જગ જગ કે ફજેર પડા તોળ સો ગયા, ઓર ઓપણુ કેા સારી રાત ચકકર ચકકર બનાકે ટાયર્ડ બના દીયા. (મનજી આંખો ચોળતાં ઉંધરેટી હાલતમાં આવી અથડે છે.) એમ સીઠ આંખ ખોલકે દેખો. ફજર હો ગયા.

મનજી—ઓ અનતુન તુમ આયા? અમારા જમાઇકે કીધર દેખા?

એનટોનીઓ—સોળ ઓપણુ સારી રાત ઉસકે ધરપર ચકકર લગાયા મોગર વોહ સંજકા બહાર ગયા તોગસે અતક પતા નહિ. હમ સોળ ઈસપીતાત્રમે જકે દેખા; સબબ, મોટરકે નીચું એક્સિડન્ટસે દોબકર મોરતો નહીં ગયા? પોલીસ ચૌકીપર દેખા કીધર દાર પીકર ચૌકીમે સોતો નહીં ગયા? પીલા હાઉસપર દેખા, મગર કીધર નહિ મીલા.

[હમબધ ગુસ્સામાં દાખલ થાય છે.]

હમબધ—હું પેહેલેથીજ કેહતીતીરે કેહતીતી કે આપરા જેવા આપરદાર ગામડીયાઓને મુંબઇનો કોરગો જમઇ શોભે નહિ, પન તમેજ માંડે માન્યું નહિંની?

મનજી—અરે એ આપરી તકરાર તો રોજની છે, તેનું પછી થયા કરસે પણ એ ભવિષનો થતો જમાઇ આખી આખી રાત કહાં બરાઇ સુતો હોસે કાણુ જણુ?

હમબધ—હું પણ તેજ જણુવા માંગુછ. કાઈ મુઠ ગોરી ગોમટી મુંબઇગરીના ફાંસમાં તો નથી ફસી મુવો?

મનજી—એજ આપરે સબલાં જણુવા માંગીએછ?

એનટોનીયો—ઓપણુ પણ અમસાજ પુછતા હએ અરે તીનએ ?

મનજી—હવે આપરે તેની આવવાની વાટ જોઇએ કે સુષ જમએ ?

હુમખખ—ઓ વાય મનજી એમ કાંય ડોરા બારોજી ? મુઘ રાત તો વહી ગેઘ ને સહવારં પડ્યું હવે ઉંઘાવા સાનાં ચાહ્યાં ? ઓય નાસતાનો વખત થસે હું તેનીજ ગોઠવણુ કરુંજી. (જાય છે.)

એનટોનીયો—અબ સૌબ ઓપણુ નાસ્તા બનાતા, કૌફી પીએગા તો નીંદ નહિ આએગા. (જાય છે. પીરોજી દાખલ થાય છે.)

મનજી—મરી ગરીબ સાલેસ દીકરી તું ના મુઝા (પેટમાં દાખે છે.) હું એ તારા ભવિષના ધણીને ઓય જાતે જમ સોધી લાઉંજી, મા તું જરા પોઠી જ.

પીલાં—જાવાજી હવે એ વાત જવા દેવ, તમે અદીને સોધી લાવસો તોપણુ આજના ફજેતા પછી હું કદી તેનો હાથ કબુલવાની નથી.

મનજી—દીકરી એમ ફટાંઉ ના થા. સમજ કદાય તેને એકસીડંટ થયો હોએ ? તે મરી ગીયો હોએ ? કેમકે આજકાલ મુંબઇમાં ડગલે પમલે મોટરના આપઘાત રોજના થાએજી.

પીલાં—જતાં સજ્યતા ખાતર ચીડી લખીને તો જણાવતે ?

મનજી—કદાય એમ કાંય નહિં હોય કે તેની બેહેન હેદ્રાબાદથી આવનાર હોવાથી તેની ગોરસીમાં કાંય નહિ પડયો હોય ?

પીલાં—હું કશું માનતી કે ધારતી નથી. એ તો આપણુ જેવા ગામડીઓને ગમાર લેખી જણી જોઇ નીચું લગાડવાનું કીધુંજી.

[અંદરથી ગાડીનો અવાજ આવે છે.]

મનજી—દીકરી થોજરે કદાય તેજ આવતો હોસે ? નીચે કંઈ ગડબડ સંભળાયજી.

પીલાં—અદી જો કચરમ મોરચમ મરી ગીયો નહિ હોસે તો લોકલાજ ખાતર એકજ વખત માફ કરી ભૂતી જવસ.

મનજી—જે મારી મા કરું જરા ધીરી ૫૩ વીલી ના થા.

[દાદીબા અકર વકરે દાખલ થાય છે.]

દાદી—મીઠ અને મીસ મનજી તમેજી હોસો એમ હું ધરીને કેહવા માંચુંજી કે—

મનજી—કેમ બા શું છે? (હમખમ પાસે આવે છે.)

હમખમ—કેમ બા તમે મારા જમમ તરફથી આયા છ કે?

દાદી—નહિ જી—અરે હાજી—મારું નામ દાદીબા દમોરી એસ-
કવાયર (બાજી) એની પોરીતો કેવી મળહની પુતલાં જેવી છે જો?

[ખભાંપર ડોક નાંખી દમ પીલાંને ટીકે છે.]

પીલાં—(સ્વગત) એની મકોડયા મુછ ને ચેહેરાનો કલો-
કેવો મળેહનો છે જો?

દાદી—(મનજી) હું તો ફક્ત મારા દોસ્ત મીં અરદેશર
પતંગીયા તરફથી ફક્ત એક એલચી યાને એમએસીડર તરીકે આયોજી.

મનજી—મારા ભવિષના જમામ તરફથી કે? કેમ બા તેની
હાલત કંઈ ખરાબ તો નથી ની?

દાદી—હજી તદન ખલાસ તો નથી થયોજી.

હમખમ—અમે આખી આખી રાત તેની વાર જોતાં જોતાં
સુવા વટીક નથી ગીયાં, તેની આવી ચાલ માટે શરમાવું જોઈએ.

મનજી—(પસવારતો) મારા બુઢાપાનાં સુખ મારી હમા વું
મારી ઉપર બધું સોંપ, હુંજ સધળું પુછસ. વારંબા પછી?

દાદી—અદીએ મારી મારફતે તમારી હજરો હજર મારી
માંગી દરગુજર ચાલીછ.

મનજી—પણ તમે બા કાંય આયા? એજ પોતે મારી
માંગવા હાં કાંય નહિં ગગડીયો? (વિચારી) હું ધારંછ જ્યાં છે ત્યાં કાંઈ
સજજડ અકસમાત થએલો હોસે.

દાદી—અમે સાંજે સાંજ તમારી તરફ આવતાં ઘેરથી નીકલીયા,
પણ રસતામાં એ સજજડ સપડાયો.

મનજી—શું પોલીસનાં હાથમાં કે બા?

દાદી—નહિરે બાવાગન ફક્ત પમે પીડા વળગી.

પીલાં—કાઈ દદાની કે?

દાદી—(મનસે) મને શિખવેલું હતું તો બુલી ગયો હવે શું કરું?
તમે જણોજી તો ખરાં તવલાટની વેદના કેવી હોય છે? હું તો ધારંછ
એ દીવાનો થઈ જતો.

હમખમ—શું દાદુખી વાખ્યામ તો નથી થયો?

દાદી—તદન તેનેજ મળતું.

મનજી--પણ મને તેનો અનુભવ છે, એ કંઈ એમ એકદમ થતો નથી.

હુમખમ—મનજી મુગા. એસો એને યોગવા દેવ.

દાદી—અમોએ તુરત ગાડી તેડી પણ તે સુઝીને એટલો જડો થયો કે બંદર દાખલ થઈ શક્યો નહિ.

મનજી—ગાડી કે ?

દાદી—નહિરે તેનું મ્હોનું. એથી તો હું મારા ઘેરે લઈ ગીયો અને તેનાં બન્ને પગ રાઈના પાણીમાં મુકી ઝાડી નાખીયા.

મનજી—(ગુચવધને) યાને ઝાડીમાં મુકેલા સુઝેલા પગને કે મોહનાને બા ?

દાદી—મારી પાસે બીજો છલાજ રહ્યો નહિ, છતાં તે હજી પુલી ફાટીને બલુન જેવો થવા માંડ્યોછ.

પીલાં--ત્યારે તો તેવણુ પુલી ફાટીને ડેગરા જેવા થયા હોશે ?

દાદી—નહિજ, ફક્ત આય મારા મોહના જેવો જોઈ લેવો. (ગાલ પુલાવે છે.)

મનજી—અરે અરે બીચારો કેવો રીખતો હોશે ? ત્યારે ચાલો આપરે જમને જોઈએ.

પીલાં—થું હજી અરદેશરને રાઈના પાણીમાંજ બોળી રાખ્યોછ કે ?

દાદી—નહીંજ, તેને રાઈમાંથી કાઢી વિક્ટોરીયામાં મુકી હું નીચે લેતો આવ્યોછ.

મનજી—અરે તેને તો પવન લાગી વધારે પુલી જસે.

દાદી--હું એવ લેતો આઉંછ. (બાબુ) તેને બણાવી પઢાવી લાવવો જોઈએ, નહિ તો મારું કહેલું કારવેલું ધૂળ થઈ જશે.

મનજી—અમારા માનસો લેતા આવશે બા.

[અદી અનુતુનના ખભાંપર ઢોંગથી લટકતો દાખલ થાય છે. દાદી ગજવામાંથી અખરોટ પસતાં કાઢી ખાય છે ને પીલાંને પાછલે હાથે ઝીલાવી ખાવા કહે છે.]

અદી—થેંકસ ઠહેરી મય, થેંકસ.

દાદી—(બાણુ) ચુપ મુઝો ગગડી રેહ. દુખ કંઈ તારા પગમાં નથી.

અદી—ઝોહ !

દાદી—(બાણુ) દમને ઉંચો રાખ, ઉંચે દમ લખ મર.

અદી—(બાણુ) મેં તુને મારા પગમાં રૂમેટીઝમ થયોછ કરી કહેવા કહ્યું તું ?

દાદી—(બાણુ) મેં એમને કહ્યું કે તારા મોહનાને વ.ધ થયોછ તેથી હું કેહું તેમ કર. તારાં બન્ને ગાલ પુલાવી નાખ.

અદી—(બાણુ) પણ તે કેમ થશે ?

દાદી—(બાણુ) લે આય અખરોટને ગાલમાં છુપાવ.

[અદી ડાબા ગાલમાં અખરોટ મુકે છે.]

મનજી—મારા દીકરા અમે તારા માટે ઘણા દલગીર છઈએ.

અદી—(મુશકેલીથી તોતરું બોલેછ.) એ મુલખનું નાં મોનટાં.

પીલાં—(બાણુ) બરેરે એની સીકલ મારો ભવિષનો થતો કેવો એબદસા જેવો લાગેછ ? એના કરતાં તો એનો ફ્રેડ દાદી કેવો મજેહનો છે ?

દાદી—(બાણુ) અરે કાંસી કરાંજી મર કે તેઓ કંઈ દયા ખાય, મયા વધે તો બધરી તો મજે ?

અદી—(મુશકેલીથી) નેક બાનુને ગરબતો બન્ડો ઘણો ડલગીર છે—

હમખમ—ના બોલરે મારા બાપ ના બોલ. લાવરે મોહને પાટો બાંધું કે હવા લાગતી અટકે (શાલ લપેટેછે તે અકરવકર કરે છે.)

અદી—માફટરો માફટરો.

દાદી—(અદીને બાળવા પીત્તા સાથે લેહેર કરેછ) બીચારાથી ખમાતું નથી રે નથી ખમાતું પણ શું કરે ? દુખ થાય તે ખમવુંજ જોઈએ, છતી આંખે જોવુંજ જોઈએ.

પીલાં—માએરે મે મારા જનમમાં એવો એબદસા જેવો એહેરો નથી જોયો જો ?

દાદી—કંઈ બધાંજ છોકરાં મારા જેવા દેખાવળાં ને ફેશનેબલ મલવાના કે? (મચકાય છે) એ તો હું તો હુંજ ને તમે તો પછી—પુછોજ ના ! મને શરમ લાગેછ. (બન્ને મચકાય છે.)

અદી—અરે અરે પીલાં પીલાં મને માફ કરજે.

દાદી—હવે બોલી બોલીને ગળું ના દુખાવ. તારું બોલેલું પીડું જરાગી સમજતી નથી, ઇશારતથી વાત કરી વખત કાઢ.

મનજી—(બાળુ) દીકરી પીલાં તું ના ધભરા. મારી માએ ! તારા નસીબમા જેવાનું તે કંઈ નીકે ?

હમબધ—આવાય મનજી એ શું કેતક ? નહિં એહેરો કે શિકલ એવો કંઈ જમાઇ શોભે કે ? (ત્રણે આપસમાં પીંબાય છે.)

અદી—(બાળુએ જઇ અખરોટ રમાત્રમાં કાઢે છે) દાદી એ બધું તેં ધામટ કાઢ્યુંછ. મેં કહ્યું તું કે મારા પગમાં રમેટીઝમ થયુંછ ?

દાદી—એ તો મેં તારીપર આભાર કરી પગમાંનું દુખ મોહનામાં મુક્યું. ચાલ હવે પાછો અખરોટને મોહનામાં મુકીદે, નહિં તો તારો પાટલો કુટી જશે.

મનજી—(અદીનો જમણો ગાલ જોઇ) મને લાગેછ હવે તો એમની ડાલી ગમતા ગાલમાંનો વાઇ જમણી ગમ ગીયોછ. (આથી અદી ગભરાટમાં અખરોટને બન્ને ગાલમાં નચાવે છે, બધા ધભરાય છે.) આછરે, આછરે, હવે તો બાપા બન્ને ગાલમાં દોડીયા કરે.

દાદી—(પીઠ ફોડે છે) અરે અરે મુગો મરતી (અદી ઠાંસે છે રમાલમાં અખરોટ લઇ લે છે) આ ખુદા એ તો ગળી ગીયો.

મનજી—હવે ના ધભરાવો એ હોજરામાં જઇ દોડીયા કરસે.

અદી—(બાળુ) વહાલી પીલાં શું કેહું મને એવું તો ખમવું પડ્યુંછ કે—

પીલાં—(ફરી જતાં) મને કશું સમજવું કે બાળુવું નથી—

ગાયન.

પીલાં—

જાજરે જોઇ તારી ચાલાહી

બનાવે શું તું મજને ? —જાજરે.

ઢંગમાં ને રૂપમાં—અબદસા જેવો

બરીયારે સકાર એના.

હું હું તો ભોલી તું છે મવાલી

ભવ બાળવાને કાળે, માથે કાં પાપ આરં?—મળરે.

[બહારથી મનીજેહનો ગડબડ કરવાનો અવાજ આવે છે.]

(અન્દર—કેણુને પુછોછ જ.)

મનીજેહ—(અન્દરથી) હું તો અરદેશર પતંગીયાની બેહેન જીલુ ગોરાણી છેઉંજ.

દાદી—અદી તારી બેહેન આવી (અદી ધભરાય છે).

હુમબખ—કેમજી તમે તો કેહતાતા કે મારાં બેહેન આવીજ નહિ શકસે તે ?

[મનીજેહ ફેશનેબલ ડ્રેસમાં હાથમાં છત્રી, બેગ, ઓવરકોટ વગેરે સાથે દાખલ થાય છે.]

અદી—(બાળુ) એતો મનીજેહ દીકરા.

દાદી—કેમબખતી આવી મારા બાપ.

હુમબખ—ઓ આવોરે વેહવાણુ. અમે તમુને જોઇ ધણા ખુશી છઇએ; તમે તો લખ્યુંતું કે તમારા બુચાને સહીયડ આયાંછ તે અવાસે નહિ ?

મનીજેહ—મેં એમ લખ્યું હતું ખરું ? પણ તેને તો હું પોઢાડી આવીછ (મનજીનો હાથ પકડી જોરથી હીલવે છે) કેમ છેવ મારા સોબતા વેહવાઇ ?

મનજી—(ધમરાઇ) સારી પેઠેજી, સારી પેઠેજી. તમારી દુવાથી ઘેરબારમાં સર્વે સારી પેઠે છેજી.

મનીજેહ—ધણું સારું ? તમારાં મરઘાં બતકાં બકરાં મેંઢા સારી પેઠે હોસેજી ?

મનજી—હાજી-હાજી-હાજી (હમબખને) એ અદીની બેહેન ધણી બોલકણી ને ભેંસરાઉ લાગેછ જો ?.

હુમખમ્--(અદેખાધથી) બરેરે એનું જોડવાનું ! તમે મદમ સંભાળજે, ગંગેટાધ ના જતા. મુઘ માટીડાએને જોધ ધતરધ ધતરધ જાયછ.

મનીજેહુ--(છાપટ મારી) કેમ દીકરા અદી ? તારી જીલુ બેહેન આવી ત્યારે મુગો મંતર કાંય ? [અદી ગંગેટાયા કરે છે.]

અદી--(ખાજી) એ જેમ નચાવે તેમ નાચીયો જા, સામું ના બોલતો.

મનીજેહુ--મનજીયા, એતો ગરંધીયો હમેશનોજ એવા શર-માઉ છે જો ? કેમ મારા કલેજની કાર ને સાડીની સેર મને કીસ નહિ લેશે ? (ગાલ ખેંચે છે, બજલધથી કીસ લેવાડે છે ને પોતે લે છે.)

અદી--હાજી, લેહંજી (કીસ લેતાં ખાજી) આ ઐરત તું અંદી શું કામ આવી ?

મનીજેહુ--(ખાજી) મારો કીનો લેવા ?

અદી--(ખાજી) તું ખારીલી બીલાડી છે.

મનીજેહુ--(ખાજી) મારાં નખરીયાંથી સંભાળજે.

મનજી--આય ખીજ ગ્રહસ્થ મીંઠ દાદીયા.

મનીજેહુ--(દાદીનો હાથ ખેંચી) હું એવજીને ઘણી સારીપેઠે આજણુંછ. એવજીને મારાં ગરમ ગરમ પાણીનો સવાદ બરાબર યાદ છે. મરે કેવી મળહ પડીતીજે ? (હસેછે તેને જોધ દાદી હસે છે.)

દાદી--અદી તું પણ હસી મરની ?

અદી--(માંદી મરઘીની કાંતી હસે છે) હી: હી: હી: હી:.

મનજી--આય મારી દીકરી સાથે તો આજખાન કરો ? એવજી તમારાં બવિષનાં ભોગમ યસે જો.

હુમખમ્--પીલાં તારી નજીંદને તો બેટ ?

પીલાં--(કલવધને) હાજી.

મનીજેહુ--મારી વહાલી ભોગમ તારી નજીંદને કીસ નહિ લેસે ? (કીસ લે છે.) (ખાજી) તદન મીણતી પુતળીજ છે જો ?

અદી--(દાદીને) જોયું મારી પીલાં પાસે મનીજેહુ કેવી ઝાંકી પડેછ ?

દાદી--જરા થેખીજની લાલાજી, મળહ તો હવે આપરી. બેડવાની બાકી છે.

મનજી—તમારો ભણ અને મારી ગાય દીકરી એ બન્નેનું જોડું કેવું શોભસે જો ? બન્ને એકમેકને કંઈ એવાં તો આહેછ ?

મનીજેહુ—ધુમ હસે છે) હા હા હા માએરે, હંસતાં હંસતાં હુંતો મરી જવસ.

મનજી—અદીઆ તારાં બેહેનનાં સહુક કંઈ સમજ પડે ?

દાદી—એ તો બાવા એમને ઓધવારે ઉતરતું આવેલું છે..

મનજી—જીલુમા તમારા ભઈ તો આજે ઘણી આફતમાંથી બચ્યાં જો ?

હુમબખ—ગઈ રાત્રે અમે અરદેશરના માનમાં ખાણુની પારડી આપીતી પણ એવણુ મદદ કંઈ એવાં તો પટકદ પડ્યાકે અમે આખી રાત્ર એમની વાર જોતાં જોતાં જંગી મુવાં.

મનીજેહુ—(ધૂમ હસી) હા હા હા હા કેવી મગહ પડી હસે જો ?

અદી—(ખાણુ) મુગીમર, ઘણું ખરાબ લાગેછ.

મનજી—અરે એમનાં ગાંધોતો પુલીકાદીને ગાજર જેવાં થએલાં.

મનીજે—ત્યારે તો અદી તું કેવો ખુબસુરત લાગો હોસે જો ? હા હા હા હા ?

મનજી—(ખાણુ) મને તારી બેહેનનું હા હા હા હા હા હા હા જરા નથી ગમતું જો.

અદી—તમે આડા કાન કરી અખારા કરોતી. છેક હેદરાખાદથી લાંબી મુસાફરીની થાક અને તેમાં વળી અમારા ખાનદામાં ઉતરી આવેલું હસવાનું શીકરું જીલું બેહેનને સામડું થઈ આવ્યુંછ.

[એનટોન્યો દાખલ થતાં મનીજેહુ તેને છેડે છે.]

એનટોન્યો—ખામ લોગ ચમો નાસતા ટેબલપર તથ્યાર હએ.

મનીજેહુ—જો ? આય કોણુ ? ગોવાનીજ પંછમનો ગવંડરકે ? “હાઉ હુ યૂહુ ચેર એકસેલસી કેપ ઓફ ગુડ હોપ” ?

એનટોન્યો—(કુદીને પાછો ફરતાં) અરે એ ઓપણુકો કયાં સમજાતા હએર ?

અદી—એ શું કયુંખર કરી મરોછ ? એ તો એવણુનો ફૂક છે ફૂક.

મનીજેહ—કેમ ડીયર અધર તું મારી વાતચીતથી ઘણો અજબ થાય છે કે ?

અદી—અજબ નહિં પણ તદન નાસીપાસ થયોછ.

મનીજેહ—હું કંઈ સીન કરવા આવી નથી. ફક્ત પાંચ મિનિટમાં આય વસ્તારાનું સેવટ આવવું જોઈએ, સમજ્યા ભૈયાજી ?

અદી—(ખાજી) મનીજેહ જો મુગીમર.

મનજી—સધલાં નાસ્તાપર આલશોજી ?

મનીજેહ—આવીએચજી (ખાજી) ફક્ત ૪ મિનિટ બાકી છે.

અદી—હવે શું કરું ?

મનીજેહ—આય કાજ વસ્તાઈ ભાંજવું પડશે.

અદી—કદી નહિં, તારાથી થાય તે કરી લે જો.

મનીજેહ—(પ્રુખ હંસતાં) હા હા હા હા મારો બધ કંઈ ફની છે ફની ? આ માયરે એનાં દરેક બોલ મારાં કલેજાં ઉથલાવી નાખેછ.

પીલુ—(ખાજી) માયજી આય ધૈરીને જોઈ મારા પેટમાં ફાળ પડેછ.

હુમખમ—બધો વાંક તારા બાપનો છે. મેં આય બલાને તેડવા ના કહ્યું તું.

મનીજેહ—(જરા જરા વારે હસી અદીનાં પાંસરામાં આંગલાં બોકી ખુમ પડાવે છે.) અરવાયારે તમે ? આજની સમ્મકતી પનોતી સવાર જેવી સહવારે તમે કોઈ ગાતાંબી નથી ? મારાથી તો બા આજની બલીલલાઈ જોઈ હસી હસી પડાયછ ને ગાવાનું તાન પન છુટેછ.

(સવરાતે સુરજ બલે ઉગીયાનું ગીત લલકારેછ.

દાદી તેનો ગાયનમાં જવાબ આપે છે.)

દાદી—(પીલાંને ખાજીએ લઈ જઈ) મીસ પીલાં જોયા તમારાં નજુદ ને ઘણીના ધનક ?

પીલાં—અદ્યારે બન્નેનાં સકાર. મને તો જોઈ નથી ગમતાં ?

દાદી—કાંય નથી ગમતાં ? મારા કરતાં તો એ મજેહનો છે ?

પીલાં—આવાઈરે તમારી સૂરત ઉપરથી [આવરણુ લઈ બન્ને મચકાધેછ ને અંકેકને પીઠથી અથડી ભચડાય છે. મનીજેહ તેમના કૌતક જોઈ જીઅરડો કરે છે.]

મનીજેહ—(બતાવી)

શોભેછ આય લયલી ને મજનુંન શું ખૂબ ?

નેતાં થાય (અદીને દેખાડી) આંખોમાં, ચિતરીનું દુખ :

મનજી--હવે એવાં ચેડાં હું ઝાઝો વખત ખમી નહિ શકસ.

હુમખઈ--એ કોઈ ગ્રહસ્થ માનસને શોભે તેવું નથી.

મનજી--જીલુમા હવે આપણને છુટું પડવું નેપ્પયે. મારી મા કંઈ તું તારે ઘેરે બારે સધાવે તો ઘણું સારું. આય ઘેરબાર તમારુંજ છે. મગજ શાંત થાય પછી કોઈ દિવસ આવતાં જતાં મળી જશે. (અદીને બાજુમાં) હવે કોખળી રીતે એને પટાવી લખ્યે બાપુ.

મનીજેહુ--(ટરેજક કરીને) છેલ્લી સલામ.

મનજી--હા માં છેલ્લી સલામ ?

મનીજેહુ--ખુદા જાણે હવે આપરે પાછાં કદી મલશું કે નહિબી ?

મનજી--ખુદા પાછા નહિ મેળવે તો સારું.

અદી--વહાલી બેહેન આય લોકો આપરાથી નારાજ થયાંછ તો કોખળી રીતે વધુવાર અંદી રહીને એમને નારાજ કરવાં ઠીક નહિ.

મનીજેહુ--ઓ ત્યારે તો હું કેવી સુખી ? મારા બહાલા અદી તારી સાથે રેહવામાંજ મારું અને મારી સાથે વસવામાં તારું સુખ સમાયલું છે. ડીયર ચાલ આપરે સાથે જતે. (અંદર જતાં હાથ ઢીલવતી બોલતી જાય છે) મારો પડછાયો બની મારી પાછળ આવ ! જ્યાં મારું રહ જાય ત્યાં તું રવાન બનીને પન આવ આવ આવ (જાય છે.)

અદી--મનજી શેઠ મારી બેહેનનું ભેજું હદ બહારની ખુશ-હાલી, લાંબી મુસાફરી, લાંબા ઉજાગરા, બચ્ચાંની માંદગીથી તદ્દન હલકું થયું'છ.

મનજી--જેતી બા હું તારું દિલ દુખવવા માંગતો નથી, પણ તારી બેહેન દનપરદન હવે ભેજાં વગરની થઈ જશે તેથી હમણાથીજ કંઈ ધલાજ કરે તો સારું.

હુમખઈ--કોખળી રીતે એને પટાવી લખ જ મરું.

અદી--પણ મારાં લગનનું કેમ ?

મનજી--હવે તો લંબાવવાજ નેપ્પયે.

અદી--(દાદીને બાજુ) આખરે એ ફાવી. નાપાકે કહ્યું તેમ કરી બતાવ્યું, પણ હું નેપ્પ લેવસ.

દાદી--વધારે હાડમાર થવાનું નસીબે લખેલું તે કંઈ જાય ?

એનટોન્યો—(દોડતો દાખલ થાય છે.) એ શેઠ શેઠ વો બડા બાઇ ઘોરમે ધુસકે પીરોજબાઇકા સોબ કોપડા કબાટમેસે નીકાલકે ફેંકતા હયે. (અદી ધબરાય છે).

પીલાં—માયજી બાવાને કેહવોની એ મુઠ મેંડને તેના બપ અદીથી દે દે થાય તો સારું.

હમબઇ—તારા બાવાનીજ સુધભુધ ગુંગ થઇજ તે ?

મનજી—અનતુન તુમ જા કે ગાડી લાવ, એ દીવાનીકા ઉસમે ડાલકર કીધર ફેંક આવ.

એનટોન્યો—અભી ગાડી લાતા સાબ (જાય છે).

અદી—તમો લોક ના ધબરાવો. હું મારા બેહેનને ખાનગી મેડ-હાઉસમાં મુકી આઉંછ. (જાય છે. અંદર ગડબડ સંભળાય છે.)

પીલાં—જુઓ માયજી જીજીતો અદીનાં લટીયાં પીખેજ, જીવો તેને કેવો મારેજ ? માયરે એને હિસટીરીયા તો નથી થયો ?

દાદી—એ હીસ્ટીરીયાતું દરદ તો અદીના આંધે ઉતરતું આવેલું છે.

[મનીજેહ એક હાથમાં ફ્રેમ કરેલી છબી ને કપડાં બીજા હાથમાં એમ ધસી આવે છે.]

અદી—(ખેંચતાણુ કરતાં આવતાં) આખરે તેં કાજ ભાંજયું હવે તો ધરખ ?

મનીજેહ—તદન હારા ! : સાહેબજી, મેશર્સ મનજી એન્ડ કુંપની, મારા નેક જાદ અદી ઉાર તમારો સદા ચાહ છે તેવો કાયમ રાખજે, ને તેની આય તુફાની બેહેનને યાદ કરજે.

પીલાં—બાવા આ બાવા. એણે તો મારાં કપડાં ચપડાંની ધૂળ કીધી, હવે શું કરું ?

મનજી—દીકરી તેને મરવાદે તુને બીજી સાડીઓ અપાવસ.

મનીજેહ—(ગાય છે—પ્યારા હમારા દે હમે તું આગ્યા જાનેકી).

મનજી—(પોતાની ફ્રેમ કીધેલી છબી ખેંચતાં) મારી મા કરું એ તો રેહવાદે ? એની સાથે ચેડાં ના કાઢ.

મનીજેહ—ત્યારે તો તમેજ આય જોતરું ચોરવીને ફરો.

[મનીજેહ પીકચરને મનજીના માથાપર વચો વચમાંથી પટકતાં પીકચર ફાટી જાય છે ને ફ્રેમ મનજીનાં ગળામાં ભેળવાઇ જાય છે. બધા પાછળ દોડે છે પીલાં ને દાદી એકમેકને વળગી પડી દોડે છે.]

અંક ૨ જે—પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—બેહરામશા બેંકરનાં મકાનનો બહારનો ભાગ.

[બંગલામાં દાખલ થતા આગમજનો ગાર્ડન માહેલો દેખાવ. બહાર નેતરની ટેબલ ખુરસી, ખાનુમાં ડાબીગમ મુકેલી. જમણી તરફથી દાખલ થવાનો રસ્તો પુતલી સારા ડ્રેસમાં દાખલ થાય છે.]

ગાયન.

પુતલી—દુખમાં તારે તું જગવાશી
તુને હર ચીજ છે બહુ વહાલી.--
તુજ વીણુ જંગલની નહિ ખાલી
ગુલશનમાં ખુશ હાલી.--
માનવી આસ કરે તૂંજ રખતી હરદમ
પાર કરે ભવ પલમાં:--

ખુદા જે માહું કરેછ તે સારાને માટે કરેછ એમ વડીલો કહેય તે ખરું છે. મારાં અસુખી સંસારનાં વિટંબના આય ઘેરનાં બધાં લોકોને આસરે આવી રહેતાં આજાં થયાંછ. મારા એક પુરા સુખ—મારા બેટાને સારી કેળવણીનાં ફળ મને તે માટે હું ખુશની દરગાહમાં દુવા કરતી હતી તે આય બધા લોકોએ પુરી પાડીછ.

[દાદીયા અપટુડેટ ડ્રેસમાં આઘ ગલાસ ચઢાવેલા દાખલ થાય છે. પુતલી દાદીને જોઈ આજખતાં ધભરાય છે.]

દાદી—(વગર આજખવે) જુઓની ! મીં બેહરામશા બેંકર ઘેરમાં છે કે ? કેમ બાપ કોઈ દહાડે મારા જેવા શહેરી જંટલમેનને જોયો નથી કે ? એમ ધભરાઈ મોહોનું સાનું ભોંપોછ !

પુતલી--હું ધારુંછ તમે મીસ્તર દાદીયા છેવ ?

દાદી--જુઓ આય મારો કાર્ડ. મીં બેહરામશાને આપી કેહવો કે તેમના બેટા શીયાવલ તરફથી હું ખાસ કામ માટે મલવા માંગુંછ

પુતલી--મીં દાદીયા તમારું અંહી કંઈ કામ ? શું તમે મને આજખતા નથી ?

હાદી--જેની હું તુને સારી પેઠા આજખું, ને તું પણ પુરે-પુરો પચાનેછ તેથી તું ચૂપ રહેસે તો ધણું સારું.

પુતલી--હું આય બલા અહસ્તની દ્રેમીતીમાં નોકરીએ છેડું. એમનાજ આસરાથી હું સેહેજસાજ સુખ ભોગવતી થઈછ. એઓએ મારા બેટા પીલુને આરદ્રનેજમાં મુકી કળવણી આપી તેનું બગડતું બવિષ સુધારવા માંડીયું.

હાદી--જેમ તું અતરે સુખવાસી છુંદગી ભોગવવા પેલા પડીછ તેમ સેવક પણ એજ બેટુરામશાની ગજ્જર ને જજ્જર આશીસમાં દાખલ થઈ સુખવાસી થવાનો દાવ માંડેલો છે, તેમાં તું નડતી ના જો.

પુતલી--અને તમે પણ મારી આય સુખવાસી છુંદગીમાં હરકત ના કરતા જો?

હાદી--ડીક છે તે માટે વિચાર કરવામાં આવસે. વાઈ તારો નાદરશાહા જેલની જત્રા પુરી કરી આયો કે ?

પુતલી--તેવણુ માટે એક હરફ પણ અડીં ના બોલતા જો, મારો ધણી બંદીખાનામાં સળડેછ એ ખરી હકીકત કેહવાને મારી હિમ્મત ચાલતી નથી.

હાદી--એ તો ધણું સારું, ત્યારે જેમ હું તારે માટે અત્રે કંઈ કેહવસ નહિં તેમ મારા થઈ તારે કંઈમી ખજર આપવી નહિ, એ યાદ રાખજે ?

પુતલી--(કમલીને) આય બન્નાં લોકો એટલાં તો બોલાં છે કે તેમના જેવાને એક નાહતું બચ્ચું પણ સેહેજમાં છેતરી શકસે.

હાદી--ડીક છે આય મારો કાર્ડ આપી આવ. (તે જાય છે) મારા બાપરે ? દારખાનાની ચીનગારી આય પુતલી અત્રે હાજર છે. હમણા સુધી તો બધું ઠીક ચાલેછ, પણ આય પુતલીપર મને વિશ્વવાસ નથી. નાદર છુટો થઈ મળી જાય તો આય હરખાવનારી ખજર મારે આપવી જોઈએ.

[હાદીઆ અંદર જાય છે, બીજી ગમથી જમારપ ધણા ઠંડરામાં દાખલ થાય છે. માથે લાલ ફેટેા સફેદ ડગલી પાજની ધજર ને હાથમાં લાંબુ લીસ્ટ ને ડીંગોલું.]

જમારૂં—દાદાર તારી મદદ ? મારો અજીજ નાદર છ મહીનાની હવાખાવા જેલની જાત્રાએ ગયો એટલે સેવકનું ટકુ કાઢ રીતે ચાલવું જોઈએ, તે થકી આય નવો સોંગ લેવો પડ્યોછ. એથી તો તરેહવાર ધરમખાતાની ડીપ ઉપજવી ધરમી સકરમીઓને વેતરતો ફરંછ. કાઢ અહીં છે કે બા ? (આસપાસ જોઈ) આય બંગલામાં વસતો શેડીયો એવો તો ગળ્પરને ભોલો છે કે તેને સહેજમાં નીચવવો બચાંની રમત જેવું છે. (ન્યુજપેપર ઉપાડી તપાસે છે) કાઢ આવે ત્યાં સુધીમાં મારી આજની કમાઈ કારસાજનો હીસાબ કરીને નુસતો વાંચુ ? (નોટ તથા રૂપીયા કાઢી) રૂપીયા ૧૫) મેહેરનાશજીએ, રૂપીયા ૫) રતનજી રમકડાંએ, મીઠા ધનજી ધાનદારે રૂ. ૧) એ મુજબ રૂપીયા ૨૧) આજે તો વેતરી ચુકાઈ.

[પીડી ફેરવી ન્યૂજ પેપર વાંચવા ખુરસીપર બેસે છે, નજર જામકડીમાં ફેરીયાના સામાન સાથે દાખલ થાય છે.]

નજર—આય તેજ બંગલો છે, જ્યાં પેલા ભત્રા ગ્રહસ્થે પુતલીખાઈને લાવી રાખીછ. પુતલીખાઈ મળી જાય તો કેવું સારું ? તેવજુ મારેથી થજુ નારાજ થયાંછ. મેં તેમનાં સુખ ખાતરજ નાદીરને પોલીસને હવાલે કીધા. મારો એમાં વાંક હતો, પણ તે કાણનાં સુખ ખાતર ?

પુતલી—(દાખલ થતાં ઝાળખી) કાણ નજર ?

નજર—પુતલીખાઈ મારીપર ગુસ્સે કાંય થાઓછ ? મેં તમારા સુખને ખાતર એમ કીધુંતું, મને માફ નહિ કરસો ? (પુતલી ગુસ્સાથી પીઠ ફેરવે છે) તમને તમારો ભુંડો ધણી મારફાડ કરી દુઃખ આપતો હતો, ત્યારે તમેજ પીલુને પાસામાં દાખતાં બોલ્યા કે “મારા બેટા હવે આપરા સારું મોત શિવાય કોઈ રસ્તો બાકી નથી રહ્યો, તેથી મેં બીજો રસ્તો જોયો. એવા ભુંડાનીસાથે વસી તમે દુખથી ખુરે ફેજે મરો તે કરતાં ભુંડાને ભુંડાઈને ફેજે પોંદ્યાડવા મેં તેને પકડાવ્યો; મને માફ કરો.

પુતલી—નજર તું તારી નાદાન અફત મુજબ ચાલ્યો, તેથી તે મને આય કલંક લગાડ્યો, જેની ખુદાની મરજી.

નજર—ખાઈ હવે તમે અત્રે સુખી તો હસો ?

પુતલી--હું સુખી છેઉં પુછેછ ? નજર મને જોઈએ તે કરતાં અંહી ઘણું સુખ ને મનને શાંતિ છે.

નજર--બાપ નહાનો બુચો પીલુ કહાં છે ?

પુતલી--પીલુને તો આય બલાં દોકાએ ચારફનેજમાં કેલવણી આપવા રાખીયોછ.

નજર--ખુદા તમુને સદા એવા હસતાં સુખી રાખે. પન બુચો હું તમુને ધભરાવવા નથી ચાહતો, પણ મેં અંહી આસપાસ પેલા બદમાશ જમારપને બટકતો જોયોછ.

પુતલી--(ધબરધ) તેં જમારપને જોયો ? (જમારપ ચોકે છે, તેમનીપર નજર રાખવા પેપરના વચમાંથી આંધર પાડી અંદરથી જોય છે.)

નજર--એ અંહી શામાટે બટકેછ તેની મને ખબર નથી, પણ એની મતલબ સારી નહિજ હોસે. આય બદમાસથી સંભાળવું જોઈએ.

પુતલી--હું તો ખુદાપર સખર રાખી બેઠીછ, પછી તો મારાં કિસમત !

નજર--સાહેબજી બાપ. (બન્ને બે તરફ જાય છે.)

જમારપ--કોઈ સામેથી આવતું જણાયછ.

[જમારપ ફરી પેપર વાંચવા માંડે છે. શીયાણ, નાજાં ને નાદર દાખલ થાય છે. નાદીર સારા પોશાકમાં છે.]

શીયાવક્ષ--‘ કમ એ લોંગ ’ નાદીરશા. મારા બાવા સાથે તમુને ઇન્ડોડયૂસ કરવાની મારી ફરજ છે.

નાદીર--મીં બેહેરામશાહને મળવા હું નિહાયત ખુશી થવસ.

જમારપ--(બાબુ) મારો દોસ્ત નાદીર છુટ્ટો ? ચાલ મારા બાપ--ત્યારે બેડોપાર !

નાદીર--મને આવા ડ્રેસ સાથે મલવા માટે આવવા ગમતું નથી.

શીયાવક્ષ--મારા દરેક બલા દોસ્તને આય ઘેરમાં સદા આવકાર મળે છે, અને તમે તો મારી જીંદગી બચાવી મારીપર આભાર કીધોછ.

નાદીર—એમાં તે મેં શું વાધ માર્યો ? તમે આગળ પાછળ જોયા વગર નભરવશ ચાલતા હતા, ત્યારે મેં માત્ર મોટરની અડફટમાંથી બચાવવા તમને હાથ આપી ધસડી બાજુ કીધાં એટલું જ ની ?

નાનાં—નાદીરશા જો તમેએ તમારા જીવને જોખમે એવણુને બચાવ્યા નહિ હોતે તો મદદનું હમણું શું ને શું થઈ જતે !

[પાછળથી જમારપ નાદીરનો ડગલો ખેંચી ધસારો કરે છે.]

નાદીર—(સ્વગત) જમારપ તું કે ? બાઈ જૉવ !.

શીયાવક્ષ—તમે અમારી સાથે ચાલો.

નાદીર—એક મિનિટમાં આઉં છ. મને કદાચ વધારે વખત તમારી સાથે રોકાવું પડશે તેથી હું કોઈ માણસ પાસે મારા હોટેલમાં મેસેજ મોકલવાની ગોઠવણ કરી આય આઉં છ.

શીયાવક્ષ—ધણું સારું ચાલ નાનાં તેટલાં તારા કાકાજીને જઈ મલતે (જાય છે.)

નાદીર—જમારપ તું જેસી અંહી શું માયું ફોડેછ ?

જમારપ—પણ જેલથી તું ક્યારે છુટયો ? અરે ભુલ્યો, હું એમ પૂછતો હતો કે તમે હવા ખાધને ક્યારે આયા ?

નાદીર—થોડા દિવસ થયાં, સારી ચાલ ચલણ, લાયકીને લીધે સેવકતો જંલદીજ છુટા થયાછ. તેમાં નસીબે એવું જોર કીધું કે આય શિયાવક્ષ ને તેની “ બિગ્રોડેથ વાઈફ ” નાનાં સાથે ધાડી દોસ્તી બંધાઈછ. બીલુ તદ્દન સધ્ધર છે, ને એ પોરી પણ ધણી ફાંકડી છે, તેમ આય પોરીયો તદ્દન ગાવદી મુવાછ.

[દાદી પાછો દાખલ થાય છે, નાદીરને જોઈ અજબ થાય છે.]

નાદીર—કોણ દાદી ? તું અહીં કહાંથી ?

દાદી—પણ હું પુછું તું અહીં કહાંથી ? ને સાથે લાગો જમારપ શું ડોહવી મરેછ ?

[જમારપને દાદી એકમેકના ઉંચા દ્રેસ અજબ-બીથી સામ સામા જોઈ તપાસે છે.]

જમારપ—મારા દીકરા એતો ખુદાનીજ કરમ બક્ષેસ છે, કે જ્યારે જોઈએ ત્યારે આપરી ત્રગડી કોઈ ને કોઈ અંજોમથી સાથેજ

યવાની. હું મારી નેકનામીના કામે અત્રે આયો તેટલાં નાદીર પણ જોલથી છુટી ચેહેલ મેહેલ કરવા અત્રે હાજર થયો, ને સાથે તું જૂત મામા પણ પુટી નીકસ્યો.

હાદી--હું તો એ બેહેરામશાની ઝાંરીસમાં કલાક' તરીકે જોડાયલો છું.

નાદીર--ને હું એ બેહેરામશાના બેટાને મારી જાલની તાલથી હાથ કરવા પેધા પડ્યોછ ?

જામારુપ--તારી જાલ ને તાલ હવે હવામાં પીધળી જસે.

નાદીર--કેમ વાર ?

જામારુપ--હું તો તારી પુતલીની બાબતમાં એક ઘણી ખરાબ ખબર કેહનાર છેઉં.

નાદીર--શું પુતલી ગરી ગેજછ ?

જામારુપ--નહી, એ તારી ઘેર સોજાઈતી તો અત્રે આય લોકો સાથે વસેછ.

નાદીર--મુવો છુટો ! એ મુંઝતો મારું કાધું કારવેલું સધળું ધૂળ મેલવસે.

જામારુપ--તું આય પુતલીને અત્રે રેહવાજ નાં દેતો, કાઠ રસ્તે ખરતી કર.

નાદીર--(વિચાર કરી) જો હું કેહું તેમ ચાલ, હવે તો મને કદાચ તારી જરૂર પડસે તું અહીંજ કેથે જામતો રેહેજે.

જામારુપ--હું સમજ્યો.

નાદીર--હું આય બાબતનો એકદમ જશ્દી છેડો લાવસ, એ પુતલીને પેહેલાં ઘેરમાંથી દૂર કરસ, મારાં દરેક ધારેલાં કામમાં એ એક અવડ નડતળ સમાન હવે થઈ પડેછ.

જામારુપ--મારા ગુરૂ તું કહાં જોછો બાંગડ છે ? પવન જોઈ પીઠ આપવામાં તારા જોવો કાલુ બહાદર છે ?

ગાયન.

ત્રણે--પંચી રમતાં છપચે તદન, ગણીએ નહિં શરમાં શરમ ?

નાદીર--સુખમાં.

જામારુપ--ફરીએ.

હાદી--રેહેસી કંઠકનાં.--

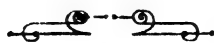
જામારપ—(દાદીને ધખો મારી) તું જુખી પુરો, ચીકનો ખડો;
નાદીર—નાખી જલ, કરશું તાલ.

દાદી—ફસીયા તો થશું કંગાલ.

નાદીર—મુજની હાર કદી ન થાય, હાથે ધણું થયા સપાટ
ખીલૂઓ !

દાદી { કર શીતાળ પી શરાળ,
જામારપ { થશે ત્યારે કંઈ કામ નવા.

[જામારપ ગજવામાંથી દારની ફલાસ્ક કાઢી પીએ
છે. દાદી જુટવી નાદીર સાથે બંગલામાં જાય છે.
જામારપ ડીંગોલું ફેરવતો ખીજી ગમ જાય છે.]

અંક ૨ જો—પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—બેહુરામશાનાં મકાનનો એક આદીશાન ભાગ.

[નાજાં દાખલ થાય છે. પુતલી બધું ઠીકઠાક કર-
વામાં રોકાયેલી જણાય છે.]

નાજાં—(સીડીપરથી ઉતરી આવતાં) પુતલી ! પુતલી !

પુતલી—શું કેહેવોછ નાજાં માય ?

નાજાં—તારામાટે હું ખુશીની ખખર લાવીછ. આજે તારો
દીકરો પીલુ તુને મળવા આવસે.

પુતલી—મારો દીકરો આવવાનો છે ? નાજાંમાએ હું તમારા
કાકાજી તેમજ તમારી કેટલી આભારી છેઉં ?

[પીલુ હાઇકલાસ ટ્રેસમાં દોડતો દાખલ થઈ
માયને વળગી પડે છે.]

પીલુ—મમાં ! મમા !

પુતલી—(હરખથી હાથમાં ઉઠાવી) પીલુ મારા દીકરા ? મારા
કલેજાં ? તુને સુખી જોઈ મને કેવું સુખ થાયછ તે ખુદા જાણેછ ?
(કીસ લઈ) મારા બેટા તું સારીકાંતી તો છેતી ?

પીલુ—ધણીજ સારીકાની મમા ? હવે તો હું ડાહ્યો દીકરો થયોછ ને.

નાનું—પુતલાં તું તારા દીકરાસાથે હવે પેટ ભરીને વાતચીત કરી લેજે.

[નાનું અંદર જાય છે પુતલી પીલુને ખોલામાં બેસાડે છે.]

પુતલી—પીલુ મારા બેટા આય ભણા અને માયાળુ લોકો માટે તું ખુદાપાસે હમેશાં દુવા તનદરોસ્તી માગતો રહેજે. આપુને આય મળેલું સુખ એમનેજ આભારી છે. (પાછલી યાદથી રડી પડે છે.)

પીલુ—મમા તમે કાંય રડોછ ?

પુતલી—ખુદા જીને મને શું થાયછ ? (પીલુને પેટમાં દાખે છે) આજે મને ધણી બેચેની ઉપજેછ. (સ્વગત) ખુદાએ આય ભલાં લોકના આસરામાં રાખી અમુને જે સુખ આપ્યુંછ તે રખે કોઇ પાછું છીનવી દુઃખની મારમાં નાખે એવો મને કંઈ ધસકો પડેછ.

પીલુ—મમા હવે તમે શીકર ના કરો, હું સ્કુલમાં ભણીને ધણો ડાહ્યો થઇ તમુને ઘણું સુખ આપસ.

પુતલી—ઓ હારે મરું મારા દીકરા, તું સદા ભણો નીવડસે મરું. ખુદા મારા દીકરાની એ વાણી સ-વાણી થાય ? [હાથ જોડે છે ને બન્ને અંદર જાય છે, બહારથી બેહેરામશાહ સાથે શીયાલક્ષ, નાદીર ને દાદીબા આવતા નજરે પડે છે.]

બેહેરામશાહ—મીઠ નાદીરશા તમુને જોઇ હું ધણો ખુશી છેઉં આય મારું ઘેર તમારુંજ સમજી રહેશે.

શીયાલક્ષ—બાવાજી મને જયારથી મીઠ નાદીરશા સાથે દોસ્તી પડીછ ત્યારથી મને એવણીની કંપનીમાં ઘણું સોહવાયુંછ અને મારી નાનું તો એવણુ ઉપર દીવાનીજ થઇછ.

બેહેરામશાહ—એવણુની તેવી લાયકા હોવી જોઇએ. (નાદીરને) તમુને ખબર તો હોસે ? મારા બેટા સાથે આય મારી ભત્રીજી નાનુંનાં હવે જલદી લગન થનાર છે.

નાદીર—શીયાલક્ષનાં આવાં ખુશ કિસમત માટે હું ધણો અદેખો છેઉં.

નાજનું—(દાખલ થઈ) કાકાજી તમે બધાં ઓળખાન પીછાન કરી પરવારી ગયાં કે ?

નાદીર—મીસ નાજનું માએ, અમે કેવાંક પુરાણા દોસ્તો હોઈએ તેમ હવે એકમેક સાથે હળીમળી ગીયાંછ.

નાજનું—કાકાજી આપરી પુતલીનો દીકરો પીલુ આજે સ્કુલમાંથી રમ્મપર આવવાથી તે ઘણીજ હરખાઈ ગેઈછ.

નાદીર—(દોંગથી) એ પુતલી કાણુ ?

બેહેરામશા—એ છોકરીને અમારે ત્યાં કારભારણુ તરીકે થોડા માસ થયાં નોકરીએ રાખીછ.

નાજનું—કાકાજી પુતલી કંઈ ચાકરડી જેવી નથીજે ?

બેહેરામશા—ગમે તેમ હોય પણ પુતલી માટે સાઈંજ થયુંછ એ બાઈ બતંગ હાલતમાં રખડતી હોવાથી મે તેના અને તેના બચ્ચાંપર દયા લાવી મારે ત્યાં રાખીછ.

નાદીર—એમ છે કે ? ત્યારે તો આવી બતંગ હાલતમાં રખડતી છોકરીની ચાલચલણુ કંઈક શકભરી હોવી જોઈએ.

બેહેરામશા—તેણીની ચાલચલણુની મે પુરતી ખાતરી કરીનેજ મદદ આપીછ.

નાજનું—એ તો એક સારા ખાનદાનમાં ઉધરેલી છોકરી ભુંડા બદમાસ ઘણીને પડે પડવાથી આવી કંગાજ હાલતે પુગીછ. નહિ તો તે કંઈ અમારે ત્યાં કદીપણુ નોકરીએ નહિ રહેતે.

દાદી—(બાજુ) પણ મારા આય વીટીપરનાં નંગને મનસે તો પુતલી તો બલાજ હતીનો ?

નાદીર—ત્યારે તો આવી નમુનેદાર છોકરીને જોવા હું ધણો ખુશી થવસ.

[બધા વાતમાં પડે છે. નાદીર બેહેરામશાને દાદી વાત કરે છે. નાજનું ચંગ વગડતાં પુતલી દાખલ થાય છે.]

પુતલી—નાજનું માએ તમે મને તેડીછ ? (નાદીર બારી નજરે જોયછ. દાદી આંખ મારે છે.)

નાજનું—હા પુતલાં. મારી ભરવાની આસકીટ જરા લેતી આવ, ને તેં મારી અધુરી કોર ભરીને પુરી કીવી હોય તો બતાવવા લેતી આવ.

પુતલી—વારંજી. (પુતલી નીચી નજરે આવી નીચી નજરે ચાલી જાય છે.)

બેહેરામશા—દાદીયા, મે સાંભળીયું છ તમે લગન કરવાનાં છેવ ?

દાદી—હાહ. થોડા વખતમાં ડલ્લાવાલું સાચરું મલવાની આશા છે.

બેહેરામશા—એમ કે ? ત્યારે તો તમે બૈરીને વેચાઈ તેના પૈસે ત્વંગર થવા માંગો છ કે ?

દાદી—કામળી સુરતે પૈસાવાલું થવું એ મારો ' મોટો ' છે, અને મારા જની દોસ્ત નાદીર પણ મારીજ ખુરના છે. પણ નસીબનાં તદ્દન સાચુ સુકાલીયા છે.

નાદીર—દાદી હવે ઘણું થયું.

[નાદીર દાદીને દાખે છે. પુતલી બાસ્કીટને કોર લાવે છે.]

પુતલી—નાજાંમાએ આપ તમારી બાસ્કીટ ને કોર.

[ખતલાવવા જતાં નાદીરપર નજર પડે છે ચોકે છે, કે જેથી કોર આખી હાથમાંથી સરી પડે છે.]

પુતલી—(ધબરઈ બાજુ) મારા ખુદા ! એ તો નાદીરશા ?

નાજાં—પુતલી શું છે ધબરાયછ કાંય ?

પુતલી—કંઈ નથી બાપ. હૂં હૂં હૂં (કોર ઉપાડી ધડી કરવા મંડી જાય છે.)

નાદીર—(થડેપણે) આપજ તમારાં નમુનેદાર કારભારન કે ?

શીયાવક્ષ—કેમ તમે જોઈ રાજી થયાં ?

નાદીર—એને જોઈ હું ધણોજ ખુશી થયોછ. એવણને મેં લાંબા વખતપર એના બાપનીસાથે વસતી એક ગામડામાં જોઈતી.

પુતલી—(ધબરઈ મનસે) મારા બાવા સાથે ?

નાદીર—કેમ દાદીયા ! પેલો ખુબ્બેર્ગ ગામડીઓ, જમાસજીયા આપ છોકરીપર કેટલો બધો મરી શીટતો હતો, પણ નસીબ તેના.

દાદી—હારે યાર. હુતો તેનો બાપીકા પ્યાર જોઈ દંગજ થઈ જતો તો.

પુતલી—(સ્વગત) ખુદા મને બચાવજે. આપ ઘેરમાં એવણ કેણુ જણે શા માટે દાખલ થયા હોસે ? (જાય છે.)

બેહરામશા—નાદીરશા, અમુને ખુદાસાથી ખંખારીને કેહવો તો સારું આય છોકરીને તમે ઝાળખોછ કે ?

નાદીર—ગયા દશ વર્ષપર જ્યારે હું શેકાર કરવા મારા દોરત તેનું નામ શું બે ? (યાદ કરવાનાં ઢોંગ કરે છે.)

દાદી—(યાદ આપતાં) નવાબ નફ્ટ જંગ સાથેની ?

નાદીર—હા હા નફ્ટ જંગ સાથે ફરતો હતો, ત્યારે બેચાર વખત આય છોકરીને તેના બુદા બાપ સાથે મેં બેઠતી. તે વખતે તો આય છોકરી ધણીજ દેખાવલી ને ગામડામાં ચલકતી ચાંદન તરીકે ઝાળખાતી હતી. એમના ખાનદાનમાં ઝોધ ઉતરતું એક ઘેલાપણું હતું, અને તેની ભોગ આય છોકરી પણ થએલી જણાયછ.

બેહરામશા—(ચોંકીને) એ શું કેહવોછ્યા ?

નાદીર—માએ તરફના ખાનદાનથીજ તે ઉતરતું આયુંછ એમ બોલાતું તું. હવે લંબાણુ વાતમાં કંઈ સાર નથી, પણ પેલા ગરીબ બુદા બાપનું દૈયું બાંજ આય છોકરી ધણા વખતની ચાલી ગએલી છે એમ બોલાતું હતું.

નાજાં--હું એ વાત કદી માની શકતી નથી.

બેહરામશા—પણ એ છોકરી કેહછ કે તેના સગાં વહાલાં કોઈ હમઆતજ નથી. ફક્ત પોતાનાં ભુડાં ધણી વીશેની ખબર આપવા ના પાડેછ.

નાદીર--હોય શું કે બોલે ? કેમ દાદીયા ખરુંની ?

દાદી—હારે હા એમાં શકબી શું ? (બાળુ) મારો વહાલો બડો મવાલીનો મવાલી છે.

બેહરામશા--ફક્ત એના બદમાશ ધણીની સખત સતાવણી અને નીરદયતાને લીધે એ મારો આસરો માંજતી આવી, તેથી મેં રાખી, બાકી એવી રખડતીને હું મારા 'ફેમીત્રીહાઉસ'માં કદીખી નહિ રાખું.

નાદીર--હવે એ વાત બુલી જવ. મારું માનોતો આવી નિરાધાર બેચાર ઉપર સખતછથી ના વરતતા.

દાદી--(બાળુ) શું દયાનો બંડાર મુવોછ ?

શીયાવક્ષ—એ વાત જવા દેવ, આપરે જરા બગીચામાં ફરી ફરી બીજી કોઈ વાતચીત કરશું (જાય છે.)

નાદીર—મીસ નાજનાંમાએ તમે આવસોની ?

નાજનાં—હું કાકાજી સાથે વાત કરીને આય આઉં છ.

નાદીર—(બાજુ લઈ જઈ) દાદી જે બહાર જઈ પેલો જમારપ કેથે ફરતો હોસે તો તેને મારે નામે જઈ કેહ કે તારી દીકરી-ને અહીંથી એકદમ ઉપાડી જવાની તાલ કર, સમજ્યો ?

દાદી—યાને પુતલીને જમારપ સાથે સુકાલીયાની દીકરી ઠોકી બેસાડવીજ એમની ?

નાદીર—હા હા (બન્ને જાય છે.)

નાજનાં—કાકાજી તમે પુતલી ઉપર ગુસ્સે તો નથી થયાની ?

બેહેરામશા—ગુસ્સે નથી થયો દીકરી, પન મને આવી ચાલતી છોકરી આપરા ઘેરમાં રહે તે પસંદ નથી. પોતાના બુદ્ધિ આપને માટે એ આપરી પાસે એક સુખન પણ બોલી નથી.

નાજનાં—આપરે સમજાવી પડાવી પુછસું તો તે જરૂર આપુને ખરું કેહેસે હવે કાકાજી આપરે પન ફરવા જઈએ.

[બન્ને જાય છે. પુતલી ધભરાતી ઠેડાવ ભરી રીતે આસપાસ ભેટી દાખલ થાય છે]

પુતલી—હવે તો મને એની સાથે મતી ખુલાસો કરવો જોઈએ. નહીં તો જોણે મારો સંસાર અસુખી કીધો તે ધણી મને અહીં કદી સુખે દુકડો ખાવા પણ દેશે નહિં. (સામે જોઈ) એ અહીંજ આવેજ. એમની મતલબ શું છે તે હવે હું જાણી શકસ. (નાદીર દાખલ થાય છે.)

નાદીર—પુતલાં મને ફરી કદી જીવતો જોશે નહીં એમ તેં ધાર્યું હતું કે ? જે હવે મારું માને તો તું આય ઘેરમાંથી જઈ દાખલ થાતી પકડ.

પુતલી—આય ઘેર કાંય છોડી જઈ ? એ કદી નહિ બનશે.

નાદીર—સીધી સીધી આખર ધજજતમાં આય ઘેર છોડી જસે તો સારું નહિં તો મારી સાથે કામ છે તે જાણેજ ની ?

પુતલી—નાદરશા હું આય મારાં ને મારાં બચ્ચાંની રોજ રજકનું ઘેર કદી મરતાં છોડવાની નથી.

નાદીર—(દિલપર ધસી જઇ) હું કેહુંછ તેમ ચાલ, નહિ તો ટોટો બચડી નાખસ.

પુતલી—નાદીર તેં તો આજે દસ દસ વરસ થયાં મને બધી રીતે દુખી કરી કંગાલ બનાવીછ. આ બલાં લોકોની દયાથી હું તેમની નોકરી મેળવી મારા બચ્ચાંને કોઈ રીતે લણાવી ગણાવી તેનું બવિષ સુધારવા અહાં વહીતરું કરુંછ, તેમાં હું મારું બેહેસ્તનું સુખ સમજુંછ, એવા બલા લોકના આસરામાંથી મને ના રવડાવ. મારા ખાતર નહિં તો તારા બચ્ચાંને ખાતર દયાકર.

નાદીર—આય તારા ઓરત ચરિતરની અસર મારીપર સેહેજળી થનાર નથી. અને આવું હાથ આવેલું સધર બીલુ હું તારી નડતળથી ખોમ્બ બેસવા કરતાં તુને દુર કરવામાંજ સલામતી જોઈંછ.

પુતલી—તમે તમારી બદમાશીથી મને દુખી કીધીછ, તેમ કંઈકાને કંગાલ બનાવ્યાંછ અને હવે રહી રહીને આય બલાં લોકોને ઘેરી તમારી જુરી મતલબ સાંધવા માંગોછ? તેમાં હું કદી ફાવવા દેવાંની નથી.

નાદીર—(કરડાછથી) તેથીજ હું તુને અત્રેથી અફેદફે કરવા માંગુછ, નહિ તો મારાં આંગલાં તારું ગળું ચપટાવતાં હવે તો કદી આગળ પાછળ જોશે નહિ.

[આંગલાં ગળાંપર દાખવા ધસે છે, પુતલી બચાવ કરે છે, તેટલાં દાદી, શીયાવક્ષ, નાન, બેહેરામશા દાખલ થાય છે.]

શીયાવક્ષ—ઓહો નાદીરશાહ ! તમે તમારી જુની જાળખાણ પીછાન તાજ કીધી કે ?

નાદર—હું પુતલીબધ સાથે સેહેજ વાત કરતો તો, કે કોઇથી સુરતે હવે એ ગઇ ગુજરી જુલી જઇ પોતાના જુઠા બાપની મારી આહવા કંઈક કાગળ લખી ફરી પોતાને ઘેરેબારે જઇ ઘેરીતી બારીતી થાય તો સારું.

પુતલી—મારા બાપ આય દુનિયામાં હેયાતજ નથી. એવણુ જે બોલેછ તે તદ્દન જુઠું છે.

[અંદરથી જમારપનો અવાજ આવે છે.]

જમારપ—અરે હું પુતલીનો બાપ જીવતો જગતો છેઉં, મને મારી દીકરીને કાઠ મેળવી આપો ? (જમારપ દાખલ થતાં બેહેરામશાને પોતાનો કાર્ડ આપવા હાથ લાંબો કરતો આવે છે. પુતલી આ નવી બાજીથી હેબતી જાય છે.) આય મારો વિઝીટીંગ કાર્ડ (બાજી એ આંખ મારે છે) અરે મારા બાપ મારી જુંડી પણ બહી બેટીની શોધમાં ધકેલાં ખાતાં ખાતાં મારા આય હાલ અવતાર થયાં, ત્યારે તમારા ઘેરનો પત્તો લાગો, ત્યારેજ મેં જાણ્યું કે અહીંજ તે છે (દાદીને બાજીમાં કાણી મારી) જોતો જ, જોતો જ, મારી સીફત જોતો જ.

નાદીર—જમારજીઆવા, એ તમારી સપુત બેટી આય રહી.

જમારપ—(બન્ને હાથો પોહળા કરી ભેટવા ધસેછ) આ મારી દીકરી પુતલાં આ હું તુને જોયા વગર કેવો ઘેસો દીવાનો થયો તો જો.

પુતલી—(દૂરથી હાથ કરી લાંબો રાખે છે) મને ના અડકતા, મારાથી દૂર ઉભા રહેજો. (બધા તરફ કરી) નાજાંમાય આય શખ્સને સારી પેઠે જોળખુંછ ? બુરામાં બુરં કામ કરવામાં આય સહુથી બદમાશ છે. મને તમારા ઘેરમાંથી સદાબરી દૂર કરવા આય ‘પલોટ’ રચાયોછ, હું તદ્દન નિરદોશ છેઉં. શેઠ હું તમારી દયાપર છેઉં.

નાદીર—અમારા જેવા ગ્રહસ્થ માણસ કદીપણ તુંબડાં અથડાવી કાઢને લડાવી મારતા નથી એ જાણવું જોઈએ.

બેહેરામશા—પુતલાં એ શું ખરં છે ? તેં તારા બાપની હસ્તી છુપાવી શું મને નથી છેતર્યો ?

નાજાં—(દિલસોજીથી પટાવી) પુતલાં ખરં બોલ ?

પુતલી—તમે મારું માનતા નથી ? તમે આય તુરંજમાંથી છુટી આવેલા બદમાશોતું જુઠાણું ખરં માનોછ ? જો હું પુરવાર કરવા આહું તો મારીપાસે ધની સાબેતી બાકી છે.

બેહરામશા—તારું હું શું માતું ? તેં હમુને ઠગીયાછ એ ખરું; તારા જેવી છોકરીને મારા ફેમીલી હાઉસમાં હું વધુવાર નેહ શકીસ નહિં.

નાજી—કાકાજી એમ ના બોલો. એનાં બોલવાપરથી તેમ બેહરામશા પુતલી નિરદોશ લાગેછ. એને હું જવા નહિ દેવસ.

બેહરામશા—દીકરા તું મુગી બેસ. આપરા જેવાએને ઇજતુંજ હું કરુંછ.

શીયાવક્ષ—બાવાજી મારું માનસો ?

બેહરામશા—તમે બધાં મુગા બેસો ? પુતલાં મારાથી બનશે તેટલી તુને મદદ કરસ, પણ તુંને મારું ઘેર છોડવું પડશે, તેમ હું આય ગ્રહસ્થાને અરજ કરુંછ કે તેઓએ પણ અત્રેથી ચાલી જવું.

પુતલી—વારું શેઠ, પણ મારા બચ્ચાં ખાતર તો દયા કરો ? (વિચાર કરી મક્કમ ઠેડાવપર આવે છે.) જવા દેવો ? હું મારી આગલી કંગાલીયતમાંથી રખડતી રઝડતી જે અતરે આવી સુખમાં વસી હતી, ત્યાંથી હવે ફરી મારી આગલી કંગાલીયતમાં જઈ પડી મારું ને મારાં બચ્ચાનું સિતી સાંધીને પેટ ભરસ. તમે સખલાં મારી સામે થયાંછ ! ખુદા પણ મને લુટી બેઠોછ ? પણ કોઈ દિવસે શેઠ તમારી ખાતરી થસે કે પુતલીએ તમે લોકને કોઈ પણ દિવસે પોતાના ખિયાત્ર, બોલ યા કામથી કદી ઠગી નહોતી ?

નાજી—પુતલી તું ના જતી; કાકાજી હું એનું સખળું માતુંછ, એ જે બોલેછ તે તદન નિર્દોશતાથી બોલેછ ? એના બોલવામાં જરાબી ઠગાઈ નથી.

નાદીર—નાજીમાએ, એની બનાવરી વાત ને કાકાલુદી અસ્તિતરથી તમે અંબાઈ ગએલા લાગેછ, એ તદન જુઠી છે.

નાજી—તમારા કરતાં એના બોલવામાં મને સમ્યાઈ જણાયેછ.

નાદીર—બેહરામશા શેઠ એક જન્ટલમેન તરીકે હું તમુને ખાતરી આપુંછ કે—

બેહરામશા—ચૂપ બેસો ? પુતલાં મને તારી ને નાદીરશાની વાતમાં કંઈ ભેદ લાગેછ. તું આય શખ્સને મળી તે આગમજ એ કાણ કુતો તે તું જણેછ ?

પુતલી—તમે મારું માનતા નથી. પણ મારા નિરદોશ અચ્ચાની જાનીથી બોલવા દેવો? તે તો માનસો? (અંદર જોઈ) દીકરા પીલા—પીલાં.

પીલું—(દોડી આવી) મમા મમા શું કેહેવોછે?

પુતલી—(પાસામાં લઈ) મારા કલેજાં. અરૂં બોલ એવણુ (નાદરને બતાવી) કેણુ છે?

પીલું—(આંગલી બતાવી) એવણુ મારા બાવા થય?

નાદીર—(નાસીપાસ થતાં) એ નાપાક દુકતો વચમાં કહાંથી નડ્યો?

[પીલું માયના પાસામાં બરાબ ડરથી નાદર ગમ જોય છે. નાદીર, જમારપ, દાદી બાજીમાં હારતાં ચીરડાય છે. બેહેરામશાહ સર્વેને બહારનો રસ્તો બતલાવે છે.]

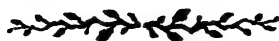
(ટેબલો)

અંક ૨ જો સમાપ્ત.

અંક ૩ ને-પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ-કરોંડ મારકીટ પાસના રસ્તાનો દેખાવ.

[બેજન અપ દુ ડેટ ટ્રેસમાં ફરતો જણાય છે]

બેજન—આ ગુલબર મુંબઈ શહેરમાં બધેબધે ફરી વલીયો. મસ મોટી ધાસની ગંજીમાં સોયની કાની હું અંહીતહીં ડગમગતો ફરુંછ, પણ ફક્ત એકજ વખત ને મારી ચાહેલી પુતલીનો એહેરો નેવા મલે તો મારો આય વખતને ફેરો સફલ થયલો ગણી ખુશહાલ જીગરે પાછો ગામ ફરતે. હવે તો તે મોટે ઘેરે પદણી મોટાંબાઈ લોગ થઈ ગયાં હોસે ? પણ હું તો જનમથીજ બદનસીબ પેદા પડીયોછ (ફરી થોભી વિચાર કરતાં) અગાઉ જે બળતા પ્યારથી પુતલીને ચાહતો હતો તેટલાજ વહાલથી આજે તેના નામને ચાહી, તેનીજ યાદમાં બટકતો ફરુંછ. ખુદા મને માફ કરે ! પણ હું શું કરું ? મારા મનપર મને કાબુ નથી ! તે બીજાની પરણેતર થઈછ ? ત્યાં તે સુખી હોસે, અને હું પ્યારથી તેનો ખ્યાલ કરુંછ ? નહિ નહિ મને આવો ખ્યાલ પણ કરવો ઘટતો નથી.

[જમારપ લપકાદાર ટ્રેસમાં દાખલ થાય છે.]

જમારપ—(જોઈ) એ કોણ બેજનજી બા કે ? હું ભૂલતો નથી ફરતો ? (ધારી ધારીને તપાસે છે) એજ ને બેજન હોય તો મારે હાથ સારો શેકાર આવેલો કેહવાય. (જાહેર) મારા મેહેરબાન શેઠ ?

બેજન—કેમ સાહેબ શું કેહવોછ ? હું તમને બીજાકુલ પીછાનતો નથી.

જમારપ—મને તમે નથી પીછાનતા ? ક્યાંથી ઓળખો બા ? ગામ છોડવાને દસ વરસ થઈ ગીયાં, હું તમારો ગામ પડોસી જમારપ જંબુસરીયો.

બેજન—કોણ જમારપ ? (શેઠહેડ નેશથી કરી ખુમ પડાવે છે) હો હો હો યાર તમે તો કોઈ મોટાં ભોંક થઈ ગયેલા લાગોછ ?

જામારુપ—(ડોલ ધાલી) માણસ જનમ્યા પછી છવે ત્યાં સુધી તેને જેમ દરજ્જે બદરજ્જે જીવાની અને ધડપણુ આવે, તેમ તેમ તેની હાલત પણ બદલાતી જાયછ. તેમ સેવક હાલમાં તો આય (કાર્ડ આપતાં) દરજ્જેનાં નામથીન મુંબઇમાં મશ્હૂર વિદ્વાન ગણાયછ.

બેજન—(વાંચે છે) જામાસજી જમશેદજી જંબુસરીયા E. J. C. S. એટલે બા ?

જામારુપ—યાને ધરાનીયાન જરથોસ્તી કોનફરન્સ સમાચાર એડીટર ! સમજ્યા ?

બેજન—અરે વાહ ત્યારે તો તમે ધણાં આગેવાન લોકોની સંક્રમાં દાખલ થએલા દેખું.

જામારુપ—હાલમાં આપણાં હૃદયમાં જરથોસ્તી શીરદારનું જનરેશન આગલા યાને મૈયત વડવાઓ ધણા ધણા ઓડાણી ભોટમામા હિતા, તેથી તેમની હાલની હૈયાત જનરેશનને કેળવીને લાહેર કરવાં, યાને તેમના આપદાના આચાર વિચારને દફન કરી હાલનાં સુધારાનું કફન તેમની હાલતપર ઓઢાડવાનું મારું કામ છે.

બેજન—ઓહોહો ! તમારા વીદવાનોની ભાષા તો બા મારા જેવા ગામડીયો બરાબર સમજી નહિ શકે જો ? છતાં તમારાં આય સોજજાં કપડાં જોઈ ધણે ખુશી છેકું, કેમકે તમે સુખી સુખીયારા તો હોસો ?

જામારુપ—તેમાં શકજ કેવો ? હવે તો બન્દા વેણટેરીયન, દાર્નિશેષક, જરાન કમીટી, ફસસી સાજ મંડળ વગેરે વગેરેનાં આગેવાન મંડળીના મેમબર થવાથી ખાવાની કે પીવાની પણ કુરસદ મલતી નથી.

બેજન—(જોરથી પીક ઠોકી) ધણું સારું, ધણુંજ સારું. છતાં ૧૦ વર્ષ પછી આજે જ્યારે મને મથ્યાછ તો બે ઘોટ મારી સાથે છાંટો પાણી લઈ આગલી પાછલી વાતતો કરીએ ?

જામારુપ—(કમ કમી) દાર ? ચ—ચ—ચ—હવે તો દારનાં નામથીજ સુગ બરાયછ પણ કંઈ નહિ ! તમારા જેવા બલા દોસ્તને ખાતર દુરથી બેસી વાત કરસ. બલે તમે પીજે ને પીવાડજો.

[બન્ને જાય છે. નાદીર શીયાવક્ષ દાખલ થાય છે.]

નાદીર—ચાલ ચાલ શીયાવક્ષ એમ હીચકારો, બાબલોનાથા. ખુદ તારા બાપનું નામ તું ચેક ઉપર લખે તેમાં ખોટું શું થવાનું ?

તે તારો બાપ અને તું તેનો બેટો ! તેણે સહી કીધી કે તે કીધી બધું સરખુંજ.

શીયાવક્ષ—એતો 'શંરજરી' કહેવાય ?

નાદીર—(પટાવતાં) મારા વહાલા દોસ્ત, તું ફેકટમાં ધભરાયછ, એકા તો મારી પાસે સહી કીધેલા મોઝુદ છે, ચાલ ડાહયો થઈને આપી દે બેઠું ?

શીયાવક્ષ—વારું પણ મારી સહી કીધેલી 'ઑન ડીમાન્ડ' ચીઠી કહાં છે ?

નાદીર—જેની તે તો જમારપ પાસે સલામત છે. તું એક આપી દે, હું સહવારે અગીયાર વાગે વટાવી લેવસ, તે આગમજ તારી ચીઠી તુંને મળી જશે, પછી મારું લેણું નહિં ને તારું દેણું નહિ.

શીયાવક્ષ—(એક ૧ ફાડી આપે છે) જો નાદીર મને ઘણી બીક લાગેછ એમાંથી બુરું પરીણામ આવશે.

નાદીર—(હુંટવી લઇ) તું મરદ બનીને બાયલો ના થા. આપ પાસાથી આપરે મજા કરસું. ચાલ હવે જરા બારમાં જઈ બિહસ્કી સોડા પીને આ બધી બિહીક ધસક ભૂલીજ.

શીયાવક્ષ—ભુલી જઈ ? હું ધચ્છુંછ કે મેં પાપમાં પેહેલું પગલું નહિ ભર્યું હશે ? તો આજે મારી આવી હાલત નહી થતે.

[નાદીર સાથે શીયાવક્ષ કચવાતો જાય છે. બેજન હસતો દાખલ થાય છે.]

બેજન—હં, હં, હં, કમળખત ટેમપરન્સ સોસાયટીનો મેમ્બર કેવો ચીકાર થઇ ગીયો ? મારો વહાલો મારી સાથે એક ટમ્બર પીતાં બીજા પાંચ પી ગીયો ને ટેં થઇ લાંબો થઇ પડ્યોછ. ઘણોજ ભુલકણો, મે પચાસની નોટ આપી તો તેની ચેન્જ આપતાં પણ ભુલી ગીયો. અરે એ તો કેહતો તો કે પુતલી હવે મોટાં ઘેરની બાઇ થઇછ. અરે મને જો એ એક વખતે પુતલી સાથે મેળવી આપતે તો એને ૧૦૦ રૂપીયા જરૂર આપતે. (નાદીર દાખલ થાય છે.)

નાદીર—(સ્વગત) આખરે એ પોર્યો મારા કબજામાં સદાખરો ફર્યો ખરો ? હવે તો એને મારા અંગુઠા તળે રાખી બુઢા બેહેરામને એવો નીચવસ કે તે મને મરતાં સુધી યાદ કરસે.

બેજન—વેલ મીં નાદીરશા તમેજની ?

નાદીર—(સ્વગત) પુતલીના આગલો આશક ?

બેજન—કેમ શેઠ મને આળખતા નથી કે ? શેઠહેન્ડ નહિં કરશે ?

નાદીર—તમેજ મીં બેજનજી કે ?

બેજન—હા હુંજ તે બેજન ? કેમ પુતલી કેમ છે ?

નાદીરશા—મારી બેરી માટે પુછોજી કે ? તેવલુ ધણીજ સારી તંદરોસ્તીમાં છે.

બેજન—(હરખથી) તેમને સુખી તનદરોસ્ત સાલિળી હું ધણોજ ખુશી થયોજી. વારં પણ કંઈ છોકરાં છઠ્ઠયાં થયાજી કે ?

નાદીર—ખુદાની બક્ષેસથી એક પુરં વહાલું ફરજંદ છે. મારો વહાલો બેટો હાલમાં ધણીજ ઊંચી કેલવાણી લેછ ! (સ્વગત) ગજવાં વેતરવાની.

બેજન—(ગંગેટાતાં) વારં મીસ્તર જો મને—તમે ધણો અસબ્ય નહિં ગણો. તો પુતલીઆમને એક વખત મલવાની રમ આપશે ?

નાદીર—હું ધણો ધણોજ દલગીરં છેઉં. કેમકે હમણા થોડા ઢાડા થયાં મારાં સગાંઓ સાથે પુતલી કેશમીર તરફ હવા ફેરફાર થકી સેહેલગાહે ગમ્મ.

બેજન—બેટો મારી કમનસીબી કેલવાય ? પણ કોઈ બીજી વખતે મલસું. મારી તરફથી પુતલીને ધણી ધણી દુવા સલામ કેહેજો. તમારી આવી સારી હાલતને લીધે પુતલીને દરેક સુંખ મલતું માની હું ધણોજ ખુશી થયોજી. પણ એક જુના વખાણુનાર દોસ્તની યાદગારી તરીકે તેમના બેટામાટે હું નજીવી નવાજેશ કરુંછ તો તે સ્વિકારી મને આજારી કરસો ? (નોટ આપતાં) આય રૂપીયા ૨૦૦ માંથી તમને ગમે તે ચીજ ખરીદી તમારા તરફથી ભેટ આપતા હોય તેમ જરૂર આપસો. મારી આય નજીવી ભેટથી પુતલાં એક પણ પણ મારી યાદ કરસે તો હું ધણો ખુશી થવસ !

નાદીર—(લેતાં) બેરીકર રહો તે થકી હું વચન આપુંછ.

બેજન—ભલી પુતલી સાયનાં તમારાં સુખી સંસારમાં ખુદા તમુને સુખી રાખે એ મારી કુવા છે. સાહેબજી.

નાદીર--(જતાં જતાં) સાહેબજી. ઉલ્લુ પોતાનેજ હાથે વેતરાયો. (બચ છે.)

[નાદીર એક તરફથી જતાં નઝીર બીજામથી આવે છે.]

નજર--સાહેબજી બેજનજી શેઠ.

બેજન--(આગળી) કાણુ નજર ? પેલા સીકલી છોકરો ?

નજર--હુંજ તે સાહેબ, બેજનજી શેઠ મને તમે લાંબે વખતે આગળ્યો ખરો.

બેજન - તુને બેઠ હું ધણો ખુશી થયો.

નજર--મે તમુને પેલા બદમાશ સાથે વાત કરતાં બેયા, તેથી દુરજ ઉભો રહ્યો હતો.

બેજન--એ તો પુતલાનો વર હતો. નાદીર તો પુતલીનાં બખ-તાવર નસીબની વાતો કરતો હતો.

નજર--એણે તમુને શું કશું શેઠ ?

બેજન--એ કહેતોતો કે પુતલી તો ધણા સુખ ચેનમાં રહેછ, ને હાલમાં તો કેશમીરની સેહેલગાહે ગયેલી છે.

નજર--એ તદન જુડી વાત છે ? પુતલીબાઇ મુબમમાં વસેછ એ ખરું પણ તદન જુએ મરતી હાલતમાં પોતાની જન્દગી ગુમરેછ .

બેજન--મારી પુતલી જુએ મરેછ ? નજર એ શું બકેછ ?

નજર--સાહેબ તમે જણાવ ? પુતલીબાઇ કાણુ સાથે પરણીછ ? એક બદમાશ ચોર જુઝ્યાને સાથે તેવણે પોતાનો ભવ બાળ્યોછ.

બેજન--એ તું શું ખરું કહેછ ? એ મારી પાસે પુતલીના સુખની તરેહવાર વાતો કરી મને ગર્ધકો બનાવી ગીયો ? પુતલીને ભેટ આપવા મે બસોની નોટો આપી તે તેણે આનાકાનીથી લીધી.

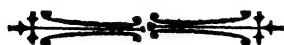
નજર--બેજનજી શેઠ હવે આય તમારી નોટો જુગારમાં વાતો ખાડામાં વટાવેલી તમે જરૂર બેશો.

બેજન--આએ ગએલા પૈસાનું મને લાગતું નથી. નજર મને પુતલીપાસે બધજા.

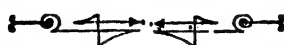
નજર--મારીસાથે આવો, જ્યારે એ બદમાશ ઘેરમાં નહિ હોસે ત્યારે આપરે બારી વાટે દાખલ થઈ શકશું.

બેજન--(ચુસ્તમાં) મારી પુતલાં ચીથરે હાલ ફરી જુએ મરેછ?, જે છોકરીને મે જાન કરતાં વધારે આહેલી તે મારા સુખને આપ બદમાશ છીનવી લઈ ગયો અને આજે તે કંગાલીયતમાં રીખતી ફરે? ને હું જોયા કરું?. નજર મને એ બદમાશને ફરીથી મળવા દે, પછી જોજે કે પુતલાંને આપેલાં દુખનો બદલો હું હજારો હજાર ધણો વાજ સીકે કેમ લેઉંછ? ચાલ હવે મારી ધીરજની ચોટ થશે. જ્યાં વેર પુતલાંને મલસ નહિ ત્યાંસુધી અનપાણી મ્હોનાપર મુક્કસ નહિં.

[અન્ને જાય છે.]

અંક ૩ જે--પ્રવેશ ૨ જે.

સ્થળ--નાદીરનું કંગાલ મકાન.

[એક તરફ ભોંયપર પાથરેલી સુજનીપર પીલુ સુતેલો છે. પુતલી તેનીપાસે રટુલ ઉપર બેસી કંઈ સદરા સીવતી જણાય છે. બારી ઉપર ટાંગેલું હેરીકન લેમ્પ ધીમું સળગાવેલું જણાય છે.]

પુતલી--ઐરતનું જીવન એકસરખું ઠરવેલું છે! તેણીનો તમામ જનમ માટીડાપર આધાર રાખવામાં જવાનો. કમનસીબે જે જુડો ધણી મર્યો તો પછી તેનો વાલી તે ખુદા શિવાય કોઈજ નથી. આ એકજ સખખને લીધે કેટલી અધી નિરાધાર ઐરતો મરણ પામી હશે? (પુતલીનાં આંખમાં ઝળઝળીયાં ભરાઈ આવે છે. પીત્તો ધીમે ધીમે સખગર થતાં માથેને રડતાં બેઠા દેખાય છે.) મારા ગરીબ નિરદોશ બચ્ચાં તું પણ તારી માએ જેવો કમનસીબ ખતવા આપ દુનિયામાં મારા જેવી અભાગણીને પેટે પેદા પડ્યોછ.

પીલુ--(વલગી પડી) મમા! તમે રડોછ કાંય? બાવા ધણા ખરાબ માનસ છે, હું તમારા કહાસર ચાલસ.

પુતલી--એ દીકરા તું તારા બાવાની સામે ના થતો, નહિ તો હારમાર થસે.

પીલુ--માએજ મને બેહેરામજ કાકાને ત્યાં કેવું કેવું મળેતું બાવાપીવાનું ને શિખવાનું મલતું હતું? હવે ત્યાં આપરે ફરીથી નહિ જમશું?

પુતલી--દીકરા ખુદાએ આપુને જે હાલતમાં પેદાં કીધાંછ તેના શુકરાનાં કરવાં બેઠાં.

ગાયન.

પુતલી--પામે જીગર આરામને દુખ દરદી દિલ તે કહાં?

ખુદા જે હાલતમાં રાખે--રહીએ,
વીતે તે સખુરીથી ચહીએ;
દિલનાં દુખડાં હમ દિલ શિવાએ
કોઇ આગલ ના કહીએ;
દુખમાં દિલાસો બેદરદીથી
જીવ જતાં નહીં લખએ.
ધીરજ રાખી બે દુનિયાનો ખેલ
બેદ પામવો છે મુશ્કેલ.--ખુદા

[નાદીર કરડાઇથી દાખલ થાય છે.]

નાદીર--માય દીકરાં ઠીક ગુજસૂજની વાત કરી રહ્યાંછ?

પુતલી--નાદરશા આવો બેસો.

નાદીર--પુતલી મને તારી સાથે અગતની વાત કરવીછ.

પુતલી--બોલો હું સાંભળવા તમયાર છેઉં.

નાદીર--તે પછી કેહવસ, તેટલાં હમણા તો સામેના પીઠામાંથી એક બાટલી લેતી આવ, મારા દોસ્તો હમણા અતરે આવવાનાં છે.

પુતલી--તમારા દોસ્તોનું આવડી રાતનાં કંઈ કામ? તેઓ આવસે તો દારૂ પી વળી ધીંગા મસ્તી કરવા માંડશે.

નાદીર--દારૂ લેવા બંધછ કે બીજા બે બોલ બોલી સાંભલવા માંગેછ? (બંધ છે) કેમરે ચેકુસ થું જોયા કરેછ? એમ મારી સામે આવ, બાપથી ધુજેછ ધપકેછ શાનો?

પીલુ--(ધબરાતો સામે આવી) બાવા મારીપર ગુસ્સે ના થતાં, તમે કેહેશે તેમ આલસ, મને ના મારતાં.

નાદીર—તને માર્યો નથી તે આગમજ મારતા નાં કેહેછ ?
તો જો (કાન ચીમટી) મારા દીકરા તું એમ નાજુક નાજો રહે તે
મને નહિ ગમે. તારું આપ તમામ તનજદન કે નહિં ધકકા મુકકી
ખાઇ સખત રાઠોડી થવું જોઇએ, (બેચાર ધમાકા મારી) તે થકીજ
હું મારું સમજ્યો ?

પીલુ—હા બવાજ મને ધણું દુખ થાયછ (બરડો પોતાના
હાથે દાબે છે.)

નાદીર—હું ત્યારેજ ચામડી સુન મારસે તો પછી કદી નહિ
દુખસે.

પીલુ—હા બવાજ.

નાદીર—વારું તુને સ્કુલમાં જવા ગમેછ કે ?

પીલુ—હા બવા ધણું ગમેછ.

નાદીર—ત્યારે હવે આજવેર જે શિખ્યો તેટલું પુરતું છે.
હવે તો હું તુને શીખવી કેળવીને હોશિયાર કરવા માંડસ. તારા સ્કૂલ-
માસ્તર એક આખા વરસમાં નહિ શિખવસે તેટલું હું એક રાતમાં
તુને શિખવી ચંચલ બનાવશ સમજ્યો કે ? (મારે છે)

પીલુ—હા બવાજ.

નાદીર—ત્યારે આવતી કાલથી તારે સ્કૂલમાં જવું નહિં ! ને
મારી સાથે સાથે આવવું પડસે સમજ્યો ?

પીલુ—નહીં બવાજ.

નાદીર—(લપડાક મારી) ચૂપ નાપાક, હું જે કે હું તે
હાજીહા, ના કેહેસે તો માથું ભાંજ નાખસ.

પીલુ—(ખીંટી) હા બવાજ હું નહિં બોલસ.

[બહાર દાદરપરથી કોઇનો પડવાનો આવાજ
આવે છે.]

નાદીર—ત્યારે ચાલ અંદરના ઓરડામાં જઇ બેસી રહેજો.
જેજે ઉંધા ના જતો, તુને તો આજથીજ હોશિયાર બનાવવાનો મારો
વિચાર છે.

[પીલુને ધસડી અંદર લઇ જાય છે. જમારપ
લંગડાતો દાખલ થાય છે.]

જામારુપ--(ફાટી ગયેલો કોટ તપાસતાં) નાપાકના જણીયાઓ આલમાં દાદર પાસે દીવોબત્તી પણ રાખી નથી મરતા. મારાં હાડકાં પાસરાં તદન દોદરા થઇ ગીયાં ?

નાદીર--શું છે જામારુપ ? સગનમાં ખીલાડી નડી કે ?

જામારુપ--(બતાવી) આય શું ? તારા ઘેરમાં આવતાં હાડકાનો ખુરદો થયો ને કપડાંનાં એ હાલ થયાં.

નાદીર--ચાલો હવે આપરે આપરા 'ખીઝીનેસ' ની વાત કરીએ.

જામારુપ--હા. આજ રાતનાં એક કામ થવું જોઈએ, નહિ તો એ શિયાવક્ષ પોખારા ગણી જસે.

[પુતલી ગલાસ ખાટલી સાથે દાખલ થતાં બન્નેને ગુજસૂજની વાત કરતાં જોઇ, શકમંદ બની ખારણું અરધું ઉઘાડી ડોકાવીને સાંભળે છે.]

નાદીર--તારો પલાન શું છે ?

જામારુપ--તદન સોદો. એ જેહરામજાના ખેટા શિયાવક્ષે ખોટો એક ને ચીડી લખી આપીછ તે મારી પાસે છે.

પુતલી--(સ્વગત) ઓ ખુદા !

જામારુપ--આપરા કામમાં કંઈ હરકત નડસે તો મારી પાસેની 'આંન ડીમાન્ડ નોટ' બતલાવી બાપ ખેટાના મ્હોનાં ચુપ કરી દેશું.

નાદીર--કાગળીયું સંભાળો રાખીયુંછ કે ?

જામારુપ--તેને તો છવની કાની જાળવવા મારા આય દગ-લાનાં અસતરમાં સીવી લીધાંછ.

[બતાવે છે, પુતલી ખરાબર તે જોય છે, ને પછી ખારણું ડોકી અંદર આવે છે.]

જામારુપ--કોણ છે ?

નાદીર--એ તો પુતલી છે.

પુતલી--(ઘણાજ મીઠાસથી) નાદરશા આય દાર ને ગલાસ લેવો, ખીજું કંઈ જોઈશેછ ?

નાદીર--બસ થયું.

પુતલી--(જામારુપના ફાટકાં કપડાં જોઇ અજાબખીથી) ઓ જામારુપ આય શું ? બહારે તમારા સકાર ? આય કોટનાં શું હાલ અવતાર ?

જામારુપ—શું કરું ? અંહી આવતાં દાદરપરથી ગયડી જતાં ડગલો તદન ફાટી ગીયો.

પુતલી--મને કાઠી આપસો તો ઝોય સીવી આપસ.

જામારુપ--ઝો મારી દીકરી કરું ? તું કેટલી બલી છે ? લે મા સીવી આપ.

પુતલી--હું ઝોય સોયદોરો લેતી આઉંછ (જતાં સ્વગત) ખુદા કરેને મારાં બલાં શેઠના બેટા શીયાવક્ષની નાદાનીનાં પુરાવા મને મલે તો હું તેની જમ્મોએ ખીજું કાગળ મુકી મારા બાપા મુરખીના બેટાને કોઠખી સુરતે બચાવી શકસ. (જાય છે. બન્ને દારૂ પીએ છે.)

નાદીર--વેલ, આજનું આપણું કામ ફાહેમંદી સાથે પાર ઉતરે તેની સલામતી.

જામારુપ--લે પરવરદીગાર આપણું ધારેલું કામ પાર પાડે. (ગલાસ અથડાવી પીએછ.)

નાદીર--પણ આપરે ઘેરમાં દાખલ કેમ થઇયે ?

પીલુ--(અંદરથી) માયજી તમે આયાં ? ધણું મારું થયું, નહિ તો હું ખીહી ધુજીને મરી જતે.

પુતલી--(અંદરથી) ઝો જીરે મારા બધાં તુને.

જામારુપ--અચ્ચાનો આય તો અવાજ છે.

નાદીર--એ તો મારા પીલુનો અવાજ છે.

જામારુપ--હા ડીક યાદ આવી. નાદાર જો, આપુને બેહેરામજીના સેફ્ટી રૂમમાં દાખલ થવું હોય તો આય તારો નાંધલો એકસ પીલુ ધણો કામ આવસે. બારીનો એકાદ સળીયો બહારથી મરડી એને અંદર ઉતારસું તો એ બારણું ઉઘાડી આપુને અંદર લેશે.

નાદીર--એ કામ મારું છે. એ પોરીયાને હું ઉઠાવી લાવસ; હવે ગુપચુપ થઇ જા, પેલીને સંસારો નહિ જણાય. (પુતલી સોય દોરો લઇ દાખલ થાય છે.)

પુતલી--આય સોય દોરો લાવીછજી. તમે દિલમાં ને દિલમાં સીવાડશો તો સોય ભોકઇ જસે તેથી ડગલો કાઠી આપો તો ધણું મજેહનું, એક મિનિટમાં સીવી આપસ.

જામારુપ—હારે મારી દીકરી, મારી મા કરે, કવી બલી પોરી છે જો ? (કાટ આપે છે.) ટાંકા ઘણા ઝીણાં મારજો દીકરી.

[પુતલી બારી પાસે સ્ટુલપર બેસી સીવે છે. સદાધર્મી અસ્તરમાં સાંતેલું કાગળીયું કાઢી લઈ છાતીમાં ખીંદડી વાળીને છુપાવે છે. ને પાસે પડેલી વાંચવાની ચોપડીમાંથી એક પાતું ફાડી અંદર વાળીને મુકે છે. બન્ને જણા ટેબલ પાસે પુતલી નહિ સાંભળે તેમ અપસમાં વાત કરે છે.]

નાદર—આય રાત થવા માંડસે આપુને નકકી ગોઠવણ કરવી પડશે.

જામારુપ—તેની શીકર ના કર. તું બકલીયાની ગોઠવણ કરજે કે કામપાર.

નાદર—તેની શીકર મને લાગી. તું જરા દુરજ રહેજો, કામ પડશે ત્યારે બકલ્યું મેળવી આપસ તે ઉઠાવી જજો.

પુતલી—(મનસે) જો હવે આય આચરીયું ફાડી નાખતાં પકડાઈ જવસ તો એઆ મને કદી જીવતી રહેવા દેવાનાં નથી.

[પુતલી આચરીયાની ખીંદરી કરી સાંતે છે.]

જામારુપ—નાદીર તું તારી બેરીપર બરોસો રાખી શકસે ? ફાડી મારી ફસાવી તો નહિ દે ?

નાદીર—આપણી આજની ચઢાઈની ખબર તેના રૂવાંને પણ પડવાની નથી.

જામારુપ—કેમ દીકરી સીવી રહી કે ? હમુને હવે ઘણું લેટ થાયછ.

પુતલી—(લઈ આવતાં) આય કાપ ઘણો વાંકો પડ્યોતો, તે સીવતાં વખત લાગોછછ.

જામારુપ—તું કવી બલી છે માં ? જીવતી રહેજો ને સદા એવીજ સુખી રહેજો.

પુતલી—લેવ પેહેરોજી.

[પુતલી કાટ પેહેરાવે છે. જામારુપ અસ્તર દાખી તપાસી જાય છે. અંદરનું કાગળ સલામત બેઈ ખુશી થાય છે.]

જામારુપ—અરે પણ પેલું સીલ કરવાનું ‘આન ડીમાન્ડ’ ચીઠીનું કાગળ કહાં મુકીયુંછ?

નાદીર—તે તો જીલ્લી જીયો. લાવ હમણાજ સીલકરી હાથે જાતે પોસ્ટ ઓફીસમાં જઈ નાખી આવતે. ડીયર પુતલાં જરા બતી લાવતો ?

પુતલી—તમે કેમ સીલ કરશો, વહાલા ?

નાદીર—કંઈ સળગાવી લાવતી ?

પુતલી—વારંજી (સાંતેલા ઓચરીયાંની બીંદી કાઢે છે અને તેને હેરીકન લેમ્પમાંનાં બળતા દીવાથી સળગાવે છે) આપ સલગાવેલા કાગળની બીંદીથી સીલ કરી શકસોજી.

[નાદીર કાગળની સળગેલી બીંદીથી લાખ પીગળાવી સીલ કરે છે, પરંપ્રીકું ગજવામાં મુકે છે. પુતલી બળેલી બીંદી તમામ સળગી રહેતાં બહાર ફેંકે છે.]

પુતલી—(છુટકારાનો દમ ખેંચી સ્વગત) ઓ ખુદા આખરે મારા ભલા મુરખીની નાદાનીયતનું ઓચરીયું નાખુદ થયું.

નાદીર—પુતલાં અમે જરા કામકાજે જઈ આવીએજી, તું ધભરાતીનાં.

[જાય છે. બીજીગમની ખુલ્લી ખારીમાંથી નજર કુદી અંદર ઉતરે છે.]

નજર—પુતલી બાપ.

પુતલી—શું છે નજર ? હું બીધી જો ?

નજર—હું છેઉં બાપ, ગભરાવોનાં. તમે હવડાં એપલાંજ છેવડે ? હું તમુને કહેવા આયોચકે તમારો એક જીનો દિલસોજ દોસ્ત તમુને મલવા માંગેજી.

પુતલી—મારો દોસ્ત કોણ ?

નજર—બાપ તમે તેમને જીલ્લી ગીયાં ? મને તમારા ગામમાં પેલા લુચ્ચા ગામડીયાઓનાં પંજમાંથી બંચાવીયો હતો તે બેજનજી શેઠ ?

પુતલી—બેજન મને મળવા માંગેજી ! અરે તેમને જલ્દી જમને કહે એમાં જીરું થશે. તેવણ મારા એક વખતનાં ખરા વહાદાર

ને મારા બહાલા હતા; પણ હવે ? ઓહ ! જા ! તેમને કેહ ! તમારાં બહાં ખાતર અત્રે ના આવતા.

નજર—હવે તો મોડું થયું, તેવણ મારી પછવાડે પછવાડેજ આયાહ.

[પુતલી બેજનની આગલી યાદોથી નીસોસ થઈ ટેબલ પર માથું નાખી પડે છે, બેજન બારીમાંથી કુદી અંદર આવે છે. નજર બારણા બહાર ચોક્કી કરવા જાય છે. બેજન ચોરડાની કંગાલીયત ભેઈ દુખી થાય છે.]

બેજન—(પુતલીનાં માથા પર ચુમી લેતાં) મારી પુતલી ! મારાં જન ! આય શું તારા હાલ ?

પુતલી—(માથુ ઊંચકી રડી પડતાં) ઓ બેજન બેજન હું શું કહું ? મારા મુરખી બાવાજીના બેહેસ્ત મુકામ થયા પછી આજે દસદસવરસ થયાં હું આવી કંગાલીયત ભરી જીન્દગી ગુજારતી રહીછ. જે દિવસથી એ મને પરણી લાવેો તે દિવસથી મેં એમને ક્યે ધધે રોજગારે જતાં નથી જોયાં, એમના ગાડી ઘોડા નથી જોયાં, નથી એમના વાડી વજીહા જોયાં, જે જોયું તે આય કંગાલ ઘેર ને તેના બદમાસ દોસ્તોનાં બચંકર કાવાહવા (રડીપડેછે.)

બેજન— ના રડ મારા જન ના રડ ? તારું રડવું મારું હૈયું બાંજ નાખેછ, જેણે આય હાલત કીધી તેની પર મારાં બળતા જીગરના શ્રાપ વરસજો !

પુતલી—(તેને દૂર રાખતાં દુખથી) બેજન એમ ના બોલ. મેં જેવી રીતે તેમને માફ કીધાંછ તેવું દિલાવર દિલ તમે પણ બતાવો.

બેજન—પુતલાં આય દુનીયામાં એવી પણ કેટલીક બાબત હોયછ કે જેને ઇનસાન કદી માફકરી શકતો નથી. પુતલાં હું તુને ને તુનેજ મારી બચગીથી ચાહતો હતો. ત્યાં ચોરની પેઠે એ રાતનાં દાખલ થયો અને તુને ભોલવી ચોરી ગયો. પણ મેં તે વટીક માફ કરી તું સદા સુખી રહે એવી રાત અને દિવસ તારે માટે દુવા તે દાદારની દરગાહે ચાહતો આયોહ.

પુતલી—(બન્ને હાથ પકડી) તે હું જાણુંછ બેજન આય જહાનમાં મારા એક પુરા સામ્યા દોસ્ત મેં તમુનેજ ગણ્યાહ.

બેજન—પુતલાં હું એક ગામડીઓ છેઉં. પણ આય જેહાન ઉપર જે તમામ ફરેસ્તાઓ ચોકી કરેછ તેમનાં જેટલુંજ માફ જીગર સાચ્યું ને પાક છે. મારી જન તુંમારી સાથે ચાલ. તારી ઇજજત હોરમત મારા જીવમાં જીવે છે ત્યાં સુધી મારા જનને ભોગે જલવસ.

પુતલી—એ નહિ બને એવું છે. મીઠ બેજનજ નાદીર મારો ધણીએ,

બેજન—પણ તેના આવાં ધાતકી કામો પછી તારીપર તેનો હક રહ્યો નથી.

પુતલી—એ ખરું છે પણ તે છતાં હવેતો મને મારા દીકરા તરફની ફરજ બજાવવા એની સાથે રહેવું જોઈએ.

ગાયન

ફરજંદની ફરજ હું જુલ્લી જાઉં જગતમાં કહેવાઉં

માદર બે કદર.—

બનું જે બેરેહુંમી માતા—જીગર થાય પાની;
દરગાહે રખમાં થાઉં ગુનેહગાર જાવેદાની
બચ્ચાંથી રોશન જીવનનું ગુલશન
જગમાં ખલિહારીનું સાધન—ફરજંદની.

બેજન—(પુતલીનો હાથ માનથી આંખમાં દાખી) મારી વહાલી પુતલી તારા તરફ મારી એવી તો લાગણી છે કે તારી આંખોનાં દરેક આંસુ મારા લાગણી ભર્યાં જીગરના જખમમાં નીમકતું પાણી છાંટેછ.

પુતલી—તમે વધુ વખત અંહી વાત કરી જીવને જોખમમાં ના નાખો.

બેજન—પુતલાં મને અંહીં થોખવા દે? તેની સામે હું થવા માંગુંછ? તુંને આપેલા દુખનો બદલો હું મારા હાથે લેવસ.

પુતલી—નહિં મારે ખાતર બેજન તમે ચાલી જવ.

બેજન—તુંને છોડી જાઉં? આજે દસદસ વરસ થયાં મારું જીગર તું લઈ ગેઈ, તેની સાથે મારી આંખોની રોશની પણ લેતી ગઈ! પણ આખરે ખુદાએ જયારે તુંને મેળવી આપીછ ત્યારે શું છોડી જાઉં?

પુતલી—બેજનજ હું એક પરજીતર છેઉં. મારી સામે તમારું એવું બોલવું જાજતું નથી.

બેજન--પુતલાં મને માફ કર. હું થું બોલુંછ તેનું મને ભાન નથી, જે બોલુંછ તે માફ હેયું બોલેછ ? કે જેપર મારો કાબુ નથી.

પુતલી--(ધભરાતાં) ભાઈ બેજન તમે મારા ખાસ બેરખવાઈ થઈ મને વધારે દુખી કરવા માગોછ ? માફ માનો ?

બેજન--જે તારી એવીજ મરજી છે તો હું તાબે છેઉં. પણ હું હવે અંહીથી કદીમી નજર બહાર દૂર જાય નહિ ! (નજર દાખલ થાય છે) કદાચ એ બદમાશ નાદર સામે મળેખી ?

નજર--આજે તો આય ટોળી કોઈ ઘેર ફાડનાર છે. તેમને સપડાવીયા હોય તો નિવેડો આવી જાય.

પુતલી--હા હું કેહેતાં ભુટ્ટી ગેઇ--મારા ભલા મુરખી બેહેરામજી બેંકરનું ઘેર ફાડવાનું એઓ ધારેછ, તે કામ તમે કોઈખી રીતે અટકાવી શકસો ?

બેજન--મને ઠેકાણું બતાવો. હું માફ કામ બરાબર બજાવસ. (અવાજ સંભળાય છે.)

નજર--કોઈનાં પગલાં સંભળાયછ.

બેજન--જે પુતલાં હજીખી માફ માન, એની સાથનો હિસાબ મને ચુકવવા દે.

પુતલી--મારે ખાતર, એક સુકનખી ના બોલતા; નાહાસી બવો !

બેજન--જેવું તોફાં ફરમાન ! પણ હું અત્રે બહાર ભમતો રહેવસ. (જતો જતાં) હું આય જતોપર નજર રાખી ફરતો રહેવસ. જે તુને મારી મદદતી જરૂર પડસે તો આય જતીને બારી ઉપરથી દુર કરજે. હું સહવાર સુધી રાતના ઝગકતા સીનારા પેઠે તારી ચોકી કરસ.

[બેજન જતી વેળા પુતલીના બન્ને હાથ જુરસા સારથે ચુમે છે, બન્ને જણા બારી વાટે કુદી પડે છે. પુતલી બારીએ ઉભી રહી બેજનને જતાં જોઈ દુખી થાય છે. નાદીર દાખલ થાય છે.]

નાદીર--(ધસડીને) બારી પાસે થું ગોતાં ખાયા કરેછ ? તારો બેહેરો ધભરાયલો કેમ લાગેછ ? જોજે હું આજે આખી રાત બહાર કામસર રોકાવાનો છેઉં તેથી મારી વાર જોયા કરી ગોધીયાઈ ના કરતી.

પુતલી—તમે કહાં જવો છ ?

નાદીર—(ચીરડાંને) જહાનમમાં.

પુતલી—પણ તેમાં તમને રોકવામાં મારી ફરજ સમાયેલી છે.

નાદીર—તું શું કહવા માંગે છે ?

પુતલી—ઓ નાદીરશાહ મને ખરું કહવો, જે પરગણુ લોકોએ મને ને મારા બચ્ચાંને આશરો આપી સુખી કીધાં હતાં, તેમનું ઘેર ફાડવા તમે જવાનાં છેએની ?

નાદીર—તું શું ભરાઈ છુપાઈ અમારી જસુસી કરે છે ?

પુતલી—હું તમારા બલમાં છેઉં ? મારું માનો એ કામથી હાથ ઊઠાવો.

નાદીર—ચાલ મુગીમર, તારી આવી શિખામણ કોઈ મુરખ ધની હોય તેને આપજે, મને મારા દીકરા સાથે વાત કરવી છે. (અંદર જાય છે.)

પુતલી—ત્યારે એ વાત ખરી છે. હવે તો મારી ફરજ છે કે તેમને ચેતાવવા બેઠએ, પછી બલે મારો પણીયો ધની હોય ! (જનમાસ્પ ધબરાટમાં દાખલ થાય છે.)

જનમાસ્પ—નાદરશા આ નાદર દીકરા ? કાણુ પુતલીમા કે ? તું છે કે દીકરા ? મારો દીકરો નાદર કહાં છે ?

પુતલી—તમને તેની સાથે કામ શું છે ?

જનમાસ્પ—જેની દીકરા આજે અમો રાતનાં પારટીએ જનાર છીએ; દલગીર છઉં કે અમારી આજની પારટીમાં બધરાંને ધજન નથી. (બાણુ) નાદર આવી પણ મરતો નથી.

પીલુ—(રડતો દોડી આવે છે) મમા ! મમા ! બાવા મને મારેય !

નાદીર—મારા બેટા મારી સાથે આવ.

પુતલી—બચ્ચાં સાથે તમને શું કામ છે ? (ગળે વળગાવી દાખી રાખે છે.)

નાદર—મારી સાથે આજે એને લઈ જવો છે.

જનમાસ્પ—(પેતરા કરી) પુતલીમાં ના ધબરા દીકરા, હમો આવ બકલ્યાની જીવ કરતાં વધારે જતન કરશું.

પુતલી—(ઠેકાવથી) નાદરશા ! જો તમે મારા અચ્ચાને બહાર લઇ જશો તો પછી જો જો હું પોલીસમાં જઇ બધું જાહેર કરી દેવસ.

નાદર—(દિલ્લપર ધસીને) તું શું મને બિધરાવેછ કે ?

પુતલી—(જીવપર આવતાં) થોભો ને સાંભળો. આજ રાતના મારા અચ્ચાને તમારા નીચ પેશા માટે બહાર લઇ જસો તો આજ પછી તમારી સાથનો સબંધ સદાનો તુટેલો સમજજો. ખુદાની હસ્તી જેટલી સાચી છે તેટલો ધગધગતો પ્યાર એક માતાના જીવમાં તેના અચ્ચાં માટે સાચો છે, તમે જાવો ને પછી જુઓ તમારી ધણીયાણી તમને તમારે ભુરેફેજે કેમ પોંહ્યાડેછ તે ?

[નાદીર તક સાંધી પીલુને પુતલીના પાસામાંથી ખેંચી જમારૂપના દિલ્લપર ફેંકે છે.]

નાદર—(પુતલીને ઝટકારી) દૂરથા નાપાક !. (અચ્ચુ ખેંચે છે) જમારૂપ અચ્ચાને ઝીલ, એને જરાખી બુમ પાડવા ના દેતો.

પુતલી—(ઝનુનથી) ઓ ખોદા ? મારું અચ્ચુ ! મારો પીલુ !

પીલુ—મમા મને બચાવો ! મને બચાવો !

જમારૂપ—(મોતું દાખતાં) મારા બકલીયાં ના બોલરે ? ધાડું પડશે મારા બાપ !

[પુતલી ઝનુનથી સામે થતા ફેંટ મારી નીચે તુડી પડે છે.]

જમારૂપ—અરે એ તો ફેંટ મારી ગેઇ છે ?

નાદીર—તેટલું ઘણું સારું. બહારથી દરવાજો બંદ કરી જઇશું, સહવારે સમજાવી લઈશું, તું નહારી જા, પછવાડે હું આવું છું.

[નાદીર બારીપરનું ફાનસ કાઢી પુતલીનું મ્હોતું ઉજોરડાથી જોઇ તપાસી બહાર જવા જાય છે. પુતલીના મ્હોનાપર ઉજાસ પડતાં તે હોશીયાર થાય છે, ને ફાનસ નાદીરના હાથમાંથી છુટવે છે]

પુતલી—મારું અચ્ચુ ! મારો પીલુ ! કહાં છે ? ઉભા રહવો મારું અચ્ચુ આપો.

નાદીર—નાપાક મરતાં મરતાં પણ ઉઠેછ ? જા મર ને જો ?

[પુતલી ફાનસ ખેંચેછ. બન્નેની ખેંચતાંજમાં

બળતું ફાંનસ બડકુંલેતું બહાર ઉડી પડેછ. અંધારું
છવાતાં નાદર બહારથી બારણું બંધ કરી નહાસે છે.
પુતલી બારણા પર માથું અકાળે છે.]

પુતલી—(બલીયાં પકડી બખડાવતાં) ઓ મારા ખુદા ? મારા
બચ્ચાંને લાવી આપ ! ખુદા તારી હસ્તી કહાં છે ? મારું એક પુરું
સુખ ! મારું બચ્ચું ! મને આપ !. આય માતાના બળતા હૈયાને ના
બાળ ! મને મારી નાખ ! મને મારી નાખ ! (બહાર ધડાકો થઈ
બળતાં ફેલાય છે) ગયો ! બદમાશ મારું છેલ્લું સુખ પણ લુટી ગયો !
આય શું ? આગ ? ઘેર બળેછ ? મારું મોત ભમેછ ? ખુદા મારા
બચ્ચાં ! મારા પીલુપર રહેમ કર !. આગ ? ઓ આગ લાગી !
(ધુમાડાથી ગુંગલછ ફેંટ થાય છે.)

[ચારો તરફ આગ ફેલાય છે અંદર ધુમાડો આવતાં
બેજન બારીના બળતામાંથી કુદી આવી પુતલીને
ઉપાડે છે.]

બેજન—મારા જન ? મારી પુતલી કહાં છે ? ખુદા મારી
પુતલીને બચાવ ? (જોતાં) મારી પુતલી જીવતી છે ! ખુદા તારો
આભાર ! દાદાર તારી મદદ !

[બેજન પુતલીને ઉપાડી બારીએથી બહાર કુદી
પડે છે.]

(ટેબલો)

અંક ૩ જો—પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—મનજી પટેલનું ઘર.

[એક તરફથી દાદીબા દિલગીરીમાં દાખલ થાય
છે, બીજી ગમથી પીલાં દિલગીરીમાં દાખલ થાય
છે, થોડો વાર બન્ને એક મેક તરફ દિલસોજીથી
ટગર લગાડી દયામણે એહેરે જોયા કરે છે.]

બન્ને—(સાથ) આહ : !

દાદી—પીલાં ?

પીલાં—ઓ દાદી ?

દાદી—આજે આપરે બન્ને છુટાં પડશું ?

પીલાં—હા દાદી : ?

દાદી—આવતી કાલે તું મીસીસ અરદેશર થસે ?

પીલાં—હા દાદી ?

દાદી—મારી એકજ છેલ્લી તેમ પેહેલી માગણી છે પીલાં ?

પીલાં—જોલ દાદી ?

દાદી—મને વચન આપ કે પછીયા પછી તું મને મરતાં યાદ નહિ કરસે ?

પીલાં—હા દાદી ? (પાસે આવી) ખરું કહું ? નહીંબા !
તેમતો મારાથી નહિ થાય.

દાદી—શું કરું ? અરદેશરે તુને પેહેલ્યાં ભેષ તારીપર શીદ થયો, નહિ તો હું જરૂર તુનેજ પરણુતે. (પાસે આવી) પણ ડીયર, તુને આય ચક્રમ અદી સાથનાં પેહેલ્યાં લગન ગમેછ કે મારી સાથનાં બીજવર લગન ગમસે ?

પીલાં—ઓ મને તો આ તારી સાથનાં બીજવર લગન ગમસે ભે.

દાદી—ત્યારે હવે જરાબી આસાનીથી રહીશું ?

પીલાં—જે વખત જયછ તેમાં અદી આવી મને પરણી જસે.

દાદી—કદાચ તેથી ઊલટું પણ થાય.

પીલાં—હવે ત્યારે છેલ્લી સલામ કરશું ?

દાદી—ઓ મારા આકૃતાય તુંને કાચા દોરાથી અંધાત જતાં
બેયા પછી ફરી ક્યારે જોવસ ? ત્યારે છેલ્લી બગલગીરી કરી લખએ.

પીલાં—હા દાદી : !

ગાયન.

પીલાં—મારાં જન સમાયાં, દિલ કોરી સમાયાં આવો,

જુઓ થઈ હાલત મારા જનની.—મારાં

દાદી—મારું મન રખડે, તારું જીગર તરફડે,

કોઈ તો બતાવો બાજી છતની ?—મારા

પીલાં—જીગર બીલારી શાદશે, આ બેતાં તુજ દિદાર,
જલ બિજાવો એવી કે, હાં કરવો પડે ન વિચાર.

દાદી—છોકું આ શિકાર તો મુરખ મને માનજો ?

પીલાં—જો છે પ્રિતની અગતી. —મારો.

[બન્ને કાટી કરેછ. એનટોનીયો દાખલ થતાં બન્નેને
જોય છે, તેના હાથમાંથી પલેટો વગેરે પડી ભાંગી
જાય છે. બન્ને ધભરાય છે, દાદી તેને પૈસા
આપી ચુપ રહેવા કહે છે.]

એનટોનીયો—અરે ત્રીનચે ? બોડા અચ્છા લવલી સીન ?

દાદી—(રૂપિયા આપતાં) એહ લો, કીસીકા મત બોલના.

એનટોનીયો—બોડા અચ્છા, જખાન સી ડાલા (મોહતું બંદ
કરી જાય છે, મનજી દાખલ થાય છે.)

મનજી—(વોચ બેતાં) સહવારની રાત થઈ પણ તેનો પત્નો
મળે નહિ. એની ચક્રમ બેહેનને કેથે કલકુચીમાં દાટી આવતાં કેટલો
વાર ? મારું નમાનું બચ્ચું ! ઇંતેઝરીથી કેવું ટીંગાઇ ટીંગાઇને તેની
વાર જોયા કરેછ ? (બન્નેની વચમાં આવી) મારી વહાલી બેટી ! હવે
છેલ્લી ઇંતેઝરીનું દુખ ખમવાની હિમ્મત રાખ.

પીલાં—બાવાજી હું શું કરું ? જીગરમાં તો તેમજ થાયછ.

મનજી—રખે એ છોકરો બીજી કાષ બાજી રમતો હોય ?
ને આપુને ઉડાવતો હોય ?

એનટોનીયો—(દાખલ થઇ) શેઠ એ આપણુકો કાષ લેટર
દે ગયા. (જાય છે.)

મનજી—(તપારી) એ તેનુંજ કાગળ લાગેછ (ઉબેડી બેતાં)
તેનાજ અક્ષર (વાંચે છે) “ મેહેરખાન મનજી શેઠ. તમારી ચેહેરે નમુન
બેટીના નાણુક હાથ માટે હું તદ્દન નાલાયક હોવાથી.”

દાદી—પીલાં—ખુદાયજી પાયા (બન્ને ખુશ થાય છે.)

મનજી—“ તમે કાષ વધારે લાયક જીવાનીયાને તમારી બેટી
હવાલે કરજો અને મે આપેલી તસદી માફ કરજો.” દુવાગીર સેવક
અરદેશર પતંગીયા

દાદી—(પાછળથી ટીંગાઇને જોઇ) આય અક્ષરમાં કંઈ ઘોંટાળો
જણાય છે. પણ આય તાજે કલમમાં શું લખ્યું ?

મનજી—લે બા તુંજ વાંચ.

દાદી—તાજે કલમ “વાંચીયા અગાઉ કાગડને બાળી નાંખજે”
આય તાજે કલમ ફક્ત અદીનાં હાથથી લખાયજો છે ખરો.

મનજી—આય અમારું કેવું અપમાન ! આય છોકરો પણ
તેની અર્ધ ચકડોળ બેહેન જેવોજ છે.

પીલાં—આવાજી અદીતો આપરાં લોકોની હસી કરાવવા બેઠોછ.

મનજી—આય ખીજી વખતે આપુને ધધેડા અનાવ્યા. પેહેલી વખતે
તેની ઘેલી થએલી બેહેન થકા મે માફ કીધી હતો, પણ હવેતો મારી
દીકરી, મારાં કહેજી ? બેટા હિમ્મત રાખ, મીં દાદીબા મારી દીકરીને
ટેકો આપજો ! કદાચ આય અચાનક ખમરના ઘડાકાથી તે બેશુધ્ધ
થઈ જશે. (દાદી પાછળથી પીલાને પોતાની પીઠનો ટેકો આપે છે)
હવે તો તારા આપને પોતાનાં લોખંડી વિચારથી કામ લેવું જોઈએ;
એ હવે કદીપણ મારો જમાઈ થઈ શકશે નહિં.

પીલાં—(ઝણી જોઈ દાદીનાં હાથમાં પડતાં) ઓ બાવા !

દાદી—મનજી શેઠ આય છેલ્લી ઘડી લુધી મારી લાયકી અને
નરમ સ્વભાવને લીધે મારું મ્હોનું સદાગરું ચુપ હતું, પણ હવે વધુ
વાર આય ધુમ્મતી ધડકતી છાતીને તતરબંધ ડગલામાં છુપાવી શકોસ
નહિં.

[પીલાને તેરીને તેરી હાલતમાં મનજીના દિવ પર
અઢેલાવે છે, અને પોતાની છાતી પર હાથ મારે છે]

દાદી—મારો જીરેસો દુધના પફતી માફક ઉભરાઈ જવા
માંડયો છે (કોટનાં બટન ખુલ્લાં કરે છે)

મનજી—દીકરા ધીરો થા, છાતી ખુલ્લી થસેતો સરદી લાગશે
બટનને પાછાં પોછ દે.

દાદી—હવે તો મારા હૈયાના બટન મારે ખુલ્લાં કરવાં જોઈએ.
ગમે તે હોય, મારો દોસ્ત યા દુશ્મન તેણે તમારી ચેહેરે નમુન બેટીને
ખિયાબાન પ્યારનાં અખાડામાં તજી દીધી છે. મને એની નાડ જોવા
દેવો ? (નાડ તપાસતાં હાથને ચુપી લે છે) આઈ જોવ ! મારી પાસે ગમે
તે માગો, તમુને ગમે તેટલી મને રીતની બીખથી નવાજી નાખો પણ
મને આય બેમુલ્લ ગોહર આપી દેવ.

પીલાં--(નગી ઉઠી) બાવા હા બોલોની ? આપી દેવોની ?

દાદી--અય દિલચસ્પ દિલખદન દિલનવાજ દિલકરોશ ગુલી-
સ્તાને ખાનદાને મનજી પટેલીસ્તાન, તારી મુકબતની મંજુરીયાતથી
મુજને મલ્યુંછ ફૂલ જેહાનનું ખાનપાન માન ને ચાંદ ? મનજીઆ
તમારી જઈક આંખોનાં પોપચાં છેલ્લી અંતી ઘડીએ વીચાય તે
આગમજ તમારી રજા આપો.

[તેટલાં અદીનો અવાજ આવે છે.]

મનજી--એ મારા જમાઈનો આવાજ, વળી પુટી નિકળીયો
ખરો ?

અદી--(હાલ હવાલ હાલતમાં ધસી આવે છે) આખરે હું
જીત્યો ?

સર્વે--અદી ?

અદી--મે તમુને ઘણાં ખોટી કાઠાં પલુ નાચાર છેઉં. મારો
ખુલાસો સાંભળી તમે મારી તરફ દિલસોજી ધરાવસો.

મનજી--મીસ્તર હવે તમે અંહીથી ચાલી જવ

અદી--(ખ્યારથી) પીલાં મારા કલેજા ?

પીલાં--(પીઠ શીરવી) હવેથી મને ગીલીગીલી લાગે તેવું ના
બોલતાં ?

અદી--ખીરાદર દાદી ? મારા જાની દોસ્ત ! હું તારો કેટલો
આભારી છેઉં ?

દાદી--મુવો તું-આવી કાંએ મુવો ? (ફરી જાય છે.)

અદી--તમે સઘળાંને થયુંછ શું ? મારી તરફ પીઠ સાની
ફેરવોછ ?

મનજી--(છેડા) આય તારું તોફા કાગલ વાંચતાં મારી બેટીનું
બિલોર જેવું જગર ફાટી ગીયું.

અદી--હવે સમજ્યો. પણ તમે પેહેલેથી તાજે કલમ કાંય
નહિ વાંચ્યું ? મારીજ ભૂલ થઈ, પેહેલાં તાજે કલમ લખીનેજ કાગલ
લખવાનું શરૂ કરતું જોઈતું હતું.

મનજી--અરદેશર હવે હું આય કાગળની રોશનીમાંથી સાફ
જોઈ શકુંછ કે તું પણ તારી બેહેન જેવો ચકડોલ છે.

અદી—હું ચકડોળ ?

દાદી—જે ચકડોળ નહિ તો ભેળ'નો ધસેલો.

મનજી—આય કાગળ લખીયા પછી આવતાં શરમાયું' જોઈએ.

અદી—હું તો પીરોળ સાથે પણવા આયોછ.

પીલાં—(ધભરધ) મારી સાથે પણવા ? ઓ બાવા. (વળગે છે.)

દાદી—મુગોમર, એના બિલોર જેવા જીગરને તરેલ પડેછ તે તો જો ?

અદી—પણ મેહેરબાની કરી મારો ખુલાસો તો સાંભળો ?

પીલાં—બાવાજી હવે એ વાત જવા દેવો.

અદી—તમે મારા કાગળ ઉપરથી એટલું જી નહિ સમજ્યાં ? મારી બેહેનને થંડી પડવા માટે મેં લખ્યું.

દાદી—(બાળુ પીલાંને) એ વળી જીજી બાંજી રમી આપડું જોઈ-વેલું ખોરવી નાખસે.

અદી—ખીચારી મારી બેહેન પોતાના દુખી સંસારથી તદ્દન ઘેલી થઈ ગેછ. જેની સાથે પરણી તે એક બદમાશ નીકળ્યો, તેને મારફાડ કરી ઘેરમાંથી હાંપી કાઢી અને એક પુરા બચ્ચાંની સારવાર કરતાં ઘેલી બની.

દાદી—(બાળુ) જુડું અડાવવામાં એના જેવો દુનિયામાં કોઈજી નહિ હોસે.

મનજી—ત્યારે આય કાગળ કાંય લખ્યું ?

અદી—જીજી બેહેનને ખુશી રાખવા ? મારાં બેહેનનાં લગન અસુખી નિવડવાથી તે કોઈના પણ લગનની વાત સાંભળી તેને ધિક્કારથી તોડી નાખવા અનીકનાં તારા તોડેછ, તેથી મેં તેને થંડી પાડવા લખી કાઢ્યું પણ હું આય કાગળ સાંતીને ફાડી નાંખું તેટલાં તેણીએ પોસ્ટ કીધું.

મનજી—(પીઘડી) વાત એમ છે દેખું ? (પાસે બેસાડી) વાઈ તારી બેહેનને હમણાં કયાં રાખીછ ?

અદી—મેં જીજી બેહેનને તાળાકુંચીમાં રાખી મુકીછ તે હવે આપુને કદી તકલીફ આપી શકશેજ નહિ.

દાદી—(બાળુ) જુલે ચુકે છટકીને નાહસી આવશે તો જરૂર તારી હમબખતી કરસે.

મનજી—દીકરા તારું કેહેવું ધણું વાજખી છે. મીઠા દાદીબા ?

દાદી—બોલો સાહેબ ?

મનજી—મારી ધણીયાનીને જમ કેહેવો કે પીલાને અદરાવવાની તર્કચારી કંઠે.

દાદી—(ધણજી હાથે સૌસારાથી) મારી પાસે મારું જીગર રહ્યું નથી. હું કેમ ચાલી જમને કેહું ?

મનજી—જીગર શું ચીજ છે ? તમને પગતો છેતી ? પગે ચાલીને જઈ કેહવો.

દાદી—આય અંતની ધડીએ બંને પગો વટીક લુલાલચ બની ગીયાંછ.

મનજી—એમ ગધિડા ના થાઓ, દરીયામાં એના કરતાં વધારે સારી માછલી મળી જશે ત્યાં જમ ખીજી શોધો.

દાદી—ખાવા જન માછલીને પકડીને મને શું કરવુંછ ? મને તો આય તમારી દીકરી જોઈએ. (જાય છે.)

પીલાં—ઓ ખાવા ! ઓ ખાવા ! હું મુઠ (દલગીર બને છે.)

મનજી—મેટા ધીરી થા ! હિમ્મત રાખ ! ખુદા સાઈજ કરશે. (બંને જાય છે.)

અદી—(ખુશીથી નાચતાં) ખુશહાલી, ખુશહાલી, હવે તમામ મેદાન ખાલી, બંદાને મળશે પ્યારી. હવે બનાવટી જુડી બેહેન કે મનીજેહની બિડીક નથી રહી. મારી ચાલાકીથી આખરે મેં તેણીને હંફાવીછ. (ખુશ થતો જાય છે.)

મનીજેહ--(ગુસ્સામાં દાખલ થાય છે) મને એવું થાયેછ કે કોઈને પીખી નાંખું. નહિ તો ચીસાચીસ કરી મુકી, ઘેરનાં છાપરાં તોડી પાડુ. અદીએ મને ફસારી એક દોસ્તના ખાલી ઘેરનાં આરડામાં બેસાડી બહારથી કદ કુંચીથી બારણું બંધ કરી નહાસી ગયો, પણ હવે તેને મારો પુરેપુરો સવાદ ચખાડસ તોજ ખરી.

[મનજી મોટી કાતર વડે કપડું કાપતો દાખલ થાય છે.]

મનજી—ઘેરનું કામકાજ પણ મને મારા હાથે કરવું પડેછ. શુંક રીએ ? બેરીને રાજી રાખવા તે જે કામ સાંપે તે કરવું જોઈએ.

મનીજેહુ—(ખોચીમાંથી પકડી) ઓ મનજી ધરકા ?

મનજી—(હિંમતપ) ઓ જીજી બેહેન ! મેડ હાલિસમાંથી ક્યારે આવી માં ?

મનીજેહુ—અરદેશરને કહાં છુપાવીગોછ બોલ ?

મનજી—મને શું ખચર મા ? હું તો આય કપડું વેતરતો તો..

મનીજેહુ—જ્યાં સુધી મારા સવાલનો જવાબ આપસે નહિં ત્યાં સુધી વધારે કાપકુપ કરવા દેવસ નહિં. (કાતર છીનવી સામા ચપકા મુકે છે.)

મનજી—જીજીમાં સંભાળજે ગુસ્સામાં સાડી ઉપર કાપ નહિ મુકાઈ જાય ?

મનીજેહુ—તારી દીકરીને આય અદી સાથે પરણાવ તો ખરો ? પછી જોજે હું કેવી કાતરથી પીલાને વેતરી નાખુંછ તે ? (ચપચપ અવાજ કરે છે.)

મનજી—હું નહિ પરણાઉં મારી મા (આસપાસ ખસતાં) આજે તો એનું ઘેલાપણું ઘણું વધેલું લાગેછ ? બાઈ મારી જરા થંડી પડ.

મનીજેહુ—થંડી પડું ? કેવી રીતે ? જ્યાં જ્યાં મારાં પગલાં જસે ત્યાં શાન્તિ કદી રહેસે નહિ.

મનજી—હું પણ તેવુંજ ધારુંછ મારી મા ? આય ઘેરપરથી મીઠો ગાળો મુક.

મનીજેહુ—હું તો હવે અહીંજ રહેવા આવીછ.

મનજી—ત્યારે તો ભોગ મારા, મને અધી ખચર મળીછ.— તમારો જીંડો ઘણી, તમારીપર તેણે ગુજરેલો સીતમ, ઠાકટ ઘણીનો સંતાપ, બીમાર બચાંની માવજત કરતાં થએલાં ઉજનગરા, આવા સામટાં દુખોથી તમારું ભેગું ખસી તમે ઘેલાં થયાંછ.

મનીજેહુ—જીડી પટપટ ના કર, મુગોમર.

મનજી—બેહેન જીજી મા ?

મનીજેહુ—મારું નામ જીજી નથી.

મનજી—હવે તો એ પોતાને બીજી કાંઈ ધારેછ.

મનીજેહ—હું મીસ મનીજેહ મેહેરમસ્ત છેઉં. તમારી દીકરીને અરદેશર સાથે અદરાવવાની હું તદન અગે-રદ છેઉં. જો તમારી દીકરીને પરણાવસો તો યાદ રાખજો (કાતર આખી ઉધાડી મનજીના ગલાંપર ધરેછ.)

મનજી—તું કેહે તે કબુલ, હવે તો થંડીપડ ?

મનીજેહ—જો તમારું વચન તોડસો તો મારા ગુસ્સાને યાદ કરી ધુજાજો.

મનજી--આય તમારા હાથમાંની કાતરના ચપકાની મને બહુ બિહીક લાગેછ.

મનીજેહ—હવે જણાવો અદી કહાં છે ?

મનજી—પેલા ઓરડામાં છે.

મનીજેહ--હીક છે (પાછી ફરી) યાદ રાખજો તમે મને વચન આપ્યુંછ ?

મનજી--હાજી હાજી.

મની--વચન તોડસો તો તમારું ગળું મારી કાતર સાથે કેવી કાટી કરસે તે જો જો.

મનજી--ઘણી મેહેરબાની.

[મનીજેહ કાતરના ચપકા ભરતી ઓરડા તરફ જાય છે, અંદરથી એનટોનીયો નીકળતાં તેને ભોંકી હસે છે, એનટોનીયો ખુમપાડી નહાસે છે. મનીજેહ દરવાજામાં દાખલ થતાં મનજી પછવાડેથી ખારણું ઢાંકી દે છે.]

મનજી—આય ઓરત એટલે સત્યાનાસી ! કોણ જાણે આવા ઘેશા ગોધાને છુંડુંકાંય મુક્યું હોશે ? હવે તો એને ઓરડામાં બંધ કાઢેલી હીક.

[બહારથી ખારણું બંધ કરેછ.]

અદી--(પછવાડેથી દોડતો આવે છે) ઓ મારા સમરાજી શું છે ?

મનજી—ચૂપ બા એક બોલ નહિ.

અદી—પણ છે શું ?

મનજી—બીલકુલ ધીમે બોલ. પગલાના અવાજ કીધા વગર પસારથા. મારી દીકરીને ચેતવી મુક; જલદી નહાસ નહિ તો બધાની કમબખતી જાગશે.

[બન્ને ટીપટોપપર ચાલે છે. પછવાડેથી મનીજેહ હરતી આવે છે.]

મનીજેહ—આય બુદા ધુવડે મારી પછવાડે બારણુ બંધ કીધું પણ હું પાછલે બારણુ તેમની પુઠેજ છેઉં, તેની ક્યાં ખબર છે ?

અદી—મનજીબા શું છે ? એમ શું કરોછ ? (મનજી તેને ઇશારતથી પછવાડે પછવાડે આવવા ચેતવે છે.) એ એમ નહાસજાગ સાની કરોછ ?

[મનજી નહાસે છે. પાછળથી અદીનો કોટ મનીજેહ પકડે છે.]

અદી—માર્યા દાર ! તું કે મારી મનીજેહ ? તુને જોઇ કેવો ખુશી છેઉં ડીયર ?

મનીજેહ—હવે મારી સામે લીસા સાબુ જેવી વાત નથી ચાલવાની સમજ્યો કે ? બાઇ માનસને ભોલવી ભમાવી પટાવી ખાલી ઘેરમાં બેસાડી કળકુચીમાં બંદ કરી નહાસી આવતાં શરમાઉં જોઇએ.

અદી—મારા સમ હું તો તારા માટે નવું બાડેતું ફરનીચર વસાવવા થકી અતરે આવ્યો તો કે, ઘેર સજુગારીને તુને મારા રાજમાં રાણી બનાઉં ?

મનીજેહ—મારો પ્યાર હવે ધિક્કારમાં બદલાયોછ, મારા ધિક્કારનાં કાળાસનો જાપ તારા ને તારા થનાર સસરાનાં મ્હોનાપર આગેહુબ હું છાપી બતાવસ.

અદી—હં હં એટલી બધી ધમક રાખોછ કે ? ચાલો બતાવો તમારી હિમ્મત ? હું ચેલેંજ મુકુંછ.

મનીજેહ—હું તમારી ચેલેંજ ઉપાડી લેઉંછ ? (મોટે બાય બાય ઇધર આવ.

એનટોન્યો—(દોડી આવી) બાઇ સાચ કયા હુકમ ? (બાબુ) અબ આપણા કોમબખતી હાથેરે.

મનીજેહ—દેખો બહાર પોલીસ સીપાઇ ખડા હોગા, ઉસકો બુલા લાવ.

એનટોન્યો—અચ્ચા મોડમ સાબ. (જાય છે.)

અદી—તું થું કરવા માંગેછ ?

મનીજેહ—તમારીપર ખુનનો ચાજ મુકવોછ. હમણાવેર મને હંફાવી હવે મારી બાજી જોઇ લેજો.

એનટોન્યો—બાઇ સાબ દેખો એ પોલીસ હશે.

મનીજેહ—સીપાઇ ઇસકો પકડો, ઇસને ગઇ રાતકો એક ચારતાકા ખુન કીયા હશે.

પોલીસ—કીસને દેખા ? કીસ બાજીપર ? કીસકા ખુન ?

મનીજેહ—ગઇ રાતકો ઇસને એક બાઈકા ઇસધરમેસે ભગા લે ગયા, ઇસકો બાલી ધરમે બંદ કરકે મારડાલા.

એનટોન્યો—અરે બાપરે બડા ખોરાબ આદમી હાશે.

અદી—(મશકેરીમાં) પુલીસદાદા ઇસકો પુછો, જો ચારતાકા ખુન હુવા ઇસકા નામ કયા ?

મનીજેહ—ઇસકા નામ મીસ મનીજેહ મેહેરમસ્ત થા.

અદી—(ચાટ પડી) ઓહ ! (વિચાર કરી) વાશ કોઇ સાક્ષી ?

મનીજેહ—પોલીસમેન હમને હમારી આંખુસે દેખા.

અદી—હવે જોજો તુંજ ફસસે; અબ દેખો સીપાઇ દાદા ઇસકો પુછો, ખુદ એ બાઇકા નામ કયા ?

મનીજેહ—મેરા નામ જીલુ ગોરાણી.

અદી—ખીલકુલ જીલુ.

મનજી—(દાખલ થઇ) ઓ જીલુમા તમે હજી મીઠોગાળો નથી મુકયો કે ?

મનીજેહ—સૂના ? હમારા નામ જીલુ ગોરાણી. એ બોલા સો સબ જીલુ હય.

અદી—ફર્યો મારા બાપ.

મનીજેહ—મીઠ અરદેશર તમારાં લગન મારે ઠાઇખી રીતે અટકાવવાં પડશે. હવે તમુને ફેજદારી અદાલતમાં ગુન્હાનો બચાવ કરવો પડસે, તેનો વિચાર ફરજે. પોલીસમેન અબ તુમારા ડ્યુટી હશે કે ઇસકો ધરકે બહાર જાને નહિ દેના. સાહેબજી !

[અદીની મંજાબ કરતી અંદર જાય છે. સીપાઇ બાંખી ફલાંગ જરતો ચોક્કી કરે છે.]

મનજી—(ગુંચવણ) અદીબા આય તમારી બેહેન શું કરી રહીછ ?

અદી—સસરાજી હવે તો બાજી છેક સંકોચાઈ મારા ગળામાં ફાંસ નાખવા તક આર થઈ રહીછ.

મનજી—(તપાસે છે) બેઈ બા ક્યાં છે ફાંસો ?

અદી—હવેજ તમારી નજરે પડસે, જરા બહાર ખુલ્લી હવામાં ચાલો, નહિતો હું ગુંચવાઈ જવસ.

પોલીસ--(અટકાવી) અબ તુમ યહાંસે જ નહિ સકેગા, હમને દુસરે સીપાઈઓંકો બુલાને ભેજ હય.

અદી—ક્યા મય ભાગ જાનેવાલા હું ?

પોલીસ—જરાબી યહાંસે બહાર જાનેકી કાશીસ તો કરો ?

મએ સીટી બજાકે દો ડજન સીપાઈ બુલાકે જકડ લેજાઉંગા.
(પેહેરો ભરે છે.)

મનજી—ત્યારે હવે મારે શું સમજવું ? મારી દીકરીનું કાજ સંધાવા સાથે ચીતલ ભાગવાનો આય સોદો થયોછ બા.

પીલાં—(ધભરાતી આવે છે) ઓ મારા બાવા હવે શું કરીએ ?

મનજી--ઓ મારી દીકરી તું નીરાસ ના થા.

પીલાં—હું તો હવે તદન નાસીપાસ બનીએ, દાદીબા પણ કેથે ચાલીગીયાં.

અદી--(યાદ આવતાં ખુસી થઈ) સસરાજી, સસરાજી મને એક બાજી સુજેછ.

પીલાં—બાવા જવા દેવરે, આય પાજી માનસની બાજીપર ભરોસો ના રાખો.

મનજી—ચુપ રેહ દીકરા અદીને વગી કંઈ નવો વિચાર સુજ્યોછ.

અદી--આપરે આય પોલીસ પાસે સાબેત કરશું કે ખરી મનીજેહ મરી નથી ગેઈ, અને જ્યારે ખરી મનીજેહ કેહેછ કે તે પોતે મનીજેહ નથી તો આપરે એક બનાવટી મનીજેહ પેદા કરીએ.

મનજી—મને તો આય તારું આખડમ ગોખડમ કંઈ સમજ નથી પડતું.

અદી—આપણે આય બાથડ પોલીસ મેનને તેડી બતાવસું કે આપરી પીલાં તેજ ખરી મનીજેહ છે. એટલે ખરી મનીજેહ જ્યારે તે જાણે એટલે તે મરીજ નથી ગેમ । પછી ખુન થું ને વાત સાની ?

મનજી—વાહ કેવી સરસ બાજી ? (બન્ને તાલી આપી ખુશી થાય છે.)

પીલાં—બાવાજી હું એ કંઈ સમજી શકતી નથી. એ મનીજેહ વળી કાણુ મુઠ્ઠા ?

અદી—તુંજ મહારી વહાલી. ફક્ત એ મિનિટ સુધી મનીજેહ નામની બનીજા. એ પોલીસ મેન.

પોલીસ—ક્યા હય બોલો ?

અદી—દેખો પોલીસમેન વોહ દીવાની બોલતી હયે કે મયેને ઔરતકા ખુન કીયા વોહ બાત સજા બુઠ હયે.

પોલીસ—કીસ તરેહસે ?

મનજી—જો બાધકા ખુન હુવા વોહ મનીજેહ બાધ તો એહ વહાં જતી હયે.

પોલીસ—અયસા ? જખતો પોલીસકો બુઠી ખખર દેનેકે ચાર્જ-મે હમ ઉસ ઔરતકો કચેદ કરેગે.

અદી—હું અચેસાજ કરો.

પોલીસ—ક્યા તુમ ખુદ મનીજેહ બાધ હયે ?

(પીલાં ડાંકું હાતુ કરે છે. દાદી દાખલ થાય છે.)

દાદી—પીલાં ? કેમ મીસ પીરાજા થું છે ?

પોલીસ—તુમ ક્યા બોલો ? (મનજી, અદી એકમેકને ઈસારા કરી જીભ કરડે છે.)

દાદી—હમ બોલો (પીલાને બતાવી) મીસ પીરાજા; એ બાધ અપને મનજી શેઠકી બેટી હય.

પોલીસ—તજ તુમ મીસ પીરાજા મનજી હયે ? વોહ મર ગયેલી મનીજેહ નહિ હયે ?

મનજી—દાદી—(સાથે) નહિ—નહિ—નહિ.

દાદી—(પોલીસને ખેંચી) હમારે ઘરકે બાતમે તુમ સીર ફાડને વાલો કોન ?

પોલીસ—બાબા લોગ તુમ હટજાવ, અજ હમ ઇજા ધરકે સજા આદમીકા ચેકીપર લે જાયેગે.

અદી—(દાદીને) ગધેડો !

મનજી—(, ,) બેવકુફ !

પીલાં—(વળગી) મારા વહાલા.

દાદી—બેવકુફ હું નથી પણ તું છે. એણે મનીજેહ પર જે જીલમ કીધોય તે બધી વાતની મને ખબર છે.

મનજી—ત્યારે શું અદીએ મનીજેહ નામની કાંઈ છોકરી ઉપર જીલમ કીધોય ?

અદી—(કરગરીને) સસરાજી તમે મને શું એવો બદમાશ ધારોય કે મારી સગી બેહેનનું કદી ખૂનખી કરે ?

મનજી—બેહેનનો કયાં મેકા તાનેય ? એ તે! કાંઈ મનીજેહની વાત છે.

(મનજી પીલાં જાય છે.)

અદી—(દાદીને) મારા દુખના વખતનાં સાથી હું તારી પાસ મારી છેલ્લી અપીલ કરું છું.

દાદી—દોસ્તની હસ્તી હવે રહી નથી,

અદી—મેં મનીજેહને કાંઈ રીતે સતાવી નથી પણ તે મારી પુઠે અત્રે આવી, આય બધાં બોલતાનો ભેડી તુફાન મચાવીયું.

દાદી—તારું કાજ થતાં અટકાવવા માટેજ કીધું હતું ?

અદી—હા, મારી વહાલી પીલા સાથનું કાજ તોડવા માટે.

દાદી—એ શું બકેય ? પીલાં હજી કાંઈ અદરદ નથી તે પીલાં કોણની ?

અદી—મારા બહા દોસ્ત તું મને બચાવવામાં મદદ નહિ કરશે !

દાદી—હું કેમ મદદ કરું ?

અદી—તું કસમ ઉપર જણાવ કે મનીજેહ તેજ મનીજેહ છે એટલે મનીજેહનું ખુન થયું નથી, એ સામેત થશે ને હું છુટો થવસ.

દાદી—મને હવે એવું કંઈખી બોલવા ના ફરમાવ. મારું સાચ્યું હૈયું તું જાણેય ? આય હૈયામાં હરીશચંદ્ર જેવું સત્યવાદીનું કલેજું અને રામ્યો જીલીયતનો ધગધગતો પ્યાર હમેશગી સુધી બલતો રહેવાનો.

અદી—મારા દોસ્ત, તું હમણા વેર ખરો વફાદાર દોસ્ત પુરવાર થયોય !

દાદી—(હરકાટીને) હવે આપરે અદાલતમાં તપાસની વખતે મલશું. (જાય છે.)

અદી—મને લાગેછ આય બેહેલી ભગતની ખાટીમીઠી નજર મારી પીલાંપર ખોલાયલી છે.

મનીજેહ—(દાખલ થઇને) મેં મારી જીભને કાણુ જાણે જુલમાં ક્યાં મુકી દીધીછ ?

અદી—હું ઇચ્છુંછ કે તું તારી કાતર જેવી જીભ હમેશની પાછળ મુકી આવી હોતે તો મને એમ ખુવાર નહિ કરતે. મનીજેહ, તું શું શોધેછ ?

મનીજેહ—મારો મરઘો.

અદી—આય કંઈ મળખ મશકેરીનો વખત નથી. જો યાદ રાખજે, જો હું તારી સાથે પરણુસ તો તુંને રીખાવી રીખાવીને મારસ.

મનીજેહ—જ્યાં સુધી જૈરાંનાં માથાંમાં પુરતી રાખ છે ત્યાં સુધી માટીડાઓથી તેમને બીહવાતું કારણુ નથી.

અદી—જો જો બધાનાં દેખતાં તું કહી દે કે મનીજેહ મરી નથી ગેષ !

મનીજેહ—જ્યાં સુધી તારું કારણુ ભાંગે નહિ ત્યાં સુધી મનીજેહ મુવેલીજ રહેશે.

અદી—પોલીસમેન ઈધર આવ.

પોલીસ—ક્યા હયે ?

અદી—મએને ઇસ ઔરતકા ખૂન કીયા હયે.

પોલીસ—બેવકુફ એહ ક્યા બકતાં હયે ? કયસા હો સકતા હયે ? એહ તો જન્દા ખડી હયે, ઇસને તો તુમપર ગુનાહ લખાયા હયે !

મનીજેહ—એહ સચ બોલતા હયે. હમ દોનોને મીલાકે મનીજેહકો માર ગલા.

પોલીસ—(અજબ થઇ) અરે ઇસકી ? એ તો ખડા મશહુર કેસ હોગા. ઇસ ગુનાહકી તલાશ તો દસ બીસ સીર મીલાકે કરના પડેગી.

[મનજી, દાદી, હગખઇ, પીલાં દાખલ થાય છે.]

હમખઇ—ઓ વંણી આય બન્ને જણા મારા ઘેરમાં રોખડું જગાડના વંણી પાછાં આયા કે ? મનજી, એમને કાઢોરે ? મારું બચ્ચું હેબતે હેબતે મરી જાયછ જો.

અદી—જરા ધીરાં પડો. હું મીસ પીરોજ ઉપરથી મારો હાથ ઉઠાવેંછ; હવે દાદી, ખરું જોત; તું શું જાણેછ ?

દાદી—હું કશું જાણતો નથી.

અદી—મનીજેહ ! મારી આય છેલ્લી અપીલ તારી પ્રીવી કાઉનસીલ પાસે છે, હવે મને બચાવી લે.

મનીજેહ—(હમખર્ષને) તમારી દીકરી સાથે અદરાવા આગમજ આય લાભાજી તો વરસો થયાં મારી સાથે અદરાષ્ટ ચુકા હતા; પણ મને હાથ તાલી આપવા તમારા ઘેરમાં કોરગાપણું કરવા બરાયા, તેમાંથી એમને બચાવવા મેં આય બધી માથાં દુઃખજી કીધી.

હમખર્ષ—સારે તમે જીજીબાઈ નહિ કે ?

મનીજેહ—મેં તમને ઘણું સમજાવ્યું પણ તમે મારું માન્યું નહિં.

મનજી—અમુને શું ખબર ? આજ કોરગા અદીએ તો અમુને તમારા દુઃખની કહાંતી કહી તમને દેવાની ઠોકી બેસાડી નચાવીયા, ને અમુને સાથે સાથે રડાવીયાં.

દાદી—મેં તો મારા હોસ્તને તેના કામમાં આંખ વીંચી મદદ કરવાનાં વચનથી બંધાવાને લીધે એનું જીહાણું મેં ચાલવા દીધું, ને બધા બેદ જાણવા છતાં વચનને સાચો નિવડ્યો.

અદી—એપણુ હું કણુલ કરુંછ કે પૈસા ખાતર મેં તમારી દીકરીપર જાત્ર પાંથરી પણ તમારી દીકરીની બેદરકારી કરતાં મારી મનીજેહની જાન ફેશાનીની અશડઝીક તેની તુફાની ચાલ છતાં મને ઘણી વહાલી લાગેછ, અને તેથી તમારી તવંગર પીલાં કરતાં મારી મનીજેહ હવે મને લખેશરીની મનીએગ જેવી લાગેછ.

મનીજેહ—ઝેરીના પૈસાપર ચાલ રાખી વગર દિલે દિલ બાંધી પછાડા ખાવા કરતાં ખરા હેતવંતા જીગરની સાચી જાનફેશાની લાખો લાખ રૂપીયા કરતાં વધારે મીઠી છે, તેથી અદી, હું મારો હાથ મારી રાજખુશીથી સોપુંછ, તે જટ સ્વિકારી મારો ઉપકાર માન.

(હાથ લાંબો કરી સાંપે છે. અદી ચાલેને પડી તેપર ઢીસ લે છે.)

મનજી—કેમ દાદીબા, હવે તમારો શું વિચાર ?

દાદી—(બાળુમાં કાણી મારતાં) તમે ના શરમાવો બોલી દેઓ.

મનજી—મારી દીકરીની રાજપુશીથી દાદીબા સાથની માંગણી હું પણ કબુલ કરું છું.

પીલાં—(વળગી) બાવા, વહાલા બાવા, તમે કેવા બલા છેવ ?

હુમખમ્—માં જ્યાં જાય ત્યાં સદા સુખી ને ઘેરની બરીપુરી રેહજે.

મનીજેહુ—હવે આય પોલીસ સારજન્ટે આપરાં કામમાં જે મદદ કીધીછ તેની આશોદાદ આપી એને પણ રાજ રાખશું.

(નોટ આપે છે.)

દાદી—ત્યારે આખરે મેં મારા દોસ્તને આપેલાં વચનને ખાતર વિશ્વામિત્ર જેવા અદી અને મનીજેહુનાં ઉધાચતાં આય ઘેરમાં ચાલવા દીધાં, મારી વહાલી પીલાને છેલ્લી ઘડી સુધી બીજની થવા દીધી, પણ આખરે હું ખરો હરીશચંદ્ર જેવો કસોટીમાં સાચો નિવડ્યો, ત્યારેજ મીસ મનીજેહુની મસ્તી ફાવી, બે લગન હસ્તીમાં આયાં તેથી આકાશી દેવતાઓએ પ્રલોની વૃષ્ટી કીધી—માટે સલામ, સુખી રેહજે ને હસ્તા સદા વસ્તા રેહજે.

(મનીજેહુ, અદી ને મનજી હુમખમ્ ને સીપાઈ જાય છે; દાદી, પીલાંને ઇશારત કરી પાંછી બોલાવે છે, તે શરમાય છે.)

ગાયન

પીલાં—

અંતે ફરહે થઇ બલાઇમાં,

ફસીયાં પાછ ડગાઇમાં.—

દિલમાં વસ્યો દિલજનન તું મુજ જની,

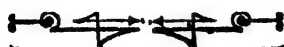
સુખમાં વસ્યે હરઆન રહી દિલ જની.

અરે હારે અંતે ફરહે થઇ બલાઇમાં.—

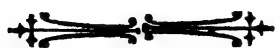
જાંદગીનાં સુખ દુઃખનાં સાથી, પાક રહીને થઈશું,

દાદી—રમી બાજનાં પાનાં, કંઈ પાછ રમાડી;

જગરની પામી રાણી—અંતે ફરહે થઇ

અંક ૩ બે—પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—બેહરામશા બેંકરનો ઑફીસ રૂમ.

[એક તરફ ડાબી ગમ અગાશીપર જવાનો મેહરાબ, ચોરડામાંની એક સળીયાવાલી ખારી. ઉધડતી, જમણી તરફ બહાર જવાનો દરવાજો, તેની પાસે ઘેરમાં જવાનો દરવાજો, ચોરડા વચ્ચે રાષ્ટ્રદીગ ટેબલ, તીજેરી, બુકકેસ, ટેબલ ઇલેક્ટ્રીક લેમ્પ. શિયાવક્ષ તીજેરીમાં બુકો મુકી બંધ કરતો જણાય છે. બેહરામશા કાગળો લખી અધું કામકાજ આટોપી લેતાં જણાય છે.]

બેહરામશા—બેટા શિયાવક્ષ

શીયાવક્ષ—શું કેહેવોછ બાવા ?

બેહરામશા—આજે મેલનાં કાગલીયાં લખતાં ઘણું મોડું થયું, હવે હું સુવા જવસ,

શીયાવક્ષ—બાવા હું થોડો વધુ વખત બેસવા માંગુછ.

બેહરામશા—બેટા તું ફરી પેલા નાદીરને મલ્યો તો નથીની?

શીયાવક્ષ—બાવા, ગઇ કાલે તે મને રસ્તામાં મલ્યોતો.

બેહરામશા—દીકરા આવા શકબર્યા માણસથી દુર રહેલું સારું, આપણી કુંપની લાયકનો એ શખ્સ નથી, વારું સાહેબજી. (જાય છે.)

શીયાવક્ષ—સાહેબજી પપા. મારીપર એવણુનો કેટલો બધો ઇતખાર છે? મેં આવા લલા બાપને કેવી રીતે છેતર્યાં છું? તેની એમને ખબર ક્યાં છે? ખુદ હું આય બદમાશ નાદરતી ચુંગાલમાં કેમ ફસી ગયો? એણે મારે હાથે અનેક ગુન્હા ભર્યાં કામો કરાવી પોતાની સંકનો બનાવીયો, હવે છુટવાનો કોઇ રસ્તો રહ્યો નથી.

[બાબુનું બારણું ઠોકાય છે શીયાવક્ષ ઉઘાડે છે.]

કાણુ નાદીર? તારું અંહી શું કામ છે ?

નાદીર—(બુઢો ધભરાટનો ડોળ ધાલી) શીયાવક્ષ જેમ બને તેમ મુંબઈ એકદમ છોડી ચાલી જા. તારા પપાની સહી કરેલો એક પકડ

આયોજ. તારો બાપ વટીક હવે તુને પોલીસના હાથમાંથી બચાવી શકાશે નહિ, મારા માનસે એક વટાવતાં કરેલી ગફલતીને લીધે તારી ફેરજરી શકમંદ થઈ પકડાઈ ગઈછ.

શીયાવક્ષ—શું મારી સહી જણાઈ આવીછ?

નાદીર—હા. અને તેથી હું તને ચેતાવવા આયોજ.

શીયાવક્ષ—ઓ ખુદા.

નાદીર—હવે બચવા માટે એકજ રસ્તો છે.

શીયાવક્ષ—બોલ હવે શું કરું?

નાદીર—રાતની છેલ્લી ટ્રેન પકડી પાડ, હાલમાં કેથે દુરદરાજ નહાસી જ. તુને બચાવવા માટે હું મારી દરેક અકલ હોશીયારી વાપરસ.

શીયાવક્ષ—મને વિચાર કરવા દે. હું ક્યાં નહાસું? મને ફેરજરી કરવાનું કીયા અભાજ્યે યોધડીએ સુજયું? (વિચારમાં પડે છે)

નાદીર—(સ્વગત) એ રાતો રાત નહાસી જાય તો મારા બન્ને કામ પાર પડસે. એકતો તીજરી શાડી ચોરી કરસ, તો શકનો બાજ એનેજ માથે ચોંટસે અને બીજું એકે એનાં ફેરજ કરેલા એક સહવારે બેંક ઉધડતાં આસાનીથી વટાવી લેવસ.

શીયાવક્ષ—નાદર હું તારી સલાહ પ્રમાણે ચાલસ, જ્યાંથી નહસાસે ત્યાં વળે માપી જવસ. હવે તું કોઈ જોય નહિં તેમ પાછલે બારણેથી ચાલી જ, હું મથરાતની છેલ્લી ટ્રેનમાં ઉપડી જઈછ.

નાદીર—(પીઠ ઠોકી) દીકરા ઘભરાનાં હિમ્મત રાખ. (જાયછે)

શીયાવક્ષ—(બારણું અંદરથી ખંદ કરી) ખુદા! હવે હું શું કરું? જો હું અંહી રહવસ તો સહવારે જરૂર પકડાવસ. મારા ભલા બાપને નાંભોસી લગાડસ નહિં! મારે નહાસવુંજ જોઈએ. (ટેબલ પાસે બેસી) મારા એકાએક જવાનો સમય હું લખીને જણાવી જવસ તો બેહેતર થશે. (લખતાં) મેં કરેલી ગંભીર ભુતો માટે હવે હું મને પેતાનેજ ધિક્કારુંછ (નાજનું ઓરડાનું બારણું ખોલી આવતાં)

નાજનું—(નોક આવતાં) શીયાવક્ષ હું અંદર આંડ કે ?

શીયાવક્ષ—નાજનું આવડી રાતનાં તું અંહી કહાંથી ?

નાજનું—તુને ઓપ્રીસ રૂમમાં મોડીરાત સુધી ઘસડબેરો કરતાં જોયા પછી મને જલ્દીથી સુવા જવા નથી ગમયું. શીયાવક્ષ મને તારી

સાથે કંઈ અગતની વાત કરવીજ. (પાસે ખુરસી પર બેસે એ શીયાવક્ષ લખવા માંડેલા કાગળને ડાબા હાથના પોંદેઆમાં દાખી તેના કુચો કરી ધ્રુપાવે છે.) તારા આય નવા દોસ્ત નાદર માટે કંઈ કહેવું હતું. જ્યારથી એ શખ્શ આપણી દોસ્તીમાં બેડાયો ત્યારથી એ તારે માટે ધણું ખુરં બોલી મારા કાનમાં ઝેર રેડતો આવ્યોજ.

શીયાવક્ષ—(ધબરાઈ) મારે માટે એ શું બોલ્યો ?

નાજ—એ મને એતવણી તરીકે મીઠાસથી હમેશાં કેહતો હતો કે તું મારી જરાખી દરકાર કરતો નથી, ને તું ખીજીને ચાહેજ; એમ કહી તે હમેશાં પોતાનો પ્યાર મારી તરફ બતાવી અપમાન કરતો આવ્યોજ.

શીયાવક્ષ—(ઉશ્કેરાઈ કાગળને મુઠીમાં ચોળતાં) બદમાશે એટલી હદ સુધી તારી માથે પણ બદમાશી કીધીજ ? નાજ, મારી વહાલી નાજ ! ખુદા અને તારા શિવાય મારું આય દુનિયામાં કોઈજ વહાલું નથી. આજે હું તુને બધું ખરેખરું કહી દેવસ. નાદીર એક ખુરો બદમાસ છે. તું તેમ પપા એ બદમાશને ચોલખતા નથી. એણેજ મને ખુવારીનાં ખાંધમાં ગજડાવી નીચમાંનીચ બનાવીયોજ, એટલુંજ નહિ પણ મારે હાથે ગુન્હાઓ વટીક કરાવીયાંજ (કાગળ ફાડે છે નાજ રોકે છે.)

નાજ—સીયાવક્ષ મારા જન એ શું બકેજ ? આય કાગળમાં શું લખેલું હતું ?

શીયાવક્ષ—મે મારા બાપના નામની ફોરજરી કરી તેમને વટીક લુટીયાં.

નાજ—ઓ શીયાવક્ષ !

શીયાવક્ષ—નાણા બીડને લીધે મે ફોરજરી કરી તે ફક્ત એક પક્ષવારનાં મેડનેસમાં કીધી હતી. પેહેલી રકમ ઘણીજ નજીવી હતી, પણ મારી પેહેલી ફોરજરી પછી મને લુંડા બદમાસે વધુ હિમ્મતવાન બનાવી બીજાં ગુનહામાં ખેંચ્યો, અને હવે જો તેના કહેવા મુજબ નહિ ચાલું તો તે બાવાને એ બધી બીના કહી મને વધુ દબરાવવા માંગેજ.

નાજ—મારા કાકાજીને ખરી વાત પગે પડીને કહી દેવ, તમારા બહા બાવા તમુને કદી સજ્જ કરવાના નથી, પણ ઉલટા ખુરાનાં પંજ માંથી બચાવી લેશે, પોતાનાં કુલદિપક બેઠાને સુધારી શકશે.

શીયાવક્ષ—મારી વહાલી મારામાં તેવી હિમ્મત નથી, હું આજે મધરાતે છેલ્લી ત્રેનમાં કેયે નહાસી જવાની તક્યારી કરતો હતો, તે આગમજ ખુલાસેવાર આય કામળ લખતો હતો.

નાજ—મારા બહાલા તું એમ નાહિમ્મત ના બન ! હું તારી તરફથી મારા કાકાજીને સમજાવી લેવસ, બુરાઓથી બચાવી લેવસ.

શીયાવક્ષ—(બારણાપર ટકોરા સાંભળી) એ નાદીર હોશે, હવે શું કરું ?

પુતલી—(બાહારથી) શિયાવક્ષા શેઠ મને અંદર આવવા દેવો.

શીયાવક્ષ—એ તો આરતનો અવાજ ? [દરવાજો ઉઘાડે છે. પુતલી અને બેજન દાખલ થાય છે.]

નાજ—પુતલી ! તું મોડી રાતનાં અહીં ?

પુતલી—આઈ બારણું બંદ કરો. મારાં બલા શેઠ હું તમારી પાસે ખાનગી વાત કરવા માંગું છું.

બેજન—એતું તમને સાંભલવું પડસે, તમારાં બલાં થકી પુતલી પાસે અગતની ખબર છે.

શીયાવક્ષ—મીં તમે કાણુછેવો ?

બેજન—સેવક પેતે બેજન પેશુતન, પુતલીનો બચપણથી એક જાની દોસ્ત છેઉં !

નાજ—તમારી હાજરીનો કાંઈ સખખ ?

બેજન—આજે તમારી આય તીજેરી ફાડવાનો ટાગરો રચાયોછ અને અમે તમને ચેતવી બચાવવા માંગીએછ.

શીયાવક્ષ—કાણુ ચોર ચોરી કરવા આવેછ ?

પુતલી—મારો ધણી નાદર ! તમો મારીપર છતખાર રાખજો, હું તમો બલાં લોકોનાં આભારમાં એટલી દબાએલી છેઉં કે, તમારું શુરું કરવા મારો ધણી જે જે કામ આરંભેછ તેને હું તોડી પાડવા મારો જીવનો ભોગપણુ આપવા ચુકસ નહિં.

નાજ—બેજનજી આય પુતલી તો એક ફરેસ્તો છે, પણ જુડા ધણીને ખસ પડી નાચાર બનીછ.

શીયાવક્ષ—તમને ચોકસ ખબર છે કે તેઓ આજે રાતનાજ ઘેર ફાડવા આવસે ?

પુતલી—હાજી આજે રાતનાંજ એઓ ઘાડ પાડનાર છે.

શીયાવક્ષ—ત્યારે તો આખરે પોલીસને ચેતવી રાખીએ કે બદ માસો ઝીલધ જાય.

પુતલી—તે હમણું નહિ. મારે ખાતર પોલીસને આય વાતથી દુરજ રાખો.

શીયાવક્ષ—કાંય ? એમ કાંય ?

પુતલી—એટલાજ માટે કે તેઓ મારા નિરદોષ બચ્ચાં સાથે તમારાં રૂમમાં દાખલ થઇ ચોરી કરવા ધારેછ.

નાજી—થું તારા પીલુ સાથે !

પુતલી—હાજી.

નાજી—(કમકમી) ઓ ખુદા !

પુતલી—અને તેથીજ મારા બહાના બચ્ચાંને સલામત બચાવી લેવા દેવો, પક્ષી ગમેતે તેમનું કરજે. નહિતો એ મુવા લુંડાઓ મારા બહાના બેટાને વરીક મારી નાખવા ચુકસે નહિ. (બહારથી ઝીણી સીપ ટીનો અવાજ સંભળાય છે.) ચપો ! કાઢનો અવાજ આવેછ, તેઓ આવતા જણાયછ.

બેજન—આય બધું કામ હુંજ બજાવસ. એમના જેવા દસને હું એક હાથથી પુરોપડું તેવો છું. અત્રે પોલીસની ફેકટની બાંધલ ધરપચ બેઠતી નથી. તમે બન્ને (નાજી શીયાવક્ષને) પાસેના રૂમમાં ઉભા રહી રમુજ બેસા કરજે.

[બેજન બ-તી ધીમી કરેછ. નાજી શીયાવક્ષ પાસેના ઓરડામાં સંતાય છે. બેજન બોંહે ચઢાવી બારણાની બાજુમાં દીવાલને અઢેલી ઉભો રહે છે. બહાર બગીચામાં ચોર ફાનસના અગ્નવાલાથી નાદીર અને જમારુપ ટટોસતા બારી પાસે આવતા જણાય છે. પીલુના મ્હોનાપર રૂમાલ બાંધેલો છે તેને જમારુપ હાથમાં ઉચકી ચાલતો જણાય છે.]

નાદીર—(બારી બહારથી) ગુપચુપ ચાલીમર.

જમારુપ—અત્રે બસતા જેવી ચુપકાદી કેવી મજેહની ફેલાયછ ?

નાદીર—મારો પીલુ દીકરો આજથી કેવવણીનો પેહેલો પાઠ સીખવા માંડશે ? પેહેલે આય સળીયો મરડી નાખવો પડશે.

[જોર કરી મરડે છે. જમારુપ પીલુના મ્હોનાપર બાંધેલા રૂમાલ સાથે સળીયા પાસે ઉંચકી ધરે છે.]

નાદીર—જેની બેટા અત્રે રડીએ નહિ હં ! કાલો થજે જો !
જો હવે તારા મ્હોનાપરનો રમાલ છોડું છ, હવે આય સળીયાના ગાલા
માંથી અંદર જ, અને અંદર જઈ પાસેનાં બારણાની કલ ઉઘાડી મુગો
મુગો બેસી રહેજે. જો ચીસખીસ પાડીછતો પછી બેજ આંગલા વડે
ગલું ચપટાવી નાખસ જો.

પીલુ—(ધલરાતાં) વારં બાવાજી ! હું નહિ બોલસ ? મને ના
મારતા જો !

જામારુપ—મારા બકલીયાં તું બોલજના.

[નાદર સળીયા મરડી કાઢે છે અને પીલુને સળીઆમાંથી અંદર
ઉતારે છે, પીલુ અંધારામાં ટંટોસતો આગત વધે છે. પુતલી ધીમેથી
બહાર આવી કોઈ નહિ જોય તેમ પીલુનાં મ્હોનાપર હાથ મુકી પોતાના
પાસામાં દાખી દઈ મુગો રાખી પોતાનો ચેહેરો દેખાડે છે.]

પુતલી—મુગો રહેજે દીકરા હું તારી માએ છેઉં; મારા પાસા
માં દમધ રેહ મરં (સ્ક્રીન પછવાડે ઉચકી લઈ જઈ સંતાય છે.)

નાદીર—(બારીમાં ડોકાવી જોતાં) કસો અવાજ આવતો નથી.
એ હજી શું કરતો હોસે ? દીકરા પીલુ ! મારા પીત્રા ? મારો બાવો કરં
બીહીતોના દીકરા.

જામારુપ—મારા નાહાના બકલીયાં અમો તારી હિમ્મતમાં
પાસેજ છઈએ.

નાદીર—(ધમો મારી) મુગોમર ! કદાચ અંધાર જોઈ ધલ
રાઈ ગીયો હોસે બહાર આવ દીકરા ? (વાર જોઈ) હવે આપરેજ
સલીયા ઉપેડી અંદર ઉતરશું.

બેજન—(અંદરથી બારણાની કલ કાઢી બારણું અલગ કરે
છે) છટકાનું બારણું ખુલ્લું કરસતાંજ ઉંદર મામાઓ સેહેલ કરવા
આવી મરસે.

જામારુપ—(બહારથી) અરે મારાં બકલીયાં અંતે તે બારણું
ખોલીયું ખરં ? શાખાસ દીકરા તું બાપનું નામ જરૂર રાખસે.

નાદીર—ચાલો આપરા સાટે બારણું તો ઉઘડીયું હવે સંભાળી
ધીમેથી અવાજ વગર અંદર ચાલશું [નાદર પાછળ જામારુપ ધીમે
ધીમે પગલે અંદર દાખલ થઈ ટેબલ સુધી ટંટોસતો આવે છે. બતીનો

ઉગસ પડે છે. બેજન નાદીર અને જમારુપને બોલીમાંથી પકડી હીલવે છે, બન્ને ચોકે છે.]

બેજન—અલ્લો! મીં નાદીરશા? બન્દો તમુને જેવા ધણો ખુશી છે.

નાદીર—કાણુ બેજન?

બેજન—હા હુંજ તે બેજન? (બન્નેને ગલચીમાંથી પકડી) અહીંથી નહાસવાની સહેજળી હીલચાલ ના કરતા, નહિ તો તમારા બન્નેના માથા નારીયલો પેઠે લઢાવી બાંજ નાખસ.

[બેહેરામજી, નાજ ને શીયાવક્ષ દાખલ થાય છે.]

બેહેરામશા—મારા મકાનમાં મોડી રાત્રે આય શું ગડબડ માંડીછ?

બેજન—આય બન્ને બદમાશો તમારું ઘેર ફાડવા અંદર દાખલ થતાં અમે રોકી રાખીયાંછ.

બેહેરામશા—એ શું કહેય?

જમારુપ—(બાંગડો વાટતાં) સાહેબ મારું સત માનજો (નાદીરને બતાવી) મે એ બધા માણસને ધણું સમજાવ્યું કે જો આય કામ સારું નથી, છતાં મારા જેવા ગ્રહસ્થનું નહિ માન્યું તેથી સારી સલાહ આપવા એની પાછલ પાછલ આયો તેટલાં ફેકટમાં—

નાદીર—(ધખ્ખોમારી) મુગો મરીરહે. આપરા હાથમાં હજી છતની બાજી છે. મીં બેહેરામશા હું તમારા બેટા શીયાવક્ષના તેડાંથી અત્રે દાખલ થયોછ, એ એક મારી કુંપનીનો ગોડીયો તેમ મદદ ગાર છે.

બેહેરામશા—એ શું ખરું છે? મારો બેટા બદમાશોનો મદદગાર?

[પુતલી પીલુ સાથે બહાર આવે છે. નાદર જમારુપ ચોકે છે]

પુતલી—બેહેરામજી શેઠ એમનું ના માનતા, એ તદન બુદ્ધ બોલેછ; શીયાવક્ષા શેઠનો એઆ સાથે કસોજ સંબંધ નથી.

નાદીર—પુતલી તું અહીં કેમ?

પુતલી—પ્રદાની મેહેરથી અને આય મારા બધા ખપર ખ્વાહની મદદથી હયાત રહીછ. (બેજનનો હાથ પકડે છે) બેહેરામજી શેઠ એમની પાસેથી શીયાવક્ષા શેઠ ઉપરના બોહતાનના પુરાવા માંગી પુરવાર કરવા કેહવો.

નાદીર—તેજ હું પુરવાર કરવા અત્રે આવ્યોછ. જમારુપ આય શીવાવક્ષના ફોર્જ કરેલાં કાગળીયાં દેખાડ જોઉં ?

જમારુપ—હારે મારા બાપ ! તે કાગળીયું તો તીજેરી કરતાં-એ સત્તામત જગામાં સાચવેલું છે. આય બધાના ડાંચા જોવાજોગ કરી મેલુંછ, (દાંત વડે અસ્તરફાડી કાગલ કાઢે છે) લેજોછ જુઓ વાંચો.

બેહરામશા—(ચશ્મે લગાડી વાંચે છે.)

“ મોંહુબતનું ફૂલ ને ઢેંફાપર લેપડાની અરપત પત્રીકા ”

જમારુપ—એમ શું વાંચોછ મારા સાહેબ ? લાવો જોઉં ? (ખરાબર વાંચવા બટ્ટી પાસે જાય છે) “ મારા બહાલાં કલેજાં ને કલેજી, તમો પરણીને પરવારતા સંસારના ચોખા પ્યારની મ્હોબતમાં અટવાઈ ધસી જવાના છેઓ, તેથી મારા અનુભવની આ કથા અફલાતુન પ્યારના સાચ્યા હેત સમેત તમુને અપૂર્વ અનુપમ, અતિયંત, અનાદિ પ્યારનાં હેતથી અપર્ણ કરું છું.”

બેજન--એ તો કોઈ અફલાતુન ચોપડીની અરપણ પત્રીકા છે.

નાદીર--(મનસે) તદ્દન ફર્યા ?

જમારુપ—એ કામ કોણનું ?

પુતલી—નાદીર જોયું ? તમારા દરેક પાપી આરંભેલાં કામે તમુને મહાત કીધાંછ; તમે જેમ જેમ તમારા બદ્દકરમો માટે એક એક રોશની સત્તગાવા માંડી તે તે દરેક રોશનીએ મને સાવચેત બનાવી તમારા પાપી કામ ઉંધા વાલવા ખુદના સેતારાનું કામ તેજ રોશનીએ બખબુલું છે.

નાદીર--(દિલપર ધસી જઈ) હવે એક બોલ વધુ બોલ ને પછી જો કે તારું મ્હોત !--(મારવા ધસે છે બેજન તેનો ઉગામેલો હાથ મરડીને તેને દુર ઊડાદી દે છે)

બેજન--સંબાલજો ! દુર રહેજો બદ્દમાસ ? તેં એક વખતની મારી ચાહેલી આરતને ઉડાવી જઈ તેને ચાહે તેમ રીઆવી કંગાલ બનાવી આજવેર ફાવી ગીયો, પણ હવે તેનો વીઆજ સીકકે બદલો હું નહી લેઉં તો હું મારા બાપનો દીકરો નહિ.

નાદીર--તું કે કોઈ મને મારી બાજમાં મહાત કરી શકસો નહિ. હું મારું વેર જરૂર લેત્તસ, ને અતાવસ પણ તમો લોગનાં હાથે કદી

કેદ થઈ નામોશિમાં સબડસ નહિં ! (જમારપને ચેતાવતો) જમારપ તું તારું સંભાલી લે.

જમારપ—અરે મારા બાપ હું પણ તારીજ પાછલ આવવાંનો.

[નાદીર બેજનને હડસેલી નહાસવા દોડે છે, આગાસીપરથી જે રથ ધસી નાહસવા જતાં આગાસીના કટેરા ભાંગી જતાં નાદીર નીચે ચીસ સમેત તુટી પડી મરી જાય છે. જમારપ પાછળ દોડવા જતાં ડરીને ફસડછ પડે છે.]

જમારપ—મારા બાપ ! મારો નાદીર તો ચરો પાટ ભોંયપર પડી થપકઈ મરી ગયો (પાછલે પગે પાછો ફરી) સાહેબ હું નિર-દોશ છું મને માફ કરો.

પુતલી—(જવા કરે છે પણ બેજન રોકી થોભાવે છે) ઓ હવે હું શું કરું ?

બેહરામશા—બદમાશ પોતાનો હિસાબ ચુકાવવા ખુદાની ગેમી લાકડીથીજ આખરે મુઝો-ફેજો પુગો.

બેજન—પુતલાં ખુદાનો પાડમાન ! જે બુરું થયુંછ તે ખુદાની મરજીથી સારાં માટે થયુંછ.

નાજી—વહાલી બેહેન ! ખુદાપર સખર કરે ! તારા કિસમ-તમાં વ્યાય કમનસીબ બનાવ પછી સુખજ હોસે.

પીલુ—મમા ના રરો (વળગે છે.)

પુતલી—(પાસામાં દાખી) મારાં કલેજ ! ખુદાએજ આપરી દાદ લીધીછ ! ખુદાની સરજેલી સરજતને આપરે દરેક આધિન છિએ ! તો હું તેનેજ સર નમાવી તેની ઇચ્છાનેજ નમસ !.

[બેજનની છાતીપર પુતલી સર નમાવેછ, પીલુ માથના પાંસામાં દબાય છે, પુતલાં સંતોષ પકડે છે.]

કિમીઆ સંગ્રહ

અથવા

હસ્ત લેખિત જુનાં દેશી વેદોનાં પુસ્તકોમાંથી તેમજ વનવાસી
જોગીજતી પાસેથી એ વિલક્ષણ વિદ્યાના મેળવેલા લગભગ
સાઠ નુસખાઓનો અપૂર્વ જમાવ.

સંગ્રહ કર્તા.

અરશેદજી બમનજી ફરામરોજ.

પ્રગટ કરનાર:-હોશંગ તેહમુરસ અંકલેસરીઆ.

કીંમત ૦-૬-૦

WITHERED MEMORIES

Being the Reminiscences of Medical Life. Hum-
ourous sketches of Medical Life. An interesting
Brochure written by a Medical Man. With a
foreword by Mrs. Sarojini Naidoo.

Published by H. T. Anklesaria,

Price Annas 8 only.

મુધરેલી રૂઢિ મુજબ

વેતરવા તથા સીવવાની કળા

પ્રગટ કર્તા

શીરીનખાઇ ફરામજી પાટક.

બાનુઓ માટે આ એક અમૂલ્ય પુસ્તક છે. એ પુસ્તકની પહેલી
આવૃત્તિ એક વર્ષની ટુંક મુદતમાં ખલાસ થયેલી હોવાથી અને પુણજી
માંમણીને અનુસરીને બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ કરવામાં આવી છે.

જે ભાગમાં કીંમત રૂ. ૧-૧૨-૦

ઓમાર પાશા.

એક ઐતિહાસિક વાર્તાનું પુસ્તક.

રૌયલ ૮ પેજ. ૮૭૮ પૃષ્ઠ. ૪૦ ચિત્રો.

કીંમત રૂ. ૫-૦-૦

લખનાર:-ફરદુનજી મેરવાનજી મરઝખાન.

પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું:-હોશંગ તેહમુરસ અંકલેસરીઆ.

નં. ૧ પારસી બજાર બીડ, કોટ, મુંબઇ.

SETHNA KATRAK & Co.

Contractors & Commission Agents.

32, Tamarind Lane, Fort,

Telephone No. 366 & 2085.

BOMBAY.

Manufacturers' Agents & Mill & Gin Stores Suppliers.

Sole Importers & Suppliers for

G. ROBINSON & CO'S.

**Lubricating Oils of all kinds, Best Boiler Composition
Boiler Covering Cement Greases and Tallow
Substitute.**

The following are for your advantages

**Main driving Ropes, Engine packings, Canvas
& Rubber lined hoses, Genuine British admiralty
quality rubber Sheets and valves**

**Genuine Hair Beltings, Leather Beltings,
Chrome Beltings, Laces, Picking Bands, (Hairy
and Chrome) Drop Box-Pickers No. 3, 4 & 5, Buff-
ers (all kinds), & Roller Skins.**

**Egyptian and American Bandings, Woollen
goods,**

**Bobbins and Skewers Paper and Patent
Packing Papers.**

**Healds, Reeds, with Healds and Frames, Cornel
Wood Shuttles and every description of Weaving
Sundries.**

**WE KEEP HAND LOOM ACCESSORIES
READY IN STOCK.**

**Sizing, Finishing, and Bleaching Ingredients
(of all kinds) etc etc.**

**HOME INDENTS :—will be executed on most
advantageous terms.**

**CONTRACTS :—Special low rates for yearly con-
tracts.**

**TRIAL ORDERS & INQUIRIES
ARE SOLICITED.**

